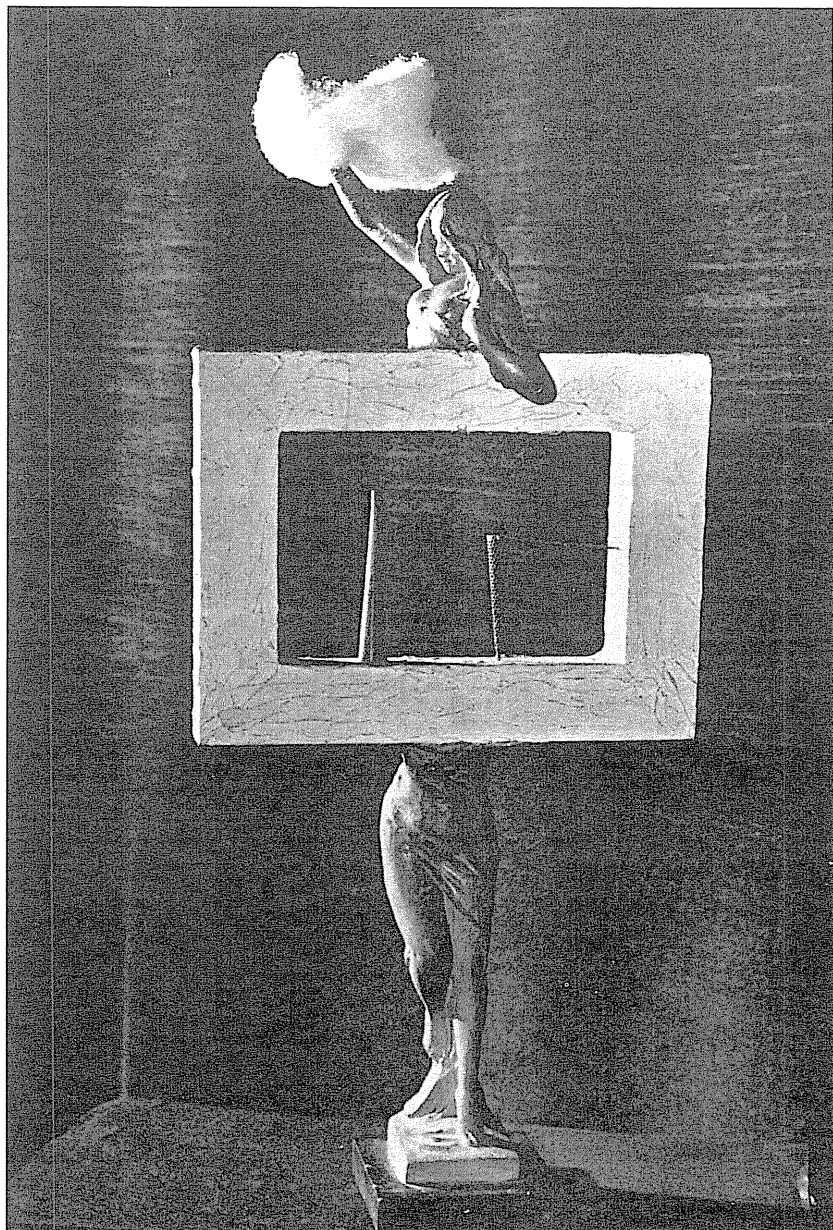

Giacometti: Vznášející se koule, 1930

Oscar Dominiques: **Příchod krásné doby**, 1936

Sport jako součást edukace? K současnému zaměření pedagogiky sportu

VLADIMÍR JŮVA

Vztah sportu a edukace je plný paradoxů. Na jedné straně se se sportem setkáváme již celá tisíciletí v edukační praxi i v teoretických úvahách nejvýznamnějších myslitelů. Sport se tradičně chápe jako prostředek napomáhající rozvoji zdraví, fyzické zdatnosti a obratnosti, přispívající ke klíčovým sociálním kompetencím i obecně k morální a estetické kultivaci osobnosti. Na straně druhé nám média prakticky každý den přináší nespočet zpráv o mimořádně vážných problémech spjatých s profesionalizací a ekonomickou lukrativností vybraných sportovních odvětví, s dopingem, s násilím na stadionech i s morálním selháním některých sportovců a sportovních funkcionářů. Jde bezesporu o sociálně patologické jevy neslučitelné s edukačním úsilím. Edukační význam sportu navíc zpochybňuje i řada skeptiků, kteří právem poukazují na obtíže spjaté s jednoznačným prokázáním pozitivního vlivu sportu na takové kvality osobnosti, jež se často jakoby automaticky s přestováním sportu spojují. Jinak řečeno: Je pan X. Y. houževnatý, protože celé mládí sportoval? Rozvinuly se mimořádné sociální schopnosti paní X. Y. v důsledku její úspěšné sportovní kariéry? Pravdou je, že naznačené výzkumné otázky lze jen velmi obtížně zodpovědět.

1. K vývoji pedagogiky sportu

Pedagogika sportu, která zkoumá procesy učení a vyučování ve školním sportu (ve školní tělesné výchově), v soutěžním sportu i ve sportu rekreačním, se intenzivně rozvíjí od poslední třetiny 20. století. Její počátky jsou však mnohem starší. Na význam tělesných cvičení upozorňoval v antickém Řecku **Platon** i **Aristoteles**, který současně zdůrazňoval požadavek, aby tělesná cvičení předcházela intelektuálnímu rozvoji. Po raně středověkém poklesu významu tělesné výchovy spjatému s celkovou redukcí péče o tělo, se rozvinulo renesanční myšlení (např. **François Rabelais** nebo **Juan Luis Vives**), jež ve svém novém přístupu k životu opět docenilo sport jako jeden z podstatných prostředků edukace.

Mimořádný přínos v rozvoji školní tělesné výchovy měl **Jan Amos Komenský**. Tělesnou výchovu považoval za součást komplexní edukace a začlenil ji do všech stupňů své vzdělávací soustavy. Prioritní význam přikládal tělesné výchově také **John Locke**, který ji společně s výchovou mravní a rozumovou zařadil mezi tři základní oblasti edukace. Její pojetí zaměřil na podporu zdraví a rozvoj zdatnosti jako předpokladu úspěšného života. U zrodu novodobých tělovýchovných koncepcí stál **Jean Jacques Rousseau**. Podtrhl význam

tělesné výchovy v přirozeném prostředí, v souladu s individuálními potřebami, v radostné atmosféře a se svobodnou nabídkou pohybových aktivit. Na jeho pojetí navázali filantropisté, jejichž názory vyústily na přelomu 18. a 19. století v díle **Johanna Christopha GuthsMuthse**, klasika školní tělesné výchovy. Do české historie se výrazně zapsalo sokolské hnutí, které v duchu svých tvůrců – **Miroslava Tyrše** a **Jindřicha Fügnera** – mělo komplexní kulturně edukační charakter s důrazem na prvky filozofické, morální i estetické. Povinná tělesná výchova se zaváděla do škol v 19. století zpočátku živelně, na našem území se jako povinný předmět objevila v roce 1869 a její další rozvoj ovlivnily především sokolské tradice (Tyršova soustava).

Humanistické pojetí sportovní edukace 20. století navazovalo na reformní pedagogiku zdůrazňující mj. přirozenost dítěte a jeho svobodu. Teoretické koncepce sportovní edukace v totalitních systémech byly naopak často spojovány s ideologickými cíli (nejmarkantnější příklad představuje pojetí tělesné výchovy ve fašistickém Německu; v současnosti s oprávněnými obavami sledují pedagogové sportu nepřiměřený tlak na mladé čínské sportovce v souvislosti s pekinskou olympiádou v roce 2008). Soudobá pedagogika sportu rozvíjející se od 60. let (u nás především od 90. let) 20. století kriticky reflektuje dřívější názory na tělesnou výchovu, reaguje na dynamický rozvoj soutěžního i rekreačního sportu po 2. světové válce a analyzuje edukační význam sportu v současné společnosti.

2. Vymezení pedagogiky sportu

Pedagogika sportu představuje interdisciplinární vědní obor, který propojuje teoretické poznatky a výzkum především pedagogiky a kinantropologie. **Pedagogika** zkoumá výchovu a vzdělávání (edukaci) v nejrůznějších sférách života společnosti. **Kinantropologie** (jde o označení typické pro ČR; ve světě převládá termín kineziologie a systém věd o sportu) se vymezuje jako vědní obor zkoumající pohyb člověka ve vztahu k jeho rozvoji a kultivaci, a to v různých oblastech (zdravotněpreventivní, pracovní, sportovní, rehabilitační, regenerační, rekondiční aj.). Pedagogika sportu tvoří z hlediska systemizace věd součást pedagogických věd (věd o výchově), současně se řadí do systému věd o pohybu a sportu (v rámci české koncepce kinantropologie figuruje směr pedagogika sportu jako její habilitační obor a obor ke jmenování profesorem).

V odborném lexiku se dále objevuje termín **motopedagogika**, která si klade za cíl komplexní rozvoj osobnosti za využití jejího pohybu. Nejčastěji se spojuje se sportovní edukací osob se speciálními potřebami, jak např. dokumentuje projekt „Vzdělávání pedagogických pracovníků pro volnočasové aktivity osob se speciálními potřebami“ v rámci Evropského sociálního fondu a jeho Operačního programu Rozvoj lidských zdrojů. Hlavním záměrem projektu je v rámci stávajícího studijního programu Tělesná výchova a sport na Fakultě tělesné kultury UP v Olomouci a na Fakultě sportovních studií MU v Brně koncipovat studijní modul – motopedagogiku, jehož absolventi by byli schop-

ni organizovat, obsahově naplnit a řídit volnočasové činnosti pohybového charakteru osob se speciálními potřebami.

V současnosti se setkáváme s různě širokým **vymezením pedagogiky sportu**. České pojetí je spojeno především s profesorem Fakulty tělesné výchovy a sportu UK Bohumilem Svobodou, který její předmět definuje jako výchovu ve sportovních činnostech a zaměřuje se především na potřeby sportovních trenérů, čemuž v praxi odpovídá zařazení pedagogiky sportu do trenérského vzdělávání. Širší pojetí pedagogiky sportu se v ČR spojuje s termínem **pedagogická kinantropologie**, která zkoumá edukační procesy, jejichž jádrem je integrace pohybového učení a stimulace energetických systémů a jejich efekty ve specifickém edukačním prostředí. Dvě základní edukační prostředí tvoří tělesná výchova a sport ve svém užším pojetí, tzn. soutěžní sport.

S poněkud odlišnou situací se setkáváme na Slovensku, kde se v systému věd o sportu konstituovala **sportovní edukologie** jako obor, který se obírá zkoumáním, vývojem a vyhodnocováním výchovy, vzdělávání a působením na tělesný, funkční, pohybový, psychický a sociální rozvoj člověka prostředky sportu. Jde o široké pojetí zaměřené nejen na edukační aspekty soutěžního sportu (typické pro české pojetí), ale i školního sportu a sportu pro všechny, včetně zdravotně oslabených. Slovenské vymezení odpovídá širokému pojetí pedagogiky sportu v rámci západoevropského systému věd o sportu, v němž se pedagogika sportu rozvíjí společně s filozofií sportu, sociologií sportu, psychologií sportu a dalšími vědami. **Pedagogika sportu zde zkoumá komplexní procesy sportovní edukace všech věkových skupin, ve všech oblastech sportu (soutěžní, rekreační a školní), ve všech formách edukace a ve všech edukačních institucích.**

Pedagogika sportu tedy analyzuje vztah sportu a edukace a v této souvislosti si klade otázky související s **edukací ve sportu, pro sport a za jeho využití**. **Edukace** se chápe jako celkové a celoživotní pozitivní rozvíjení osobnosti. **Sport**, který se u nás často vymezuje jen v užším významu jako soutěžní sport, se v zahraničí používá velmi široce jako označení různorodého spektra lidských pohybových aktivit, tzn. nejen ve významu srovnávání a soutěžení, ale i ve vztahu k rekreaci a ke školní tělesné výchově. Analogicky sport definuje Evropská charta sportu jako všechny formy tělesné činnosti, které – ať již prostřednictvím organizované účasti či nikoli – si kladou za cíl projevení či zdokonalení tělesné i psychické kondice, rozvoj společenských vztahů nebo dosažení výsledku v soutěžích na všech úrovních. Obdobnou definici přináší také český Zákon o podpoře sportu z roku 2001, kde pojem sport představuje všechny formy tělesné činnosti, které si prostřednictvím organizované i neorganizované účasti kladou za cíl harmonický rozvoj tělesné i psychické kondice, upevňování zdraví a dosahování sportovních výkonů v soutěžích všech úrovních.

Uvedené pojetí sportu je významné z pedagogického pohledu svým důrazem na vztah sportu a pozitivního rozvoje osobnosti, v celospolečenském rozměru svým požadavkem na „rovnost šancí“ v přístupu ke sportovním aktivi-

tám (včetně osob sociálně či zdravotně znevýhodněných) a současně snahou řešit problémy diváckého násilí, sportovního dopingu a dalších negativních průvodních jevů soudobého sportu.

Pedagogika sportu se zaměřuje na analýzu **edukační funkce sportu**, která představuje imanentní potenciál sportu a jeho reálné aktivity, jež iniciují specifické edukační procesy. Sportovně edukační procesy participují na celém spektru lidského učení. Typické je zde motorické učení. Pedagogika sportu dále analyzuje i možnosti kognitivního a zvláště sociálního učení ve sportu. Ve školní tělesné výchově, ve sportovní edukaci v dalších vzdělávacích institucích a při sportovním tréninku se nejčastěji setkáváme s vysokým stupněm intencionálního učení (tj. vnějškově řízeného, záměrného). Při sportovních mimoškolních a volnočasových aktivitách převládá spíše učení incidentální (tj. náhodné, bezděčné a nesystematické), jež je typické pro funkcionální, tzn. nepřímé sportovně edukační působení (např. pozitivním klimatem sportovního klubu, respektováním ekologických hledisek při outdoorových aktivitách, dodržováním Kodexu sportovní etiky ve smyslu „ten, kdo hraje čestně, je vždy vítězem“ ap.). Sport ve své procesuální podobě vytváří podmínky nejen pro intencionální učení (záměrné s přesně vymezenými cíli i obsahem), ale současně iniciuje optimální prostor pro bezděčné, náhodné učení, které právě často ve sportovních aktivitách vyplývá jako významný „vedlejší produkt“.

3. Koncepte soudobé pedagogiky sportu

Soudobá pedagogika sportu se rozvíjí v poli napětí mezi (sportovně) filozofickými a etickými východisky a výzkumným paradigmatem sociálních věd, což se odráží v její empirické a normativní koncepci. **Empirická pedagogika sportu** se zaměřuje na vyhodnocování kvantitativních a stále častěji i kvalitativních výzkumů procesuální stránky sportovní edukace. **Ve výzkumech školního sportu**, který je u nás doménou didaktiky školní tělesné výchovy, se mj. ukazuje:

- že se snižuje pohybová aktivita žáků a podíl organizovaných sportovních aktivit s narůstajícím školním věkem,
- že existují rozpory mezi přáním, preferencemi a zájmy a realizovanou školní pohybovou aktivitou,
- že k bezprostřednímu a individuálnímu prožívání výuky tělesné výchovy dochází pouze tehdy, pokud žáci berou sportovní aktivity za své,
- že žáci mají velký zájem o participaci na rozhodování týkajícím se obsahu výuky i metod výuky,
- že možnost vlastního rozhodování ve výuce tělesné výchovy je žáky vysoce ceněna.

Uvedená zjištění ukazují nutnost aplikovat ve školním sportu potřebné změny, mj.

- prohloubit ve výuce orientaci na žáka,
- přípravu na zdravý životní styl přeměnit na jeho bezprostřední ovlivňování a

- od jednostranné orientace na výkon přejít k uspokojení žáků, podporovat jejich prožitkovost a seberealizaci.

Výzkum v soutěžním sportu se zaměřuje především na analýzu procesualní stránky sportovního tréninku, jako jsou např. problémy motorického učení, průběh sportovní dráhy nebo aktivity sportovního trenéra. K dalším aktuálním výzkumným tématům mj. patří

- výzkum systému podpory mladých výkonnostních sportovců, kde interpretace získaných dat ukazuje stálou platnost rousseauovského postulátu neobětovat nejisté sportovní budoucnosti dnešní život mladého sportovce,
- vztahy mezi vzdělávací a soutěžně sportovní sférou (např. komparace evropských systémů se specifickou situací v USA, kde je soutěžní sport integrován do všech stupňů škol a patří tak do vzdělávací oblasti),
- genderová problematika (např. respektování nejen medicínských, ale i pedagogických aspektů v tréninku sportovkyň),
- rozvoj soutěžního sportu seniorů,
- specifické aspekty výkonnostního sportu jedinců s postižením.

Závěry výzkumů pedagogiky soutěžního sportu mj. zdůrazňují,

- že sport umožňuje rozvoj podstatných kvalit osobnosti pouze při důsledném respektování principu fair play (netýká se jen chování, ale i způsobu myšlení),
- že sport (celý sportovní život) přispívá k životosprávě, regeneraci, psychohygieně, smyslu pro spolupráci, toleranci k druhým apod.,
- že raná příprava, sportovní specializace a časově náročný trénink nesmí směřovat k jednostrannému rozvoji a k marginalizaci vzdělávání,
- že rozhodnutí vstoupit do výkonnostního sportu musí vycházet z vlastního popudu, sportovec se musí umět vždy samostatně, kriticky a odpovědně rozhodnout,
- že se musí kalkulovat se zdravotními riziky souvisejícími s výkonnostním sportem,
- že manipulace zaměřené na podání nejvyššího výkonu jsou eticky nepřipustné,
- že je nutný pozitivní dialog mezi sportovcem a trenérem a jeho průběžná kritická sebereflexe,
- že je třeba kultivovat pedagogickou odpovědnost trenéra, jehož jednání má minimalizovat rizika sportovců a maximalizovat jejich osobní rozvoj nejen fyzický, ale současně morální, sociální, emocionální a zdravotní.

Výzkumy rekreačního sportu analyzují pojetí a edukační význam pohybových volnočasových aktivit, které představují druhou nejčastěji uváděnou volnočasovou činnost mládeže. Jde o mimořádně významnou oblast v životě jedince i celé společnosti, neboť výzkumné studie prokázaly pozitivní vliv pohybové činnosti na život člověka při snižování výskytu civilizačních chorob,

v redukci agresivity a násilí mládeže i při snižování stále rostoucích nákladů na zdravotní péči obyvatelstva. Současně se ukazuje, že v souvislosti s poklesem významu tradičních sociálních institucí sehrává rekreační sport stále významnější roli v pozitivním rozvoji sociálních vztahů.

Analýzy soudobého vrcholového sportu dokumentují, že zde často dominují hodnotové priority, které moderní humanistická společnost nemůže akceptovat. Proto vystupuje do popředí **normativní pedagogika sportu**, pro kterou je klíčová identifikace a reflexe humanistické koncepce člověka a vymezení a zdůvodnění **směrování sportovní edukace**. Východisko tvoří analýza hodnot sportu **Pierra de Coubertina**, na kterého navazuje současná **olympijská pedagogika a mezinárodní dokumenty** jako Olympijská charta, Světový antidopingový kodex a Evropská charta sportu. Především evropský Kodex sportovní etiky z roku 2003 poskytuje pevný morální rámec proti tlakům moderní společnosti, které ohrožují základy sportu, jež spočívají na požadavku fair play, na sportovním duchu a na dobrovolném hnutí.

Normativní pedagogika sportu zdůrazňuje, že podstatné je pochopení pravidel, postupů a kritérií, jež sportovci umožní rozhodovat, které požadavky má splnit a které je třeba odmítnout. Současně je však nutné, aby si sportovní trenéři uvědomili širší sociální souvislosti tréninkového procesu (např. fakt, že etapa vrcholového sportu představuje pouze část komplexního života) a získali „pedagogickou odpovědnost pro dobrý život“. Normativní sportovně-pedagogický koncept by měl tvořit východisko práce nejen trenérům, ale i dalším sportovním pedagogům (učitelům tělesné výchovy, cvičitelům a instruktorům), protože je zaměřen na dobrý a zdařilý život svěřených sportovců a usiluje o naplnění jejich přirozených zájmů.

Stručná charakteristika obou základních paradigmat pedagogiky sportu – pedagogiky empirické a normativní – ukazuje, že oba vědecké přístupy jsou významné. Soudobá pedagogika sportu proto spojuje výzkum sportovně-edukační reality s teoretickým hodnotovým horizontem, což vede k rozvoji tzv. **kritické pedagogiky sportu**.

Závěr

Pedagogika sportu organicky propojuje pedagogiku s vědami o pohybu a sportu. Vyplňuje významnou oblast výzkumu sportovní edukce v rozvoji jedince a celé společnosti, kterému vědy o výchově – jak mnohdy právem kritizují představitelé kinantropologie – nevěnovaly odpovídající pozornost. Její výzkumy ukazují řadu pozitivních případů, kde sport jednoznačně přispívá k rozvoji člověka, současně však dokládají řadu problémů, kdy sport ničí nejen zdraví, ale i duši. Úkol pedagogiky sportu proto současně tkví v rozvoji a implementaci teoretických konstruktů sportovní edukace vycházejících ze základních hodnot sportu, tzn. aby sport byl především radostí, potěšením a zdravou formou rekreace v duchu fair play.

Redakci Universitas došlo

- Autonomie a cizojazyčná výuka.* Autonomie v teorii, edukační praxi a lingvodidaktickém výzkumu. Sborník příspěvků z mezinárodní konference. Věra Janíková (ed.) Masarykova univerzita Brno, 2006
- Brünner Hefte zur Didaktik, Sprach- und Literaturwissenschaft II.* Pavel Váňa, ed. Masarykova univerzita Brno, 2006
- J. Cacek a kol. *Tréninkový deník sportovce.* Masarykova univerzita Brno, 2006
- Datakon 2006.* Peter Vojtáš, Tomáš Skopal (ed.) Sborník databázové konference. 14. – 17. října 2006. Masarykova univerzita Brno, 2006
- Discourse and Interaction 2.* Edited by Renata Povolná and Olga Dontcheva-Navratilova. Masarykova univerzita Brno, 2006
- Evropský kontext vývoje českého práva po roce 2004.* Editoři: Jan Hurdík, Josef Fiala, Markéta Selucká. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, řada teoretická. Masarykova univerzita Brno, 2006
- Vít Dočkal, Petr Kaniok, *Kaleidoskop Evropské unie,* Masarykova univerzita Brno, 2006
- Evropská unie a její bezpečnost. Vybrané problémy evropské bezpečnosti.* Jan Závěšický (ed.). Masarykova univerzita Brno, 2006
- Goněč, Vladimír, *Hubert Ripka: un Eurpéen.* Masarykova univerzita Brno, 2006
- Holub, Norbert, *Status idem.* Masarykova univerzita Brno, 2006
- X. *International Conference of Doctoral Students,* Brno, September 2006. Abstracts. Masarykova univerzita Brno, 2006
- Litteraria Humanita. Problémy poetiky XIV.* Editors: Josef Dohnal, Danuše Kšicová, Ivo Pospíšil. Masarykova univerzita Brno, 2006
- Masarykova univerzita. Univerzita s budoucností,* – ed. Mikuláš Bek. Masarykova univerzita Brno, 2006
- Metodika synergického oceňování území, které může být zasaženo mimořádnou událostí velkého rozsahu v případech, kdy lze území prostorově vymezit.* Referáty ze semináře konaného dne 23. 11. 2006 v Milovicích. Masarykova univerzita Brno, 2006
- IX. *Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách.* Ed. Viktorie Klímová. Masarykova univerzita Brno, 2006
- Moderní trendy ve fyzice plazmatu a pevných látek II.* Seminář 19. října 2006. Ed. A. Brablec a D. Trunec. Masarykova univerzita Brno, 2006
- Nový správní řád a místní samospráva* Editoři: Stanislav Kadečka, Alena Kliková. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, řada teoretická, Masarykova univerzita Brno, 2006
- Osvojování cizích jazyků v raném věku.* Světлана Hanušová, Petr Najvar (eds.). Masarykova univerzita Brno, 2006
- Pospíšil, Ivo, *Střední Evropa a Slované (Problémy a osobnosti).* Masarykova univerzita Brno, 2006
- Přehled neperiodických publikací (leden - prosinec 2006, leden - duben 2007).* Masarykova univerzita Brno 2007
- VII. *Pracovní setkání fyzikálních chemiků a elektrochemiků.* Sborník příspěvků. Masarykova univerzita Brno, 2007
- Ráček, Jaroslav, *Strukturovaná analýza systémů.* Masarykova univerzita Brno, 2006
- Sborník prací Fakulty sportovních studií. Sport jako sociálně-kulturní fenomén.* Masarykova univerzita Brno, 2006
- Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity, řada historická.* Masarykova univerzita Brno, 2006
- Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity, řada klasická.* Masarykova univerzita Brno, 2006
- Sekot, Aleš, *Sociology of Sport: Topical Issues.* Masarykova univerzita Brno, 2006
- Schneider, Jiří, *Lobbying and Interest Representation.* Masarykova univerzita Brno, 2007
- Současné problémy rozvoje regionů a přístup veřejné správy k jejich řešení.* Sborník referátů z III. mezinárodní vědecké konference

Invence, intuice a tvořivost v umění a ve vědě

VLADIMÍR SPOUSTA

Invence, intuice a tvořivost představují v určitém smyslu soustavu tří spjatých nádob, přičemž každá z nich má v procesu promyšlení uměleckého nebo vědeckého záměru svůj specifický význam. Větší míra invence, vyšší počet nápadů zvyšují tvořivé možnosti a potenci jeho autora stejně tak jako jeho schopnost promýšlet problém racionálně (analyticky, deduktivně) i intuitivně. Uvolnit prostor pro invenční myšlení je však možné jen tehdy, jsme-li schopni opustit konvergentní způsob myšlení, odpoutat se a odchýlit od „vyježděných“ cest a hledat různost, alternativu nebo i rozpor v již zažitém, nesčetněkrát slyšeném a zkušeností potvrzeném a vydat svoji mysl „všanc“ **divergenci**.¹ Protože divergentní myšlenkové operace odhalující více možných řešení problému nejsou determinovány podmínkami dané úlohy (např. při tvorbě uměleckého díla), otevírají prostor nečekanému nápadu, originální myšlence a tvořivosti ve všech jejích podobách (J. P. Guilford; Z. Pietrasinski).

Širokou platformou, na níž tvořivost vyrůstá, jsou geneticky získané dispozice jedince projevující se **aktivací** veškeré jeho činnosti, permanentní snahou uvádět sám sebe do činného stavu a neukojitelnou touhou po činnosti. Zárodky budoucí tvořivosti lze nalézt již v rané etapě jejího vývoje v podobě nezávislé a **angažované aktivity** člověka, které představují její nejproduktivnější formu, ale také nezbytný předstupeň samostatného konání. Napodobující, reprodukující a zvláště pak produkující a přetvářející samostatnou činností se jedinec již „vkrádá“ do hájemství **kreativní činnosti** – nukleární entitě generující všechno nové, veškerý pokrok.

Invence je jádrem **invenční tvořivosti**, která je podmínkou vzniku uměleckých artefaktů a vědeckých nebo technických objevů a vynálezů vytvořených již známými postupy a na bázi dříve objevených zákonitostí. V invenční tvořivosti získává její nositel předpolí pro uplatnění vyšší, tzv. **emergentní tvořivosti**, která posouvá jeho výkony do nečekaných dimenzí, v nichž může vytvářet zcela novou, originální a dosud neexistující realitu odkrývající nové souvislosti a významy.

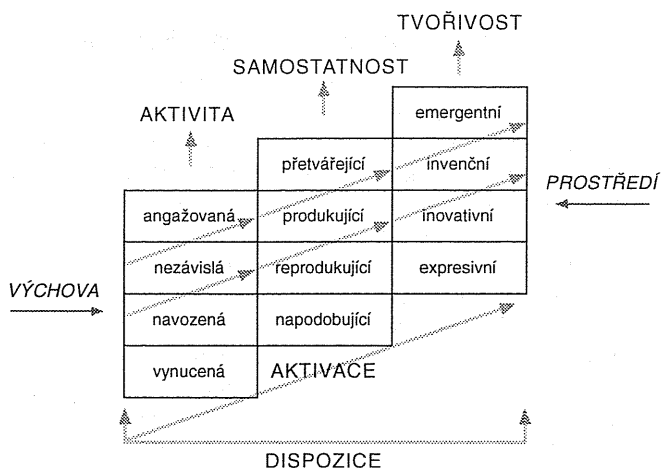
Zmíněné dva nejvyšší stupně tvořivosti se projevují u každého jedince různě: v různé intenzitě (mocnosti) i v odlišné kvalitě. Každý člověk se snaží (často jen podvědomě) své tvořivé schopnosti uplatnit v některé oblasti lidské činnosti, aby uspokojil svoji touhu po seberealizaci. A protože se v závislosti na jeho biologickém vývoji mění i jeho dispozice psychické, vyvíjejí, proměňují a tříbí se i jeho schopnosti tvůrčí. Hereditálně dané schopnosti je však třeba

1) Z lat. *divergere* (různit se, odchýlovat).

kultivovat (trénovat) a zdokonalovat; jen tak můžeme očekávat, že se dočkáme chvíle, kdy to v naší mysli zajiskří a vynoří se nová myšlenka, originální nápad nebo dosud neznámé řešení. Žádný z obou druhů tvořivosti se však neobejde bez invence.

Vzájemnou provázanost a posloupnost jednotlivých úrovní tvořivosti sleduje i pedagogika při promyšlení podmínek, cílů, metod a forem výchovy k tvořivosti. Detailnější představu o procesu takto koncipovaného projektu výchovy podává následující schéma.²

Hierarchický model procesu výchovy k tvořivosti

Invence v umění a ve vědě

Termín invence³ se užívá ve významu *vynalézavost*, ale také nahodilý *nápad*, *důvtip*. Každý takový nově se zrodilý nápad, myšlenka otevírající pomyslné okno do (dosud) neznámého prostoru nese stigma čehosi tajemného, nepřiliš průhledného, nezřetelného a nedefinovatelného; tak jako vše, co vzniká, co se rodí – umělecké dílo či vědecká teorie. Stejně jako emergence⁴ nové ideje je tajemstvím zahalen vznik vesmíru, života, narození dítěte. A to bez ohledu na to, zrodil-li se geniální nápad otevírající novou, v dané chvíli neočekávanou cestu k novým objevům, nebo „bludička“ zavádějící nás do slepé uličky. I ta má však ve své negaci projektovaného směru bádání vědecký vý-

2) Blíže viz J. Maňák, 1998, s. 79-81, cit. s. 80.

3) Termín invence tvoří lat. předpona *in-* (v, do) + *venire* (přicházet); *invenire* (vynalézat, najít).

4) Termín emergence (vynoření) vznikl z lat. předpony *e-* (vy-) + *mergere* (nořit).

znam; její cena je metodologické povahy: podává důkaz o tom, že tudy cesta nevede.

Invence má podobu oslnivého záblesku, sílu nečekaného výboje, jehož energii v tom jednom jediném okamžiku vybitou je nutno „dobíjet“ dlouhým a vyčerpávajícím studiem a usilovným hledáním a klopýtáním kumulovat – a pak čekat. Čekat a doufat, že dostaneme nápad. Dobrý nápad, tzn. takový, který zkvalitní poznání, má pro autora vědeckého díla hodnotu zlatého dolu, včetně možného rizika, že zlatá žíla časem zeslábně a důl se vyčerpá. Navzdory tomu budme ale vděční za každé vnuknutí, za každé „rozžehnutí“ myslí, protože dělat vědu bez nápadu je stejně obtížné a pošetilé (ne-li nemožné) jako spouštět vodní hamr bez vody.

Intuice v umělecké tvorbě a ve vědeckém myšlení

Pojem **intuice**⁵ chápeme jako interiorizované **subjektivní vidění a poznání, instinktivní pochopení** něčeho bez přímého a detailního poznání, bez zkušenosti nebo rozumového úsudku, ale také jako tušení nebo poznání vnuknutím (na rozdíl od racionálního zkoumání na základě zkušeností). Intuice je duševní schopnost, která nám ukazuje možný směr, sděluje, co by se mělo udělat, ale nevysvětluje proč. Závisí na přirozeném nadání subjektu a jeho zkušenostech. S určitou licencí lze použít analogie s vědomými a reflexními pohyby, a pak je možno ji chápat jako *druh reflexe*, jako reakci na podnět, kterým může být např. určitá otázka či úporné hledání metody řešení.

Vědecky uchopit, analyzovat a popsat intuici (a intuitivní myšlení a rozhodování) se stále nedaří, i když ji – většinou nevědomky (hlavně v dětském věku) – používáme. Pro umělce, vynálezce a vizionáře je intuice běžným nástrojem tvoření, vynalézání a předvídání; vždyť oni ani jinak nemohou, protože mnohdy by *jen* racionální cestou k výsledku nedospěli. Autor vědeckého projektu se při konstrukci svého budoucího díla také spoléhá na intuici a doufá, že mu pomůže najít ten správný směr výzkumu, odhadnout jeho náročnost (časovou, pracovní, ekonomickou) a pravděpodobnost dosažených výsledků.

Intuice těží z našeho podvědomí. V něm je (jako na pomyslném hard disku) uložena každá informace, se kterou jsme kdy přišli do styku, „uskladněno“ je tam vše, co jsme kdy zažili. Naše současné, dosud nevyřešené dilema tkví v tom, že nevíme, jak uložená data znovu vyvolat a převést do oblasti vědomí. Naše podvědomí má sice na řešení konkrétních problémů obrovskou sumu informací, ale naše vědomí operuje s nesrovnatelně menším objemem dat. Je pochopitelné, že se dopouští omylu.

Intuice je záležitostí **pravé mozkové hemisféry**, která se podílí na vzniku uměleckého díla, na procesu abstrakce a na mapování vztahů. Pokud bychom však dokázali zapojit i všechna data uložená v podvědomí, je pravděpodobné, že bychom rozhodovali adekvátně situaci. S. Komárek v knize esejí *Spasení těla*

5) Termín intuice má původ v lat. předponě *in-* (v-, do-) + *tueri* (dívat se); *intueri* (dívat se dovnitř).

připomíná tezi G. Batesona, že „*dva popisy jsou lepší než jeden*“, tedy že schopnost vnímat svět jak racionálně (tj. levou mozkovou hemisférou), tak intuitivně, tzn. za spolupráce gigantické databáze podvědomí, je velká výhoda. Využijeme-li možnosti korigovat intuici deduktivním myšlením, zdokonalíme oba nástroje, a zajistíme si tak i přesnější výsledky. Intuitivní myšlení je však nutno trénovat, nejpřirozeněji tím, že se vydáme do hlubin našeho podvědomí a klademe si otázky a osvojujeme si umění nahlížet jevy současně ze dvou stran.

Do jaké míry může intuice pomoci zrodu originálního uměleckého díla a intuitivní myšlení zkvalitnit bádání, závisí též na inteligenci umělce a autora vědecké práce, protože inteligence zajišťuje orientaci v problému a jeho řešení. Významně ji podporují schopnosti, jako jsou prostorová představivost, přesnost vnímání, spolehlivá paměť a soudnost.⁶

Tvořivost jako podmínka umělecké a vědecké práce

Tvořivost je fascinující fenomén. Je to specifická *duševní schopnost* uplatňující se jak v procesu uměleckém, tak při řešení nového, neobvyklého a neznámého problému, hledání východiska ze slepé uličky, konstruování projektu. Kde se v člověku bere? Lze ji pojmenovat, vědecky popsat, analyzovat a kategorizovat, ale vysvětlit její podstatu nedovedeme (stejně jako fyzika neumí vysvětlit podstatu elektřiny, genezi hmoty, energie). Jejím nejcharakterističtějším znakem je novost, původnost, originalita. Pojem nového však není možno chápat jen jako absolutně novou danost, která by eliminovala ideu kontinuity v procesu činnosti. Tvořivost má podobu neustálého hledání a nalézání nových podob, struktur a vztahů, nových způsobů řešení. Založena je na kombinaci divergentního a primitivního, konvenční logikou nekontrolovatelného myšlení. Tvořivost naopak tlumí sklon ke konformitě, odmítání odlišnosti a zakořeněné kulturní stereotypy.

Účinnost a potenci tvořivosti určuje několik činitelů. Prvním a rozhodujícím je **inteligence**; na její kapacitě závisí bezprostředně. Vydatně sycena však musí být i zvědavost, vědomým potlačením nejistoty a obav z neprozkoumaného i otevřeností nové skutečnosti a originálním způsobům poznávání. **Motorem tvořivosti je nepokoj**, který nedovolí usnout, odpočívat, relaxovat, protože tvůrčí nepokoj v nás nepřipustí, abychom dovolili vstoupit do své mysli něčemu jinému, než čím je v dané chvíli naplněna až po okraj: hledáním koncepce či řešení našeho uměleckého či vědeckého Problému s velkým P. Účinným „nástrojem“ provokujícím tvořivé myšlení je **schopnost ptát se a hledat**. A umělec i badatel (ani ten už „zasloužilý“) se nestydí za to, že se více ptá, než odpovídá, že často hledá, ale nenalézá. Ačkoli se leckomu může zdát, že formulovat otázku je snadné, opak je pravdou. *Tázat se* vyžaduje od tázajícího, aby věděl nejen, *na co se ptát*, ale také *jak se ptát*, tzn. položit otázku tak, aby v ní byl skryt i směr pro hledání odpovědi, aby provokovala, iniciovala a naváděla tam, kde lze odpověď nalézt. A přitom každá odpověď je

6) Podle L. L. Thurstona.

(v naprosté většině případů) už obtěžkána novou, právě se zrodivší otázkou, která skrývá v sobě zárodek dalšího nikdy nekončícího hledání, nalézání a objevování – těžkého to, ale krásného údělu vědeckého pracovníka (ale i každé lidské bytosti hledající smysl své existence).

A dokonce i tehdy, kdy se umělecký experiment nebo projektovaný postup výzkumu ukáže jako mylný, zavádějící, naše námaha nebyla marná, a to proto, že ukázala, kudy cesta a směr našeho snažení nevede. Někdy se však může stát, že objevíme postup vedoucí k jiným, mnohdy nečekaných a překvapivých výsledkům. Proto *nebojme se omylů!* A pokud získáme spolupracovníky z jiných, příbuzných oborů, kteří budou ochotni podívat se s námi na jeden a týž problém z různých úhlů pohledu (tzn. prizmatem jejich vědní disciplíny a jejich očima), otevírá se nám nepřehlédnutelný prostor nových, do té chvíle neznámých vazeb a souvislostí. Vždyť co je to věda? Nic více (a nic méně) než „*vědomí souvislostí*“.⁷ A ptáte-li se, jak něco nového objevit, poučí vás anglický fyzik, matematik a astronom sir Isaac Newton. Ten prý na otázku, jak objevil gravitační zákon, odpověděl: „*Tim, že jsem na to pořád myslel.*“

Kreativita je výrazným znakem biologického druhu *homo sapiens* a každého jedince zvlášť. Je jedinečnou vlastností člověka, kterou se zřetelně odlišuje od jiných živočišných druhů. Každý člověk je vybaven tvořivými schopnostmi, i když v různé míře a různého zaměření (s dispozicemi pro různé oblasti). S takto vymezenou specifickou tvořivostí se pak jedinec uplatní v umění, ve vědě, při řešení technických nebo manažerských problémů apod.

Budeme-li sledovat projevy a rysy kreativních schopností v umění a ve vědě, zjistíme, že se v obou oblastech lidské činnosti v některých svých znacích výrazně liší (emocionalita v umění versus racionalita ve vědě), jiné projevy a znaky pak mají společné: bez zvědavosti, fantazie a imaginace se neobejde ani strůjce uměleckého díla, ani badatel. Tvůrci obou bipolárních asociací se tak setkávají v prostoru, v němž v určité fázi tvořivého procesu využívají týchž strategií a týchž myšlenkových postupů (viz schéma v tabulce).

Příznačné rysy tvořivosti

umělecké	touha po seberealizaci	průnik příznačných rysů umělecké a vědecké tvořivosti	touha po poznání	vědecké
	emocionalita		zvědavost	
	fantazie		racionalita	
	imaginace		kritičnost	
	invence		analytičnost	
	intuice		systematičnost	

7) Vladislav Vančura

Pokusíme se proniknout k podstatě tvořivosti na základě srovnání charakteristických projevů umělecké a vědecké tvořivosti (viz tabulka na s. 16), tzn. že vymezíme nejdříve rysy, které jsou vlastní oběma druhům tvořivosti (tedy společné rysy) a pak teprve vyčleníme znaky rozdílné. Aby bylo možno zřetelně je popsat a pojmenovat, je fenomén tvořivosti u obou druhů sledován vždy ve čtyřech signifikantních okruzích: **osobnost tvůrce, inspirace tvořivého procesu, tvořivý proces a jeho finální produkt**. Toto srovnání nám však umožňuje jen *nahlédnout* do složitých mechanismů, kterými jsou tvořivé myšlení a postupy generovány. I když je prokázáno, že je jimi vybaven (byť v různé míře) každý jedinec, každý z nás má však ve svých rukou rozhodnutí o tom, jak intenzivně se bude tvořivým aktivitám věnovat, protože jen jimi může své tvůrčí schopnosti kultivovat, tříbit a zdokonalovat.

Osobnost tvořivého umělce i tvořivého vědce je osobností v plném slova smyslu, s celou řadou shodných příznačných atributů. Rozdílné jsou však jejich možnosti jednoznačně se identifikovat jako původce výsledného díla. Jestliže původce uměleckého díla bývá obvykle zřejmý, zjevný a prokazatelný, „otcovství“ badatele, jeho tvůrčí zásluhy a původ výsledků jeho tvořivé práce *nelze jednoznačně prokázat*, protože byl inspirován a ovlivňován poznáním celé řady svých předchůdců.

Před započítím tvořivé činnosti umělecké je obvykle prázdno, otevřený prostor, jakési vakuum. Vědecký pracovník je však vázán, a tím i omezován. Podle námětu a záměru proponovaného díla např. objednavatelem (nakladatelem), jeho požadavky a časovými, ekonomickými etc. limity, povahou zkoumané reality, ale i svými zkušenostmi, časovými dispozicemi apod. V obou případech je však před počátkem tvůrčího aktu *zneklidňující otázka*, nežitelná (nebo jen málo zřetelná) myšlenka.

Shodným rysem **tvůrčího procesu** je skutečnost, že pro umělce i vědce je důležité (i když nesnadné) udržet v jeho průběhu optimální a matematicky nedefinovatelný *poměr mezi racionální a intuicí* (a spontaneitou), mezi citem a rozumem, mezi starým řádem a řádem novým, právě se rodícím. Pro oba procesy je příznačné, že se při nich uplatňují *subkognitivní mechanismy, podprahové poznání a intuitivní řešení*.

Umělecké či vědecké dílo – **finální produkt** tvořivého procesu – je časově, prostorově, materiálně, technicky (technologicky) a ekonomicky determinováno: časově např. počátkem vlastního procesu, prostorově přístupností ztvárňovaného/zkoumaného objektu (teritoria) či laboratoře, ekonomicky výší grantové podpory atd. V rámci těchto parametrů umělec i vědec reaguje svým dílem na předchozí vývoj, a i když je závislý na objednavateli (na jeho záměru a podobě zakázky), vždy však hledá, objevuje a hodnotí získaný materiál a komponuje jeho jednotlivé prvky, přiřazuje je navzájem a integruje a dává tak svému dílu i určitý *tvar*. Významným průvodním momentem tohoto scelení je jak u uměleckého, tak vědeckého díla jeho *účín*, jehož intenzita úzce závisí na jeho umělecké či vědecké *hodnotě*. Umělecké i vědecké dílo uplatňuje své hodnoty prostřednictvím prožitkové a poznávací činnosti. Dalším, duchovně

Charakteristické rysy umělecké a vědecké tvořivosti		
Fenomén tvořivosti	umělecké	vědecké
<i>Společné rysy</i>		
Osobnost strůjce tvořivého procesu	Osobnost nevšední, výjimečná, originální, osobitá; senzitivní, citlivá; neklidná, permanentně neuspokojená a hledající	
Inspirace tvořivého procesu	Otevřený a neohraničený prostor, zneklidňující otázka, iritující problém, nejasná výzva, nezřetelné vnuknutí (myšlenka), pochybnosti o vlastní tvůrčí potenci a o kvalitě výsledku, nejistota	
Tvořivý proces	Pracovní styl určuje „vnitřní svět“ tvůrce (osobitý rukopis umělce, preference určitých výzkumných metod), divergentní a intuitivní myšlení, racionální, kognitivní i subkognitivní přístup; tvořivý proces má sílu svého strůjce „pohlit“ (workoholismus)	
Finální produkt tvořivého procesu	jako prostředek přenosu idejí, prožitků, nalezeného řešení; novost, originalita, osobitost; obsahová, časová, prostorová, tvarová a kompoziční integrace Harmonická souvztažnost obsahu, formy a funkce díla; větší počet elementárních „stavebních“ prvků díla zvyšuje svobodu tvůrce	
<i>Rozdílnosti</i>		
Osobnost strůjce tvořivého procesu	- umělcův prostor pro volbu všech náležitostí tvořivého aktu a pro výběr námětu, materiálu atd. je neomezený	- vědec je při volbě problému a jeho řešení vázán (a omezen): ekonomicky, personálně; neznalostí všech okolností, příčin, možných souvislostí
Inspirace tvořivého procesu	- s počtem elementárních prvků („stavebních kamenů“) finálního díla roste i počet možných kombinací (tím se zvyšují nároky na tvůrčí potenci)	- objem pomyslné množiny prvků a jejich kombinací je omezen badatelským záměrem a tvořivými schopnostmi, inteligencí a erudicí vědce
Tvořivý proces	- v tvůrčím procesu převažují intuice a prožitek, neurčitost a abstrakce	- v procesu tvorby dominuje kognitivní a racionální, analytické a syntetické, určitost, systémovost a ověřitelnost
Finální produkt tvořivého procesu	- obraz, socha, architekt. dílo - hudební skladba, opera - báseň, román, divadelní hra - definitivnost díla samozřejmá (indefinitivnost výjimečná) - identifikovatelnost autorství jednoznačná a snadno prokazatelná	- nový objev - originální teorie - nová výzkumná metoda - indefinitivnost díla samozřejmá (definitivnost výjimečná) - identifikovatelnost autorství (ne vždy) jednoznačná a (ne)snadno prokazatelná

inspirujícím momentem souvislosti je *krása díla* vyvěrající z *harmonické souvztáhnosti obsahu, funkce a formy díla*. Krásu díla postihujeme v obou případech především v jeho vnější podobě – v jeho *formě*.

Antropologie spatřuje v tvořivosti člověka jednu z určujících vlastností lidského druhu, považuje ji za nejprůkaznější projev lidské existence a přináší svědectví o její autonomii a jedinečnosti. Jestliže **psychologie** pohlíží na tvořivost jako na jednu ze schopností (a obecných vlastností) člověka, jíž jsou vybaveni všichni jedinci, byť v nestejně míře a intenzitě a třeba jen latentně (nechápe ji jen jako privilegium vyvolených jedinců), pak **pedagogika** má povinnost tyto schopnosti odkrýt, rozvinout a kultivovat. I když budeme v procesu výchovy respektovat genetické faktory (vlohy, nadání a talent) jako danosti, které tvořivost podmiňují a její úroveň limitují, zůstává nám stále dost prostoru pro vytváření podmínek, které mohou napomoci tvořivost žáků úspěšně rozvíjet. Pro pedagogiku z toho vyplývá jedno závažné zjištění měnící se v závazující povinnost: *povyšit tvořivost na sám vrchol veškerého výchovného usilování*.

Metodologická poznámka (místo závěru)

Příspěvek odhaluje nejprůkaznější a nejnápadnější shody a rozdíly obou druhů tvořivosti. Při odkrývání shod byla nejčastěji použita analogická metoda. A protože analogií odhalujeme podobnosti či stejnosti jen některých stránek nebo vlastností *netotožných objektů*, může být analogie jako metoda i ošidná a zavádějící. Jsme si vědomi toho, že vypovídací schopnost má tato metoda jen potud, pokud je použita *jako pomůcka* ke konstatování shodných či podobných významů, obsahů a souvislostí a pokud je vedle shod či podobností ukázáno i *na rozdílnost* srovnávaných jevů.

Literatura

- Guilford, J. P. *The Nature of Human Intelligence*. New York: McGraw-Hill, 1967.
- Komárek, S. *Spasení těla*. Praha: Mladá fronta, 2005.
- Maňák, J. *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti žáků*. Brno: Masarykova univerzita, 1998.
- Pietrasiniški, Z. *Tvorivé myslenie*. Bratislava: Obzor, 1972.
- Spousta, V. Kreativita v hodnotovém systému učitele uměnovýchovné specializace. In *Cesty k tvořivé škole*. Sborník příspěvků z konference. Ed. R. Šrámek a I. Němec. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 513-522.
- Spousta, V. Umělecká a pedagogická tvořivost – srovnání, shody a rozdíly. In Kol. autorů. *Tvořivost učitele k tvořivosti žáků*. Sborník. Red. V. Jůva. Brno: Paido, 1997, s. 76-82.

Nové mýty o domácím násilí – I.

JÍŘÍ SEDLÁK, RUDOLF KOHOUTEK, MILOŠ BŘEZINA

Dříve nejen většina lidí, ale i mnozí odborníci a dokonce i členové pomáhajících profesí věřili celé řadě mýtů o domácím násilí. Z nich je možno jako ilustraci uvést např. toto:

1. Mezi domácími násilníky převažují lidé chudí, kteří patří ke spodně společnosti. Opakovanými průzkumy se zjistilo, že své oběti týrají chudí i bohatí,
2. Domácí agresori jsou jedinci sociálně či psychicky zaostalí. Naopak se prokázalo, že většina agresorů patří k lidem normálním,
3. Domácí násilí vzniká v domácnostech ekonomicky slabých. Praxe to vyvrátila, neboť násilí se dopouštějí chudí i bohatí,
4. Násilníci jsou lidi s nižším vzděláním. Vznik domácího násilí však není závislý na vzdělání, jak bylo opakovaně zjištěno, protože mezi domácími agresory se vyskytují lidé se základním i s vysokoškolským vzděláním,
5. Domácí násilí se vyskytuje hlavně v rodinách alkoholiků. Pití alkoholu sice zesiluje agresi, ale není převážným vyvolávajícím faktorem domácího násilí.

Nebyla potvrzena závislost mezi domácím násilím a mezi profesí, věkem, náboženskou orientací, sociálním původem apod. Většina mýtů, které ještě donedávna ovlivňovaly náhled i řešení problémů domácího násilí, se už dnes neuznává. Některé však ještě tu a tam tvrdošijně přetrvávají. Většina dřívějších mýtů byla zcela zamítnuta opakovanými průzkumy.

Od 1. 6. 2004 se začal uplatňovat § 215a trestního zákona, který specifikuje jen trestné činy domácího násilí. Když se ověřoval v terénu způsob jeho provádění v posledních dvou a půl letech, objevila se řada omylů a nedostatků, které jsou v rozporu s duchem uvedeného zákona, podle něhož má být oběť domácího násilí ze zákona ochraňována. Některé z nich si mohou připsat na vrub samotné oběti, jiné se týkají činnosti pomáhajících profesí. Některá pochybení je možno považovat za chyby lidského faktoru, mnohé však mají charakter systémových chyb či nových mýtů. Jde o mýty, které se předtím nevyskytovaly nebo nebyly známé. Lze je však považovat za stejně chybné jako ty předchozí. Bohužel mnohdy poškozují osoby ohrožené domácím násilím. Tyto nové mýty nijak neovlivňuje řada významných a vhodných, prospěšných akcí Bílého kruhu bezpečí, také celé řady občanských sdružení, pedagogicko-psychologických poraden, psychocenter a občanských sdružení. Za současného stavu jsou jejich aktivity vhodné a potřebné. Týká se to např. nedávné celoevropské kampaně (od prosince 2006) proti všem formám násilí na ženách s názvem „Stop násilí na ženách“, jejímž cílem je vyzvat všechny evropské státy k odmítnutí tohoto násilí a přijmout patřičné kroky k jeho eliminaci. Týká se to i celé řady centrálně nekoordinovaných akcí občanských sdružení.

1. Obtížnost rozlišit domácí násilí

Jedním z nejčastěji se vyskytujících mýtů je víra v nízkou frekvenci tzv. skryté kriminality domácího násilí, která **patří jednoznačně k sociálně patologickým jevům**. Mýtus je podporovaný odhady o nízkoprocentním výskytu domácího násilí. Nízká procenta jeho výskytu (např. 12 nebo 13 %) jsou uváděna různými agenturami v poslední době. Podstatně se odlišují od dříve prezentovaných odhadů (např. 30 – 50 % výskytu, srov. např. H. Kočová 2006). Odhady se tedy v rámci současných partnerských vztahů v ČR pohybují v rozmezí jedné osminy až jedné třetiny případů, kdy dochází k projevům skryté kriminality domácího násilí. To lze pochopit. Příčinou jsou jednak různé metody zkoumání, které jdou většinou po povrchu věci, jednak značná obtížnost dostat se do **kontaktů s oběťmi**, které jsou doma týrány. Proto se snižuje šance dobrat se přesného procenta výskytu domácího násilí. S nízkými odhady korespondují relativně nízké počty skutečně řešených případů domácího násilí a naprosto mizivé počty kauz, které jsou řešeny soudně. Dalším z důvodů je malá znalost hlavních znaků domácího násilí. Vznikají pak omyly v diagnostice, v diferenciální diagnostice i při formulování závěrů. Stává se pak, že jemnosti v rozlišování následků domácího násilí u jeho obětí nemohou ovládat často ani odborníci, natož členové pomáhajících profesí a další jedinci, kteří se setkávají ojediněle nebo častěji s případy domácího násilí. Podstatným nedostatkem je kromě neznalosti a nerespektování znaků domácího násilí i nesprávný výklad jeho definice. Vysvětlování a praktická aplikace přesného vymezení pojmu domácího násilí je potřebná nejen pro diagnostiku, ale i pro diferenciální diagnostiku domácího násilí. Podle našeho názoru by mělo být *domácí násilí zařazeno mezi diagnózy*.

Již delší dobu je k dispozici **definice domácího násilí**. Obecně ji vymezila Světová zdravotnická organizace. Má **čtyři hlavní znaky**. *K prvnímu znaku patří opakování násilí*, které nemusí být nepřetržité, protože většinou osciluje. Nejčastěji po projevech násilí následuje klidnější období. Domácí násilí je typicky jednostranné. To znamená, že je páchá jedna osoba proti osobě druhé, která se násilníkovy brání. *Druhý znak se vyznačuje stupňováním násilí*. Kolísá nejen intenzita agresí, také se střídají jejich formy. Kromě fyzického je to psychický, sociální, ekonomický, případně sexuální typ násilí. Akcí agresorů se různého typu, délky i závažnosti může v praxi vyskytnout více než 110 různých činů (srov. J. Sedlák 2004). Důsledky domácího násilí se u obětí projevují formou příznaků ve fyzické, psychické, sociální, ekonomické, případně sexuální oblasti. Agresivní počínání domácího násilníka je obětí prožíváno trýznivě. Má v její psychice, případně v její fyzické nebo sociální oblasti negativní odezvu. Tato odezva má dlouhodobý stresový odraz v organismu, a to nejen v jeho fyzické a psychické, ale případně i v její sociální oblasti. Důsledky zaznamenáváme také v negativním ovlivňování dalších blízkých osob, především dětí. Následky u oběti doznávají typicky dlouhodobě především v její psychické a sociální oblasti. Příznaky zabírají širokou škálu. Jsou jiné při

silné, krátkodobé intenzitě násilí a jiné při slabé, ale přitom dlouhotrvající intenzitě násilí. Příznaků u obětí se může vyskytnout více než 80 druhů. Člení se do pěti kategorií jako u činů násilníků (srov. J. Sedlák 2004). Pro posouzení, zda jde nebo nejde o domácí násilí, je také důležitý *třetí hlavní znak* domácího násilí. Je jím **typ vztahu mezi osobami**. Pokud mezi posuzovanými osobami existují vazby ekonomické, psychologické, sexuální, sociální, případně fyzické, je splněn tento třetí znak domácího násilí. *Poslední znak* domácího násilí se týká **absence společenské kontroly** s možným pokračováním násilí i po odchodu obětí ze společné domácnosti. U tohoto znaku se při posuzování vyskytuje nejvíce nejasností a také pochybení.

Informovanost členů pomáhajících profesí a dalších odborníků různých profesí o definici domácího násilí by se podle našeho názoru neměla podceňovat a ani by se neměla brát na lehkou váhu. Nepřesná nebo nedostatečná znalost definice domácího násilí totiž poškozují osoby jím ohrožené. Odborníci, kteří se setkávají s projevy domácího násilí potřebují znát jeho definici proto, aby je odlišili od jiných druhů trestných činů, tj. pro přesnou realizaci diferenciální diagnózy.

2. Ohlašovací povinnost

Každý občan je oprávněn oznámit státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu skutečnost, o níž se domnívá, že jde o trestný čin. Tyto orgány jsou povinny prověřit jeho oznámení a vyrozumět ho o výsledku šetření. Kromě toho musí z úřední povinnosti, aniž by čekaly na vnější podnět, shromažďovat poznatky o podezření z trestné činnosti a konat za tímto účelem vlastní šetření a opatření. Bohužel se orgány činné v trestním řízení vyznačují jistou pasivitou, projevují shovívavost. Podněty z oznámení od obětí domácího násilí mnohdy bez dalšího prověřování odkládají jako bezdůvodné. Činí tak i odbory sociálně-právní ochrany dětí a mládeže, učitelé ve školách i psychologové se svých poradnách. Bohužel v současné době pořád převládá **mýtus** o tom, že neexistuje v případě fyzického nebo psychického napadení obětí domácího násilí ohlašovací povinnost. Přitom jde o povinnost danou zákonem. Ohlašovací povinnost se týká nejen obecně případů násilí ve fyzické oblasti, ale i případů, kdy jde i jen o podezření z páchaní trestného činu domácího násilí. Nikdo z těch, kteří se setkávají s domácím násilím, nevědí nic o této povinnosti nebo ji neplní.

Novela zákona 290/1993 s účinností od 1. ledna 1994 stanoví, že ten, kdo se hodnověrným způsobem dozví, že jiný páchá trestný čin a nepřekazí spáchání nebo dokončení takového trestného činu, může být potrestán odnětím svobody až na tři léta za trestný čin nepřekazení trestného činu podle §167 odst. 1 trestního zák. (srov. Zd. Sovák 1995). Za nesplnění uvedené povinnosti hrozí správní šetření s možností uložit pokutu až do výše 50.000,- Kč. Případy zanedbávání se hodnotí jako případy pasivního týrání (srov. I. Matoušková 2006).

Neznanost a nedodržování ohlašovací povinnosti trestných činů způsobuje téměř nulový výskyt oznamování trestných činů domácího násilí ze strany

psychologů, poraden občanských sdružení a dalších dobrovolných pracovníků i orgánů. Výjimkou je ohlašování fyzického napadení oběti s těžkými až fatálními následky na zdraví oběti ze strany lékařů. Vůbec nejsou ohlašovány případy slabšího až středně těžkého fyzického zranění oběti domácího násilí a také veškeré psychické a sociální škody na zdraví obětí. Snad jedinou a nejpočetnější skupinou jsou lékaři, kteří jsou schopni diagnostikovat děti jako oběti násilí a oznamovat to policii. Postupují podle § 38 novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Méně závažné případy fyzického násilí řeší pak komise sociálně-právní ochrany v obcích. Úrazy se zaznamenávají podle § 10 odst. 5 a 6 novely, a to při pouhém podezření z týrání dítěte nebo ze zanedbání dítěte. Záznam má vyplňovat osoba, která dítě doprovázela. Záznam je zaslán obecnímu úřadu. Stává se podkladem pro sociální šetření i jako důkazní materiál při pozdějším vyšetřování případu.

Závěry

Chybných postupů při zjišťování a řešení případů domácího násilí způsobených nepřesnými nebo chybnými představami (novými mýty) o osobách ohrožených domácím násilím nebo o osobách páchajících trestnou činností domácího násilí je více, než jsme uvedli. Způsobují domácím násilím ve svých důsledcích poškozování ohrožených osob, ať jsou to děti předškolního nebo školního věku či osoby dospělé, handicapované nebo staré.

K těm mýtům, které jsme uvedli, patří řada dalších. Např. mýtus o povinnostech a právech obětí domácího násilí, mýtus o údajně zbytečně časté, nadměrné a nesprávné kriminalizaci domácího násilí, mýtus o právech násilného rodiče, která mají být nadřazena právu týraného nezletilého, takže týraný je povinen stýkat se s tyranem, případně obět v krizovém centru se zpracovává tak, aby se s ním povinně stýkala, dále pak mýtus o mylném přesvědčení, že není možno změnit ani stereotypy násilníků, ani stereotypy jejich obětí, že nelze překonat strach obětí před domácím agresorem

Za zvláště vadný považujeme mýtus o tom, že psychické formy násilí jsou přehnaným výmyslem obětí, takže na ně není třeba brát zřetel při projednávání domácího násilí, mýtus o masivně převládající formě fyzických útoků domácích násilníků, mýtus o zanedbatelném významu sociálních forem domácího násilí, mýtus o neomylnosti soudních znaleckých posudků, mýtus o tom, že u soudu je možno lékařské zprávy o poškození obětí domácího násilí bagatelizovat, mýtus o aplikaci psychoterapie u obětí domácího násilí a další.

Literatura

- Matoušková, Ivana: Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, 3. část – Děti jako oběti násilí. Zpravodaj Kraj Vysočina, září 2006, č. 9, s. 5-6.
- Sedlák, Jiří: Posuzování následků domácího násilí. XXI. Psychologické dny. „Svět žen a svět mužů. Polarita a vzájemné obohacování.“ Olomouc 9.-11.9.2004.

Další literatura u autorů.

Potíže s češtinou

Potížista

MILAN JELÍNEK

Slovo *potížista* se objevilo v českých textech (častěji v mluvených než psaných) nedávno, a proto je marně hledáme ve starších slovnících. Zaznamenává je však Slovník nespisovné češtiny z roku 2006, vydaný nakladatelstvím Maxdorf. Jde o lexikografické dílo, které vzniklo spoluprací čtyř editorů a 12 spoluautorů a k němuž přispěla v různé míře řada konzultantů. Je pozoruhodné, že v autorském kolektivu jsou lingvisté v menšině, a že tedy lexikografický kolektiv shromažďoval hesla od odborných autorů z různých speciálních odvětví.

Poznamenejme, že Slovník nespisovné češtiny je opatřen několika vstupními texty. Z nich je podepsána jen předmluva (jejím autorem je Jan Hugo), jiné (o vztahu nespisovných útvarů ke spisovné češtině, o etymologii, o slovnících argotu a slangů, o různých druzích nespisovných jazykových útvarů, o principech sběru lexikálního materiálu aj.) jsou otištěny anonymně.

Slovník mohu doporučit. Je v něm zachyceno více než 12 000 lexikálních hesel, z toho asi 10 000 hesel zaznamenaných ze živého úzu. Klobouk dolů před hojností materiálu a ovšem také před poměrnou přesností lexikografických definic.

Protože slovo *potížista* (nebo častěji v ženské podobě *potížistka*) známe z mluvené češtiny už několik let, hledali jsme ho ve slovnících neologismů a také ve slovnících výrazů, které zatím nenabýly statutu lexikálních prostředků spisovných nebo vůbec nemají naději na zespisovnění. (Jestliže vás pohoršilo slovo *zespisovnět*, popřípadě *zespisovnění*, prosím o velkorysost. Mohu vás ujistit, že je to slovo vytvořené podle spisovných slovtvorných principů.)

Výraz *potížista* jsem našel jen ve zmíněném už slovníku nespisovné češtiny. Jaký význam je mu zde přisouzen? „Kdo obvykle nesouhlasí, kdo z principu vzdoruje.“ K heslu je připojen doklad čerpaný zřejmě z běžně mluveného jazyka: „Třikrát se ptal na smlouvu, to bude potížista.“ Vzpomeneme si zajisté na film Věry Chytilové o ženách, které se neobejdou bez vytváření *potíží* a které si vysluhují ať již právem či neprávem nelichotivý název *potížistka*. V konkrétních případech však toto slovo nemusí mít zabarvení hanlivé, jak je tomu také u Chytilové. O vztahu této odvozeniny k mužské podobě *potížista* se zmiňovat nemusíme. Jde prostě o přechýlenou podobu, která se tvoří příponou *-ka*.

Je pravděpodobné, že se ženská podoba *potížistka* objeví v hovoru nebo v osobní korespondenci častěji než podoba mužská. Já se ovšem jen domnívám, že ženy dovedou nadělat v různých situacích víc potíží než mužové. Ale je možné, že si to myslí ženy o mužích. V každém případě považujeme za pro-

spěšné, aby čeština měla pro původce (původkyně) potíží jednoslovné pojmenování. To by mělo být zároveň nositelem záporného hodnocení *potížetvorného* muže nebo *potížetvorné* ženy (toto kompozitum jsem vytvořil já a přimlouval bych se, aby bylo časem do spisovné češtiny přijato).

Ačkoliv bychom slovo *potížista* a jeho ženskou variantu *potížistka* rádi do češtiny přijali (jen uvažte, kolika lidem kolem sebe bychom ten hanlivý titul přišli!), nemůžeme se zbavit rozpaků nad způsobem tvoření tohoto slova. Přípona *-ista* (*-istka*) je navěšena na běžné české substantivum *potíž*, které je utvořeno ze základu adjektiva *ležký*. Předpona *po-* ukazuje zřejmě na původ slovesný, ale sloveso **potížiti* / **potěžovat* se v češtině nedochovalo nebo vůbec nevytvořilo. Běžně však užíváme slovesa s předponou *z-* (*ztížiti* / *ztěžovat*), jenže od něho neexistuje abstraktní substantivum **ztíž*. Od substantiva *potíž* bylo odvozeno slovo *potížista* (*potížistka*), které má povahu hybridní: základ slova *potíž* je český a přípona *-ista* je původu řeckolatinského. O příponě však můžeme tvrdit, že je vlastně majetkem většiny evropských jazyků, z nichž některé ji snášejí i v pozici hybridní.

Máme hybridní pojmenování osob ve spisovné češtině tolerovat? Asi bychom neměli ze spisovného jazyka vyřazovat ta pojmenování na *-ista*, která hybridní nejsou. Převzali jsme jich z řečtiny, latiny a jiných evropských jazyků dost velký počet a obvykle je hodnotíme jako kulturní výpůjčky. Výčet jejich typů a dost hojné příklady na ně nacházíme ve studiích Miloše Dokulila a Karla Hausenblase, které jsou součástí rozsáhlé práce *Tvoření slov v češtině 2, Odvozování podstatných jmen* (z r. 1967). Podle svého obecného významu jsou odvozeniny na *-ista* řazeny ke jménům činitelským (např. *pučista*, *propagandista*, *skandalista*) nebo konatelským (*terorista*, *kariérista*, *tenista* aj.) nebo ke jménům vytvořeným podle příslušnosti jedinců k různým skupinám (*darwinista*, *sionista*, *slávista* „hráč nebo přívrženec klubu“). Při detailnějším rozboru významů bychom ovšem našli další typy převzatých odvozenin na *-ista*.

Můžeme však za součást spisovné češtiny považovat odvozeniny hybridní, v nichž je k českému slovu, ať už nezměněnému nebo slovtvorně upravenému, přidána řeckolatinská přípona *-ist(a)*? Puristé blahé paměti takové útvary odmítali. Podle jejich názoru čeština hybridní slova nesnáší. Jazyková praxe však podává důkaz o tom, že spojení českého základu s cizí příponou *-ist(a)* je nejen přípustné, ale pro výrazové schopnosti spisovné češtiny i potřebné. Přípona *-ist(a)* patří k evropeismům, a má tedy své místo i ve spisovné češtině, pokud ovšem autor textu s jazykem svévolně neexperimentuje.

Tak např. nelze odmítat odvozeniny, které označují příslušníky různých skupin sdružené podle časopisu, základního díla, vůdčí myšlenky apod.: s časopisem *Máj* spolupracovali *májisté*, kolem slovenského časopisu *Hlas* se sdružovali *hlasisté*. Některé nabývají expresivní povahy, ale to může být na prospěch našemu jazyku, má-li se v textu expresivnost vyjádřit (např. *švandista* nebo dokonce *srandista*). Také slovo *potížista*, které jsme zvolili jako titul našeho článku, může být zdůvodněno svým hanlivým odstínem. V 19. stol. se

mluvilo o bojích *ypsilonistů*, kteří bránili y po sykavkách *c, s, z*. Pravda, slovo *ypsilon* patří do řečtiny, ale v češtině v období pravopisných bojů takřka zdomácnělo. Jeho pojmenování příponou *-ista* češtině jen prospělo.

Některé hybridní odvozeniny se už zcela „počeštily“. Uvedme alespoň slovo *houslista*, které je odvozeno od slova *housle*, utvořeného od slovesného základu *housti* – *hude* a doloženého už ve staré češtině. Řada hudebníků přijala jména na *-ista*, aniž tím chtěla vyjádřit nějaký citový stav (*violista/violinista, kytarista, pianista* atd.). Mějme tedy pro šíření přípony *-ista* v češtině porozumění.

Dostali jsme dopis

Ještě ke spojce *jestli*...

Není pochyby, že má pravdu Milan Jelínek, příznává-li české spojce *jestli* právo na spisovnost (v příspěvku z 2. čísla *Universitas* za rok 2007). Chtěli bychom však současně upozornit i na jistou ošidnost této spojky, kterou v sobě skrývá při překladu do ruštiny.

Česká spojka *jestli* má totiž dvě funkce: uvádí buď nepřímou otázku, např. *Nevíme, jestli je Pavel doma*, nebo vedlejší větu podmínkovou: *Jestli je Pavel doma, pozve nás na návštěvu*. Protože i ruština má spojku *если*, máme při překladu do ruštiny sklon překládat automaticky české *jestli* ruským *если*. Ale v tom je právě háček: ruské *если* má totiž jen význam podmínkový, kdežto v nepřímé otázce musíme užít spojku *ли*. A zde nám jako lakmusový papírek pro rozlišení významu tázacího od podmínkového poslouží právě knižnější české spojky, kterými můžeme nahradit dvojznačnou spojku *jestli*:

1. krátká tázací *zda* (popř. *zdali*) odpovídá krátké ruské spojce *ли*
2. delší podmínková *jestliže* odpovídá delší ruské spojce *если*.

Tedy: *Nevíme, zda je P. doma* (otázka): *Мы не знаем, дома ли Павел* × *Jestliže je P. doma, pozve nás na návštěvu* (podmínka): *Если Павел дома, он пригласит нас в гости*.

I na tomto případě vidíme, že nám mohou být k užitku slova s rozdílnými stylovými odstíny, jak na to ostatně ukazuje Jelínek v závěru svého příspěvku.

Stanislav Žaža

Očima ekonoma**Prací se žívím, práce mě trestá:
Na okraj dějin sociálních politik**

FRANTIŠEK SVOBODA

Vztah člověka k práci se vždy utvářel mezi dvěma krajnostmi – mezi pojetím práce jako trestu spojeného s vyhnáním z ráje, jako břemene úzce spojeného s existencí člověka, a mezi pojetím práce jako zdroje bohatství a tvůrčí síly. Důležitost, která byla práci přikládána, se tedy v různých obdobích proměňovala a s ní se proměňovaly (mimo jiné) i formy podpory chudých lidí.

Změny ve společnosti, které se odehrály na počátku novověku a které se odrazily i v pojetí dobročinnosti a přístupu k chudobě, daly vzniknout novým institucím chudinské péče, odlišným od čehokoliv, co této změně předcházelo. Tyto nové instituce – pracovní domy – plnily jiný účel a využívaly jiné prostředky než starší dobročinné instituce, které bychom dnes nazvali institucemi sociálního zabezpečení. Vznik a existence pracovních domů tvoří pozoruhodnou a dosud málo známou kapitolu dějin sociálních politik.

Pracovní domy zažily svůj největší rozkvět v období, kdy se v ekonomickém myšlení rozvíjel směr nazývaný merkantilismus (17. – 18. století), který v těchto domech viděl jeden z nástrojů, který se shoduje s cíli merkantilistické doktríny, usilující o zvětšování bohatství národa jako celku. Historický exkurz do sociální politiky tohoto období může být v jistém slova smyslu inspiračí i pro dnešní dobu.

**1. Od štědrosti středověku
k reformám dobročinnosti ranného novověku**

Dobročinnost období středověku nikdy nezamýšlela odstranit nebo vyřešit společenské problémy. Středověká společnost neznala žádnou společenskou teorii chudoby a neusilovala o změny ve společenském řádu. Středověcí lidé přijímali biblickou myšlenku, že chudí budou na světě vždycky. Osobní úmysly, od nichž se odvíjely impulzy pro středověkou dobročinnost (spása duše, imperativ péče o rodinu, příbuzné a bližní), převažovaly nad společenským rozměrem dobročinnosti.

Značný dosah a funkčnost středověkých dobročinných institucí podporovala nejen propagace křesťanských ctností, ale také rostoucí ekonomika. Rozkvět charity ve vrcholném středověku byl také fenoménem rostoucí ekonomiky, kdy částka vynakládaná na pomoc chudým byla úměrná nikoliv míře chudoby, kterou měla zmírnit, ale spíše míře prosperity. Stejně sepětí dobročinných aktivit s ekonomickým cyklem se projevilo také při problémech hospodářství v první čtvrtině 16. století, které se odrazily i v omezení a transformaci dob-

ročních aktivit. Idea křesťanské komunity starající se o své členy sice ani v novověku nevytizela, avšak stáhla své hranice, aby vyloučila cizí osoby a jejich ekonomické problémy, a omezené zdroje chudinské podpory nasměrovala k těm nejvíce potřebným.

Změny ve společnosti i v ekonomice produkovaly chudobu, jejíž charakter a rozsah se nedaly s předcházejícími obdobími srovnávat. Proto na počátku 16. století můžeme zaznamenat v oblasti společenských institucí snahu novým způsobem odpovědět na novou situaci, na výzvy doby. Hnutí reformy sociální péče se chopila především města, pro které byl pauperismus průvodním jevem běžného života a která iniciovala reformu dobročinných institucí a formulování základů novověké sociální politiky. Jakkoliv středověká etika chudoby zanechala v evropské civilizaci důležitou stopu (přežívá i v dnešní době, byť jen jako jedna z více možností a nabídek), na počátku 16. století zeslábla a již nikdy nedosáhla takové důležitosti.

V té době začala být nedobrovolná chudoba, spojená s rostoucí nezaměstnaností a nízkou úrovní mezd, oddělována od chudoby dobrovolné, zvolené pokřtěnými usilujícími o dokonalost. Nedobrovolná chudoba začala být zřetelněji vnímána jako zlo, proti němuž je vhodné bojovat. Aby byl tento boj účinný, doporučovali tehdejší myslitelé organizované úsilí. Již nestačilo pouze dávat; dary měly být věnovány po zralé úvaze. Pomoc, omezená ve svých prostředcích, neměla být vyplývána, měla být vyhrazena dobrým chudým. Ti ostatní, „zahaleči, prostopášníci, paraziti“, měli být zavřeni nebo donuceni pracovat. Postoje k dobročinnosti i k chudobě se s rozvojem pauperizace začaly proměňovat a otázka řešení tzv. Samaritánova dilematu¹ se stala otázkou dne: Jak dávat dobře?

Ústup pozdního středověku od štedré, nekritické formy dobročinnosti byl spojen s vývojem v organizaci a správě dobročinných institucí. Instituce vzniklé ze staršího, církevního modelu dobročinnosti, s jeho politikou přijetí chudých a rozdělování všem nutným se postupně dostávaly pod kontrolu místních úřadů. Rostoucí regulace dobročinnosti, charakteristický rys pozdního středověku, šel ruku v ruce s touhou spojit omezené zdroje s těmi skutečně potřebnými a s ukázněním práceschopných chudých, což vedlo ke snaze rozlišovat mezi jednotlivými příjemci. Odtud vyrůstal sekulární program veřejné podpory chudých, který se do jisté míry rozešel s dobročinností motivovanou osobní zbožností. Tato sekularizace dobročinnosti však nebyla pouze produktem moderních fenoménů, jako byl renesanční humanismus či reformace, ale také výsledkem dlouhé středověké evoluce.

1) Samaritánovo dilema poukazuje na problém, že existence pomoci druhým může vyvolat poptávku po této pomoci a vyprodukuje počet lidí potřebných. Pomáhat někomu znamená podlamovat jeho motivaci pracovat. Podpora chudých tedy zvyšuje počet lidí žádajících podporu. Pojem Samaritánovo dilema použil poprvé James Buchanan, představitel školy veřejné volby, celé dilema však bylo známo již dlouho předtím. Stejný názor byl vysloven už v antice Plutarchem a od té doby se opakovaně objevoval v úvahách různých filozofů, teologů či spisovatelů.

Završení tohoto vývoje lze spojit s obdobím humanismu a jeho novým pojetím práce a chudoby. Zatímco ve středověku byla práce brána jako lopota, trest za prvotní hříchy, nyní byla považována za zdroj blahobytu a bohatství. Toto nové hodnocení práce způsobilo, že příčina chudoby byla shledávána v zahálce a nedostatku vůle k práci. Chudoba se tak stala problémem morálním, neboť v tehdejší době nebyly strukturální nebo ekonomické příčiny chudoby známy.

Důsledkem této skutečnosti bylo, že etika práce i etika daru se v období humanismu proměňovaly velmi výrazně, což dokládá například **Thomas More** (1478-1535) ve své *Utopii*. V ideální zemi, kterou vykreslil, se práce stává všeobecnou povinností obyvatel a hlavní povinností městských úřadů je předcházet zahálce. Nebyli tam tedy ti, kteří „předstíranou chudobou zastírají lenost“. Na jiném místě téhož díla se počítá s využitím nucených prací jako trestu pro zloděje a tuláky. Celá Utopie se nese v duchu světského řízení společnosti, kterému podléhá vše, i tradiční instituce dobročinnosti. Morova chvála práce odkazuje k hlubším změnám postojů tehdejších lidí k práci, jež se stává „výsadním právem člověka usilujícího vzít osud do vlastních rukou a získat bohatství“. Humanisté zůstávali zakotveni v křesťanské doktríně jen v míře, v jaké se odkazovali na Boží příkaz, že každý člověk by měl jíst chléb získaný vlastní prací a námahou.

Další ranou pojetí dobročinnosti jako integrální součásti života společnosti byly myšlenky **Martina Luthera** (1483-1546). Tento německý teolog, stojící u počátků reformace, byl přesvědčen, že pouhá víra (*sola fide*) v Krista postučuje ke spáse, nikoliv jeho skutky. Nebylo tedy nutné podpořit svou spásu dobrými skutky, jakými bylo rozdělování almužen či poutě. Dobročinnost u Luthera ztratila svůj posvátný charakter, stejně tak jako chudoba. Proto požádal německou šlechtu, aby zamezila činnosti žebravých řádů (včetně řádu augustiniánů, z něhož vycházel) a potlačila žebrání obecně. Pozdější zákaz žebrání byl rozšířen nejen na všechny žebráky, ale také na poutníky, neboť „není žádná jiná činnost, v níž by podvody a lumpárny byly tak rozšířené, jako při žebrání“. Každé město mělo zabezpečovat své vlastní chudé a cizí žebráky odmítat, ať už si říkali poutníci či žebraví mniši.

Zhruba pět let po Lutherově požadavku zákazu žebrání připravil španělský humanista **Juan Luis Vives** (1492-1540) na žádost brughské radnice plán pro registraci a správu městské chudiny, který měl přispět k potlačení žebrání ve městě. Impulzem pro tuto reformu byly problémy 20. let 16. století, jež začaly sérií neúrodných cyklů od počátku století a vyvrcholily neúrodou v letech 1521-2, která postihla celou Evropu. Světlo světa tak spatřil traktát *De subventionem pauperum* (1526).

V první části tohoto díla Vives nejprve vyložil obecné principy jak usku-
tečňovat dobročinnost; potřebu projevovat dobro označil za nezbytnou podmínku existence společnosti vůbec. Vysvětlil i důvody, proč někteří lidé odmítají podporovat žebráky (především kvůli nepravostem falešných mrzáků

a jiných žebráků) a ukázal, jak by se měli chudí chovat. Ve druhé knize představil podrobný program reformy městské sociální péče.

Ve Vivesově traktátu práce vystupuje ještě jako forma trestu. V úvodu své knihy líčí původ lidské bídy a nouze, které spojuje s vyhnáním z ráje a s prvotním hříchem, kdy člověk zmařil své možnosti pobytu v ráji. Od této skutečnosti se odvíjí i další Vivesovo zkoumání základních principů uspořádání obcí, dělby práce a organizace obchodního života. Chudobu líčí jako nemoc společnosti a lékem jsou organizace zprostředkující dobročinnost. Volné rozdělení darů formou peněz ovšem nelze považovat za vhodný výkon sociální péče. Ta musí vést především k morálním kvalitám, protože by měla vychovávat tak, aby se příjemce pomoci naučil zajistit si další živobytí sám. V úvahu bylo samozřejmě nutné vzít zdravotní stav.

Péče o chudé spadá v jeho pojetí do kompetence městské správy, což Vives zdůvodňoval potřebou společenské harmonie při řízení veřejných záležitostí. Municipální správě by měla být dána odpovědnost za zajištění životního minima pro všechny občany toho sídla (zde se tato myšlenka vůbec poprvé explicitně ukazuje ve vztahu k obci), nikoliv však na základě spravedlnosti, která byla platformou scholastiků, ale z důvodu větší efektivity výkonu morálně nutně dobročinnosti. Vives doporučoval městským správcům přísný dozor nad špitály a různými chudinskými fundacemi. „Chudí potřebují, aby se jimi někdo zabýval, a to nejen proto, že část lidstva se stává ke škodě společného dobra neužitečnou, ale i proto, že jsou nositeli epidemií, kradou, dopouštějí se loupeží a oddávají se prostituci.“ Pomoc chudým pak neměla být bezpodmínečná, ale měla být testována ochota chudých pracovat. Podle tohoto kritéria doporučoval Vives rozdělit chudé do tří skupin:

První skupina se skládala z těch, kteří mohli, avšak nechtěli pracovat, a živil se žebráním. Těm byly určeny nepříjemné úkoly a menší přiděly potravin. „I těm, kteří promrhali své jmění svým zhýralým životem ... by mělo být dáno jídlo, nikdo by neměl zemřít hladu. Nicméně by jim měly být dávány menší porce a protivnější úkoly, aby posloužili jako příklad druhým ... Nesmějí umírat hladem, ale musí pocítit důsledky.“

Druhou skupinu tvořili lidé bez zaměstnání, avšak schopní pracovat; ti měli být zaměstnáni nebo měli být requalifikováni. Povinností státu bylo poskytnout těmto nezaměstnaným práci.

Do třetí skupiny byli zařazeni ti, kteří nemohli pracovat kvůli nemoci nebo vysokému věku; ti měli být umístěni ve špitálech². I těm, kteří byli ještě schop-

2) Pro špitály se v této době znovu začal používat název *ptochotropia* – což byl ohlas antiky i s jejím negativním postojem k chudým. Řekové rozlišovali dva druhy chudoby, *penia* a *ptochia*. *Penia* byl „nedostatek či nouze“. *Penes* byl člověk, který byl sotva schopen starat se o živobytí, což byly podmínky většiny populace antického světa, který mezi chudé zahrnoval i ty, co pracovali rukama, protože manuální práce nepožívala v řecké společnosti žádnou úctu. Druhý druh chudoby, *ptochia*, byl horší. *Ptochos* bylo označení toho, kdo byl naprosto bez prostředků a snížil se k žebrání. Žebráky si společnost ošklivila a dílem se jich bála. Ostatně Platon vypovídal žebráky ze svého ideálního

ni práce, měla být práce zajištěna prostřednictvím obecně prospěšných prací. Kromě špitálu, kde byli živeni nemocní, měly existovat ještě specializované ústavy pro sirotky, odložené děti, mentálně postižené, staré nebo slepé.

J. L. Vives žil v době, kdy psal svůj spis „O pomoci chudým“, v Anglii a jeho práce měla nejen značný ohlas na kontinentu³, ale také velký vliv na reformu anglického chudinského práva (Poor Law).

2. Vznik pracovních domů a domů nápravy

Není pochyb o tom, že také anglické Poor Law z roku 1531 se inspirovalo dílem J. L. Vivese. V tomto roce přeneslo anglické právo povinnost starat se o chudé z kněží na farníky, jejichž příspěvky na chudinskou podporu mohly být vymáhány, byly tedy povinné. V úsilí racionalizovat administrativu dobročinnosti usilovaly představitelé měst o regulaci počtu chudých. Ve snaze stabilizovat pracovní sílu byly zaváděny fixní ceny a mzdy a bylo potlačováno tuláctví a žebrání. Chudí byli povinni najít si práci a měli zakázáno opustit své zaměstnání. Povaleči byli vykazováni z měst a byl jim zakázován přístup do špitálů. Správci dobročinných fondů se všude snažili rozeznávat mezi potřebnými chudými, kterým měla být poskytnuta účinná pomoc, a těmi, kteří byli schopni práce. Žebrání bylo povoleno jen s potvrzením, že žebrající je skutečně potřebný, resp. neschopný se uživit prací. Osoby schopné se o sebe postarat byly následně vypuzeny ze špitálů, aby těm zbývajícím mohla být poskytnuta lepší péče.

ho státu na základě domněnky, že jsou to pravděpodobní kapsaři, zloději, vykradači chrámů a kriminální typy obecně.

- 3) Zajímavou polemiku s Vivesovými myšlenkami vedl od dvacet let později španělský dominikán **Domingo de Soto**. Ten na jedné straně projevil porozumění pro boj s potulkou, která ohrožuje veřejný pořádek a je v rozporu s platnými normami, na druhou stranu od této potulky vyděluje chudáky, kteří žijí z almužny, a proto se stěhují z místa na místo. Nevidí žádný legislativní či morální argument pro pronásledování chudých, kteří opustili svůj rodný kraj, aby mohli hledat podporu jinde. Mobilita těchto chudých je u něj brána jako něco přirozeného, vřdytí „království tvoří jedno tělo“, a není tedy nic zvláštního na tom, že se chudí stěhují z chudších oblastí do bohatších. Princip podpory „místních“ chudých ve farnostech považuje za nebezpečný, protože v některých farnostech žije více chudých než v jiných a tyto farnosti jim nebudou schopny poskytnout dostatečnou podporu. Chudý by tedy měl mít právo stěhovat se z místa na místo. Na druhou stranu byl Sotťo jako scholastik v jistém smyslu předchůdcem rakouské školy ekonomického myšlení a stavěl se (na rozdíl od Vivese) proti minimální mzdě. Pracovníci nemohou okrádat své zaměstnavatele s ospravedlněním „že nejsou dostatečně placeni“. Těm, kteří dali svůj souhlas s vyšší mzdou, se nemohla dít žádná újma. Pracujícím radil, aby v případě nespokojenosti odešli z práce. Kromě toho jako jeden z prvních vyslovil myšlenku, že **soukromé zájmy fungují tam, kde nefunguje všeobecná láska**. „Proto se soukromě vlastněné statky budou znásobovat. Pokud by zůstaly ve společném vlastnictví, opak by byl pravdou.“
- 4) Vězení se po velmi dlouhou dobu nepovažovalo za formu trestu, alespoň ne ve světském soudnictví. Chápání vězení jako trestu se v Evrpě rozšiřuje až od 18. století a postupně se stává základem celého trestního systému. Starší tresty (trest smrti, mučení, galeje, vyhnanství, pranýř) postupně ustupovaly do pozadí.

Hlavním prostředkem realizace nové sociální politiky vůči žebřákům se staly pracovní domy pro chudé, respektive vězení pro chudé.⁴ Po středověké nedobrovolné izolaci malomocných či osob nakažených morovou epidemií použila tehdejší společnost vězení jako jeden z hlavních prostředků realizace sociální politiky.

Tak jako byly činěny rozdíly mezi vagabundy a žebřáky na jedné straně a jinými chudými či potřebnými osobami ochotnými pracovat na straně druhé, činily se rozdíly i mezi zařízeními pro tyto různé skupiny chudých. Vagabundi a notoričtí „zdraví“ žebřáci byli zavíráni do domů nápravy (houses of correction), zatímco ti druzí měli dostat příležitost pracovat v pracovních domech (workhouses).

2.1. Domy nápravy

V roce 1553 daroval král **Edward VI.** (1547-1553) svůj dům v Bridewellu městu Londýnu, aby tam založilo „pracovní dům, nikoliv pouze noclehárnu pro chudé a zahálčivé, tuláky či žebřáky“. Obyvatelé domu tam měli najít práci, která by jim umožnila postavit se na vlastní nohy. Smyslem bylo netrestat někoho za žebřání, ale „postavit ho k práci, která je [pro takové lidi] často horším trestem než smrt“.

Průkopnickou institucí při realizaci této politiky se stal právě londýnský Bridewell⁵. Nábor pracovních sil do tohoto domu práce byl nedobrovolný, tedy i sama organizace práce vyžadoval dohled a vězeňskou disciplínu. Zřizovaly se zde specializované dílny, nad nimiž po dohodě s příslušnými řemeslnými cechy bděli kvalifikovaní řemeslníci, kteří zároveň zajišťovali přísun materiálu, kontrolovali technický stav pracovních pomůcek a obstarávali odbyt výrobků. Cechy mohly rovněž jako první nakupovat hotové výrobky ze špitálu, což mělo místní řemesla ochránit před nevídanou konkurencí. Nenapravitelní tuláci byli zařazováni na práce ve mlýně nebo v pekárně, kde byly nejhorší pracovní podmínky a kde práce kromě fyzické síly nevyžadovala žádnou zvláštní kvalifikaci.

Jedním z hlavních úkolů těchto domů se stal boj se zahálkou chudých, který měl někdy dosti drastické podoby. V amsterodamském domě práce například potírali odpor k práci tak, že provinilce odmítajícího pracovat uzavřeli do kobky, která se pomalu naplňovala vodou. Vězeň měl k dispozici ruční pumpu; aby se zachránil před utonutím, musel odtud vodu nepřetržitě pumpovat. Prostřednictvím této metody boje proti lenosti si odsouzený měl osvojit – a pravděpodobně si alespoň na krátký čas i osvojil – zdravé pracovní návyky.

V jistém smyslu se Bridewell a jemu podobné instituce osvědčily, o čemž svědčí i výrok soudce sira Edwarda Hexta z roku 1596: „V tomto roce bylo propuštěno na svobodu 183 beznadějných osob. Pracovat nechtějí, raději ris-

5) Název Bridewell natolik srostl s pojmem „dům nápravy“, že se stal jeho synonymem a obecným termínem: v krátké době vzniklo po celé Anglii asi 200 domů práce nazývaných bridewell.

kují svůj život, než by pracovaly. Od té doby však, co existují domy nápravy, posílám tuláky tam: a všichni mě prosí s hořkými slzami, abych je raději poslal do vězení, a pokud je odmítám, přiznávají se raději k hrdelním zločinům, čímž riskují vlastní život, a to jen proto, aby nebyli posláni do domu nápravy, kde by byli nuceni pracovat.“

Prvotním určením Bridewellu bylo zaměstnat zdravé žebráky. Avšak vzhledem k situaci na trhu práce se dům ocital pod stálým tlakem. Na počátku 17. století se musel potýkat s přibližně tisícovkou tuláků, které v žádném případě nemohl zaměstnat, proto tedy další osoby již nepřijímal.

Kromě toho Bridewell stále méně plnil funkci místa nápravy, kde se měli žebráci a prostitutky nedobrovolně přiučit práci, a stal se – jako každé jiné vězení – spíše místem, kde se asociální způsob života pouze prohluboval. Narůstající počet recidivistů byl řešen segregací těchto nenapravitelných osob jinými způsoby, zejména deportacemi do kolonií.

2.2. Pracovní domy

Mírnější formou instituce, která měla za úkol nabízet nezaměstnaným práci, byly tzv. *pracovní domy*, které byly inspirovány tradiční myšlenkou placených veřejně prospěšných prací. V Anglii zákon z roku 1585 stanovoval, aby byly vynakládány přiměřené obnosy na zaměstnávání práce schopných chudých na veřejně prospěšných pracích, většinou na opravách hradeb a mostů. Jiné nařízení z roku 1575 doporučovalo v duchu Vivesova traktátu, že města mají zajistit pracovní příležitost tělesně postiženým, kterým byla uložena povinnost pracovat. Protože však ani tyto instituce nemohly v období nedostatečné poptávky po zboží a službách vytvořit skutečná, ekonomicky efektivní pracovní místa, potýkaly se s existenčními problémy. Jejich chod byl většinou dotován z příspěvků na dobročinnost, neboť přispět někomu na odměnu za práci bylo větším dobrem než udělovat almužnu tomu, kdo nepracuje.

Skutečný rozvoj pracovních domů přišel až koncem 17. století v éře merkantilismu, kdy vzniká v Anglii síť domů práce organizovaných ekonomicky efektivním čili ziskovým způsobem. Tyto domy již neměly pouze trestat a vychovávat, ale především vydělávat. Hlavní pracovní náplní v těchto domech se stala textilní výroba, zejména předení vlny. Nově se vynořující ekonomická výhodnost domů práce souvisela se strukturální dispozicí tehdejší textilní výroby, která vytvářela vysokou poptávku po přízi. Podnikatelé měli zájem na zvýšení nabídky příze, tím spíše, pokud ji získávali za levnou cenu.

První úspěšný dům práce byl ustaven v Bristolu v roce 1697. Bristolský kupec Carey napsal, že „úspěch odpovídal našim očekáváním; zbavili jsme se žebráků, staří lidé se dočkali důstojného zaopatření, hoši a dívky jsou vedeni ke střídmosti a jsou vychovávaní k potěšení z práce. A tvář našeho města se už proměňuje, takže máme mnoho důvodů doufat, že tyto mladé pracovní domy vychovávají pilnou a pracovitou generaci.“ V důsledku úspěchu bristolského experimentu se rozvinulo to, co můžeme nazvat „hnutím pracovních domů“.

Mnoho jiných měst vytvářelo vlastní pracovní domy, které však s ohledem na ekonomickou situaci byly provozovány s rozdílnými ekonomickými výsledky.

Mimořádný věhlas měly holandské nápravné domy, které lze považovat za jakýsi přechod mezi domem nápravy a pracovním domem. Holandský humanista **Dirck Volckhertzsoon Coornhert** dokazoval ve svém traktátu z roku 1587, že sociální a trestní politiky by měly spojovat omezení svobody s nucenou prací. Tyto myšlenky našly u amsterodamského patriciátu pokračovatele a realizátory, kteří nejprve zřídili dům pro muže, kde se jeho obyvatelé zabývali zpracováním dřeva, později i pro ženy a děti, kde se rozvíjelo především předání a šití. Práce se prováděla bez nároku na odměnu ve společných místnostech. Rozsudky odsuzující k uvěznění v těchto domech počítaly s tím, že v případě dobrého chování se může doba pobytu zkrátit. Další pracovní domy vznikaly právě v průmyslově rozvinutém Holandsku, neboť se ukázaly jako vhodný zdroj získávání levné pracovní síly. Původní dobročinné motivy těchto zařízení postupně upadaly v zapomnění.

Podle holandských vzorů vznikaly domy práce i v Německu. Podobně jako v Anglii se jejich správy ujaly městské instituce nebo byly přímo pronajímány podnikatelům. Domy práce měly i zde vedle svých trestajících a výchovných funkcí odpovídat i na konkrétní ekonomické potřeby.⁶ Osudy těchto domů však i nadále závisely na ekonomických možnostech a na situaci na trhu práce. Ostatně není náhodou, že program „polepšení (i nedobrovolnou) práci“ vyšel z prostředí a oblastí, které se nacházely na čele hospodářského rozvoje; sociální politika kráčela vstříc potřebám společností vstupujících na cestu industriálního vývoje.

3. K čemu byl dobrý bohatý národ chudých lidí

Dobové instrumentální chápání člověka v nouzi možná souviselo s neméně instrumentálním chápáním spotřebitele v tehdejší ekonomické teorii, merkantilismu. Merkantilismus nebyl v pravém slova smyslu ekonomickým učením, byl učením spíše politickým, v němž měl spotřebitel sloužit potřebám státu, a bohatství státu bylo hlavním cílem. Snad nejpříznačnějším rysem merkantilismu byla víra, že vláda je schopna spravovat a organizovat lidské záležitosti. Ne náhodou tedy se počátky moderní politiky sociálního zabezpečení shodují s nástupem merkantilismu. Díky nacionalistickému podtextu merkantilistické politiky, kontrastující s univerzalitou předchozí doktríny scholastiky, se začala pozornost myslitelů přesouvat z mikroekonomické úrovně, zkoumající roli jednotlivce, na úroveň makroekonomickou, mezinárodní. Základní myšlenkou merkantilismu byla myšlenka nulového součtu, vycházející z předpokladu, že existuje pevné a omezené množství dostupného a využitelného bohatství (které představují peníze, resp. drahý kov) a že pro růst tohoto bohatství je nezbytné aktivní zasahování státu. Další konstantou spojující jinak

6) Právě nad jedním z hamburských pracovních domů byl umístěn nápis „Labore nutrior, labore plector“.

různorodé myslitele shrnované do dosti široké kategorie merkantilistů, byla doktrína obchodní bilance. Podle této teorie mělo být cílem hospodářské politiky zajištění aktivní obchodní bilance. Dělo se tak jednak prostřednictvím obchodního ochránářství a exportních monopolů, podporou vývozu zboží s vysokou přidanou hodnotou a v neposlední řadě prostřednictvím usměrňování výše mezd, populace a spotřeby.

Populace byla pro merkantilisty především výrobním faktorem. Podporovali růst populace, neboť podle nich platila jednoduchá úměra, čím více lidí, tím větší národ, tím více pracovních sil, vyrábějících více zboží, umožňující větší export. Kromě velké populace, která znamenala více výrobního faktoru práce, usilovali merkantilisté o plnou zaměstnanost, která byla druhým hlavním cílem merkantilistické politiky. Pracovní domy pak byly nahlíženy především jako nástroj podporující růst bohatství státu zaměstnáním nedobrovolně nezaměstnaných. Nízké reálné mzdy, dosažené především rostoucími cenami, byly podobně výchovným prostředkem posilujícím plnější zaměstnanost mezi masami.

Spotřeba obyvatelstva byla vnímána pouze jako způsob, jak udržet naživu pracovní sílu, nutnou pro zajištění výroby ve prospěch státu. Ve vysokých mzdách merkantilisté spatřovali zvláště velké nebezpečí pro aktivní obchodní bilanci, neboť lidé dobře placení by spotřebovávali zboží, které by jinak mohlo jít na export, zároveň by vysoké mzdy zvyšovaly výrobní náklady a snižovaly schopnost konkurence. Vysoké mzdy navíc podle merkantilistů podporovaly lenost a rozmařilou spotřebu. Většina merkantilistů obhajovala dětskou práci, nejen jako levný zdroj pracovní síly, ale i jako nezbytnou přípravu mladé generace na práci. Chudoba populace tak byla zcela kompatibilní s národním bohatstvím, neboť nízké mzdy znamenaly silnou konkurenční výhodu v mezinárodním obchodě. Na luxusní spotřebu se merkantilisté dívali s nelibostí, neboť podle nich luxus činil z chudých pracovníky změkčilé, líné a neefektivní. Čím více postupovala pauperizace, tím houževnatěji se tento argument držel. Diskuse o výkonu dobročinnosti většinou směřovaly k obvyklému vyústění, že s výjimkou neschopných a nemocných – správných cílů dobročinných darů a podpory – měli chudí lidé povinnost pracovat a tak přispívat k bohatství národa. Naopak vrchnost měla dvojí povinnost: obstarat jim práci a nutit je pracovat.

4. Závěr

To, co spojuje pracovní domy a merkantilistické úvahy o hospodářství, není pouze dokonalý soulad dobové ekonomické teorie a společenské praxe v oblasti dobročinnosti, ale také nápadná shoda v praktických důsledcích, jež z tehdejších úvah vyplývaly pro jednotlivce.

Pracovní dům byl v jistém slova smyslu malým modelem merkantilistického státu, s důrazem na nízké mzdy a omezenou spotřebu. Pracovní dům – stejně jako tehdejší stát – byl často bohatou institucí složenou z chudých lidí, přičemž chudoba a z ní plynoucí nízká spotřeba měla zaručovat prosperitu těch-

to institucí. Zatímco u pracovních domů byla chudoba nutnou podmínkou nábory pracovní síly a předpokladem ekonomické efektivity, u národa zase byla chudoba podmínkou růstu bohatství celé společnosti. Nelze se tedy divit, že sociální politika éry merkantilismu si osvojila instituci pracovních domů a že ji beze zbytku využila pro své potřeby.

Bylo by velmi lákavé a jednoduché uzavřít tento článek více či méně důrazným odsudkem pracovních domů, s poukázáním na ekonomickou nesystémovost těchto zařízení⁷ a určitou tvrdost vůči chudým, přičemž by hnutí pracovních domů bylo ukázáno jako pozoruhodný květ dávné, avšak překonané minulosti. Přesto bych si dovilil alespoň jednu poznámku k tomu, čím nás i dnes mohou tyto instituce inspirovat. Jakkoliv se nám totiž tehdejší politika nucené práce může zdát tvrdá, myšlenky hovořící o sociální podpoře jako mzdy za zahálku mohou sloužit jako jisté osvěžení stagnující debaty o průměrném rozsahu sociálního zabezpečení. Nejen od ekonomů zaznívá opakovaně obava z takového systému sociálního zabezpečení, který ve svých důsledcích chudobu prohlubuje, namísto aby jí bránil.

Pracovní domy jako instituce sociálního zabezpečení měly totiž (kromě řady nectností) i jednu výraznou přednost – nejednalo se o systém, který by chudé demotivoval a problém chudoby tak zhoršoval. Pokud akceptujeme předpoklady, že lidé reagují na pozitivní a negativní motivaci (pobídky a odstrašení), že lidé nejsou ve své podstatě pracovití a mravní a při absenci vyvažujících tlaků se začnou vyhýbat práci a budou nemorální a že jednotlivci musí nést odpovědnost za své činy, pak byl tento systém sociální politiky funkční – poskytoval chudým základní zajištění a nepodlamoval jejich motivaci najít si jinou práci (pokud se nejednalo o dům nápravy, de facto věznici). Oproti tomu některé pozdější systémy sociální politiky ve 20. století pozměnily strukturu odměn a trestů usměrňujících lidské chování natolik, že se tyto politiky staly kontraproduktivními.

V dnešní době, tak jako kdysi ve středověku, odpovídá štedrost sociálního zabezpečení spíše míře prosperity společnosti než míře chudoby. Nejedná se však o stav trvale udržitelný, a proto je dobré udržovat v povědomí společnosti nejen to, že práce je trest, spojený s vyhnáním z ráje bezpracné existence, ale především to, že práce člověka živí.

7) Pokud pracovní domy prosperovaly, bylo to díky tomu, že nabídka jejich výrobků se na trhu setkávala s poptávkou, byly tedy plně konkurence schopnými firmami využívajícími možnosti získání nekvalifikované, avšak laciné pracovní síly. Pokud nebyla poptávka dostatečná, jednalo se skutečně o prodělečné podniky, které však byly ospravedlňovány a dotovány na základě charitativní premisy, že je lepší dát lidem odměnu za práci, než za zahálku.

Kultura a umění**Surrealistický objekt,
asambláž, socha**

JAROSLAV SEDLÁŘ

Po expanzi dadaistického hnutí, které vyšlo z Zürichu a založilo důležitá centra v Kolíně, Paříži a New Yorku, vzniklo centrum surrealistických aktivit, které měly ve 20. letech svého duchovního vůdce v básníkovi, filozofovi, teoretikovi, iniciátorovi a vůdčím duchu surrealismu André Bretonovi, opět v Paříži. Právě v Paříži došlo k euforickému rozkvětu surrealistického malířství, a to zejména po vydání prvního surrealistického manifestu v roce 1924, ve kterém André Breton definoval surrealismus jako „čistý psychický automatismus, jímž se slovem, písmem nebo jakýmkoliv jiným způsobem vyjadřují skutečné funkce myšlení. Jde o diktát myšlení bez racionální kontroly a jakýchkoliv estetických či morálních ohledů.“ Podle André Bretona je ústředním principem surrealismu básnická projekce psychického automatismu; báseň se stává reprodukcí vnitřního psychického modelu, realizací pramenic z afektivních zdrojů podvědomí. Surrealisté vyslovili nedůvěru všemu kromě svobody, lidské imaginace, jež pro ně byla příslibem lidské svobody, a prohlásili, že tradiční umění tuto svobodu umělcova poselství oslabuje. Cílem jejich aktivity není tedy umění, nýbrž poznání člověka a možností svobodné manifestace lidského ducha. Surrealistická tvorba čerpala z asociací představ a z automatismu vize, ze snové deformace, z magičnosti a iracionality, ze zvláštní symboliky, z metamorfóz, z fetišismu a tajemství, ze záhad a přeludů. V knize *Le Surréalisme et la Peinture* (Surrealismus a malířství), která vyšla roku 1928, Breton napsal: „Dlouho budou lidé pocítovat potřebu postupovat až ke skutečným pramenům magické řeky, která vyvěrá z jejich očí a zalévá týmž světlem a týmž halucinačním stínem věci, které jsou, i věci, které nejsou, jde o to nahradit vnější model modelem vnitřním, buď se bude výtvarné dílo vztahovat k ryze vnitřnímu modelu, anebo nebude vůbec. Malba bude napříště věcí lidského ducha, optického vyjádření básnických představ pramenicích v hlubinách psychismu... Proti degeneraci umění stojí objevitelská vůle.“

Podle Bretona jde o absolutní skutečnost, nadskutečnost, v níž splynou zdánlivě tak protikladné stavy, jako je sen a realita. Podníceni Freudovou psychoanalýzou usilovali surrealisté o proniknutí k zákonitostem podprahového psychického života a v jeho projevech, snech, halucinacích a abnormálních stavech nacházeli inspiraci k tvorbě. Tzv. vnější model (jevový svět) se snažili nahradit vnitřním (psychickým) modelem, k jehož fixování používali dvě metody: psychický automatismus (diktát myšlení bez jakékoliv rozumové kontroly) a magický realismus (iluzivní zobrazení vizí a fantaskních představ, projevů denních

i nočních snů). Surrealismus se formálně přiblížil jak k abstraktnímu uměleckému projevu, tak k vnějšmu popisnému realismu, aniž splynul s jedním nebo s druhým. Proto se dělí na surrealismus absolutní a veristický.

Dějiny surrealismu začínají vydáním prvního manifestu surrealismu roku 1924 a založením pařížské surrealistické skupiny, jež vydávala revue *La Révolution surréaliste*, redigovanou Pierrem Navillem, Benjaminem Péretem a jeho spolupracovníky Louisem Aragonem, Paulem Eluardem, Philipem Soupaultem, Rogerem Vitracem a dalšími (první číslo vyšlo 1. prosince roku 1924).

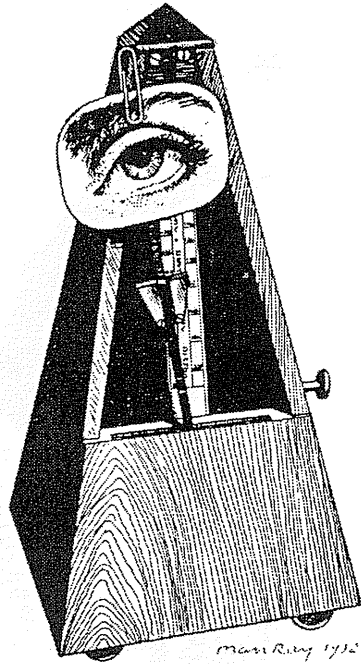
Surrealistické hnutí se však zrodilo v lůně dadaismu. V Paříži a New Yorku došlo ke spojení idejí hnutí dada s nastupujícím surrealismem, reprezentovaným Maxem Ernstem, Manem Rayem, Francisem Picabiou a především Marcellem Duchampem. Surrealisté využívali naprosto volně obrazových koláží, stejně jako textových montáží, nalezených předmětů, objektů, asambláží i sovkultury. Man Ray pokračoval v dadaistickém experimentování s fotografiemi. Fotografický papír přikládal přímo na předměty a vytvářel tzv. rayogramy. Man Ray byl ovšem snad jediným žákem, kterého kdy Duchamp měl. Sám byl původně malířem a roku 1919 společně s Duchampem a Francisem Picabiou zakládal v New Yorku Dada Filiale. Společně s Kurtem Schwittersem vycházel kolem roku 1920 ze stejného rozcestí: z tvorby objets trouvés a svými experimenty předvídal mnohé z toho, co o deset let později tvořila surrealistická plastika: jeho rané objets assistés, dlouho skryté za objevnými surrealistickými fotografiemi, se mezitím staly ikonami objektového umění, *Cadeau* (Dárek, 1917), o 90 stupňů otočená napařovací žehlička, do které je zapuštěno (do žehlicí plochy) 13 čalounických hřebíků, se tyčí jako špicemi opatřený monument a dává znát svou brutální agresivitu. U surrealistů našly takové objekty jako *objets disagreeables* své významné místo. Podobný byl i *Objekt, das sich zerstören soll* (Objekt, který se má zničit, 1923). Tiká sem a tam. Nahoře se chvěje vyříznutá fotografie oka připevněná úřední sponkou na ukazatel metronomu. *Oko Boží* před trinitářským trojúhelníkem? Je to ovšem poetičtější způsob provokování emocí a asociací nežli v případě *Cadeau*. Je to samozřejmě dadaistická polemika, která usiluje o svobodu tvorby, je to anarchie, která vnikla do optického vědomí 20. století.

Marcel Duchamp v Paříži v duchu surrealistických absurdit zpracovával dále své korigované ready made, kolážované montáže z reklamních ilustrací, fotografií a obchodních etiket, a to ve smyslu zpřítomňování surrealistických snových představ, jak to objevili především Francis Picabia a Max Ernst. Pro Maxe Ernsta znamenala absurdita libovolně poskládaných věcí „náhlé vystupňování vizionářské schopnosti“.

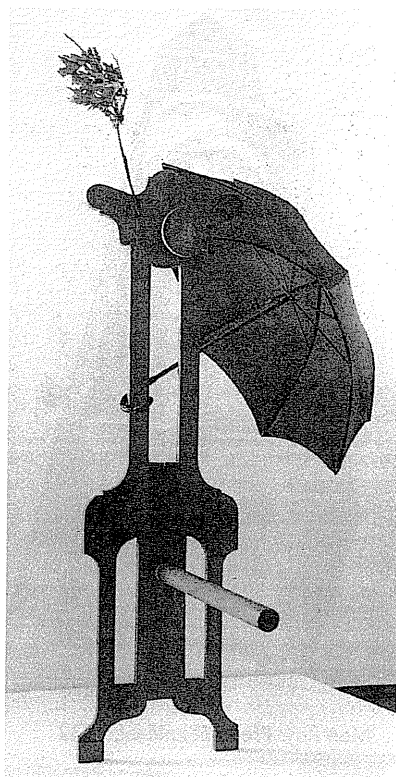
Obměnami koláží byly tzv. materiálové obrazy, s nimiž přišli Willi Baumeister a Joan Miró. Smícháním písku, sádry a malty dodávali svým malbám reliéfní, surově plastický účin. Technika mísení malířské barvy se syrovým materiálem našla své pokračování a modifikaci v rozmanitých formách materiálových obrazů.

Od roku 1919 vydávali L. Aragon, P. Soupault a A. Breton *La revue Littérature*. Avšak už v roce 1922, po *Exposition internationale Dada* v galerii Montaigne v Paříži, nastal rozklad dadaismu a po skončení *Congrès International pour la détermination des Directives et la Défense de l'Esprit moderne* (Mezinárodního kongresu pro vytyčení směrnic a obhajobu moderního ducha) vznikl nový kroužek kolem André Bretona, který spojoval ex-dadaisty. A o rok později objevil Yves Tanguy Giorgia de Chirica jako idol malířství. Tanguy tehdy bydlel společně s Marcellem Duhamelem v bytě Jacquese Préverta v rue du Château (Prévertův byt se později stal centrem setkávání surrealistů).

V *La revue Littérature* došlo ke sporu o to, zda je možné kromě literatury také surrealistické malířství. To popíral zejména Pierre Naville, takže André Breton nakonec z prvního manifestu malířství vypustil. Teprve poté, co Max Ernst objevil zcela náhodou techniku frotáže, mohl Breton i v této oblasti argumentovat principem náhody. Hned v roce Ernstova objevu (1925) zorganizoval *Première exposition d'ensemble des peintres surréalistes avec Arp, Chirico, Ernst, Klee, Man Ray, Miró, Picasso et Pierre Roy* v Galerii Pierre. S Ernstem, Arpem a Miróem navázal kontakt Jacques Viot a Ernst vystavil své slavné frotáže. V témže roce (1925) proběhla *Exposition Miró* v Galerii Pierre a Hans Arp se usadil v Paříži. K surrealistům se přihlásili také Yves Tanguy, Jacques Prévert a Georges Duhamel a André Breton od července roku 1925 redigoval revue *La Révolution surréaliste*. Surrealistické hnutí se dostalo do pohybu. Hlásil se k němu i Pablo Picasso, který tehdy provedl „constructions scéniques“ pro Ďagileva k baletu Erika Satieho *Mercur* (Merkur), kostýmy, oponu a pohyblivé, mechanicky ovládané jeviště, takže zastínil i slavného choreografa Massina. Kromě toho namaloval obraz *L'Homme à la clarinette* (Muž s klarinetem), kterým se rozloučil s kubismem a který tolik oceňoval Breton ve své knize *Le Surréalisme et la Peinture* (Surrealismus a malířství, 1928). Roku 1925 byla uvedena premiéra surrealistického předvádění *cadavres exquis* (výtečné mrtvolky), o jehož postupech ovšem byly publikovány studie až v roce 1927. Rovněž o objektu hovořili surrealisté dávno před jeho uvedením do praxe. André Breton o něm mluvil už roku 1924 ve svém *Úvodu k řeči o trošce*

Man Ray: **Předmět zničení**, 1932

Joan Miró: *Osobnost*, 1931

reality a navrhoval zhotovování snových objektů. V prosinci roku 1926 byla avizována v osmém čísle časopisu *La Révolution surréaliste* výstava předmětů a byla i formálně definována jejich podoba. Výstava se však ne-realizovala, protože ještě neexistovalo dost předmětů, které by tuto ideu naplňovaly. Teprve v roce 1930 Salvador Dali doporučoval vytváření předmětů erotického významu, které by diváka vzrušovaly. Od té doby nejspěšnějším přínosem surrealismu k moderní plastice bývá považován surrealistický objekt, se kterým se nakládalo poněkud jinak než s objektem dadaistickým. Duchampovských ready-mades se využívalo psychologizujícím, erotizujícím a projektivním způsobem. Surrealisté se v tomto ohledu odvolávali na výrok hraběte Lautrémona: „Krásné jako setkání deštníku a šicího stroje na operačním stole“, a na výklad snů Sigmunda Freuda, který vychází z utajených a potlačených chťičů, ze sexuálně a sexuálně patologicky motivovaného chování jednotlivců.

V tomto smyslu byl za prvního tvůrce surrealistických objektů považován Alberto Giacometti, který zkonstruoval naprosto ojedinělý výtvar odpovídající freudovskému učení. Je to slavná *Schwebende Kugel* (Vznášející se koule, 1930), původně vymodelovaná ze sádry, potom jedním truhlářem úzkostlivě přesně přenesená do dřeva, parádní kus surrealistické plastiky. Kříží se v ní mužská a ženská symbolika: zavěšená koule, pohybující se nad segmentově prohnutým větvenem. V tomto objektu spatřovali surrealisté ideální realizaci, protikladné nucení k dotyku, zároveň však strach z dotyku, tedy ono freudovské libido a destruktivní puzení zároveň. Rám z tyček (kovový rám) prezentují objekt jako na jevišti, zároveň však evokují představu vězení, ze kterého není úniku.

Giacometti, který vyšel kolem roku 1925 z kubismu a primitivního umění, dospěl k určitému stadiu abstrahující znakové řeči, která se projevila v tzv. diskovitých sovkách, většinou radikálně zjednodušených hlavách, kterými se od roku 1927-1928 od kubismu odvrátil, a byl objeven surrealisty. Jednou z prvních takových hlav je už roku 1926 z idolu odvozená figura, hieraticky

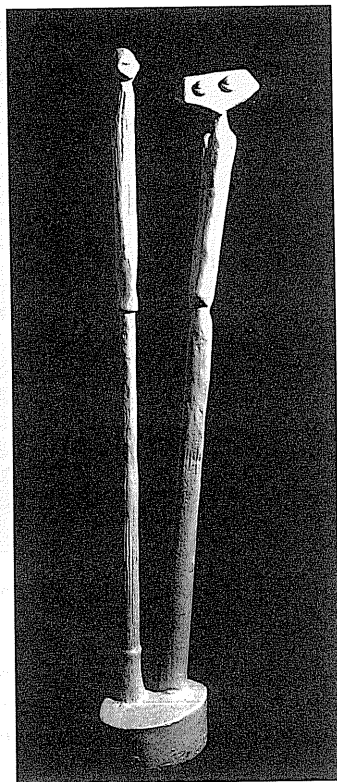
pojatá a radikálně zkrácená, *Löffelfrau* (Žena na lžici). Její záhadná, mysteriózní podoba naznačovala cesty surrealistického hledání objektu-sкульптуры. Pokusy o tvorbu surrealistických objektů zaznamenává 3. číslo časopisu *Le Surréalisme au service de la révolution* (1930). Mezi nimi např. Bretonovo *Sedlo z bicyklu mezi listím* nebo Daliho *Bota se sklenicí mléka, do které padá kostka cukru*. Ty však nedosahují perfektní jednoznačnosti Giacomettiho *Vznášející se koule*.

Nejtajuplnějším objektem Giacomettiho je vymodelované divadelní lešení *Der Palast um 4 Uhr morgens* (Palác ve 4 hodiny ráno, 1932-1933), ve kterém přecházejí vzájemně do sebe reminiscence na Mejercholdovy scénografie, vzpomínky na Giottovo *Zvěstování* a na Autobiografii. Umělecké dílo se stává jevištěm idejí, na kterém se uzavírá drama života, lásky, snu a smrti. Také programová sculpturna *Der surrealistische Tisch* (Surrealistický stůl, 1933) představí plochu stolu jako jevištní tablo, nad kterým se zvedá mezi krystalinickým čtyřstěnem a realistickým modelem ruky položená busta ženy. Její závoj klesá na stůl, který stojí na čtyřech rozdílně tvarovaných nohách. Na místě mučivé excese nacházíme mysteriózní ensemble, něco mezi zátiším a portrétní bustou.

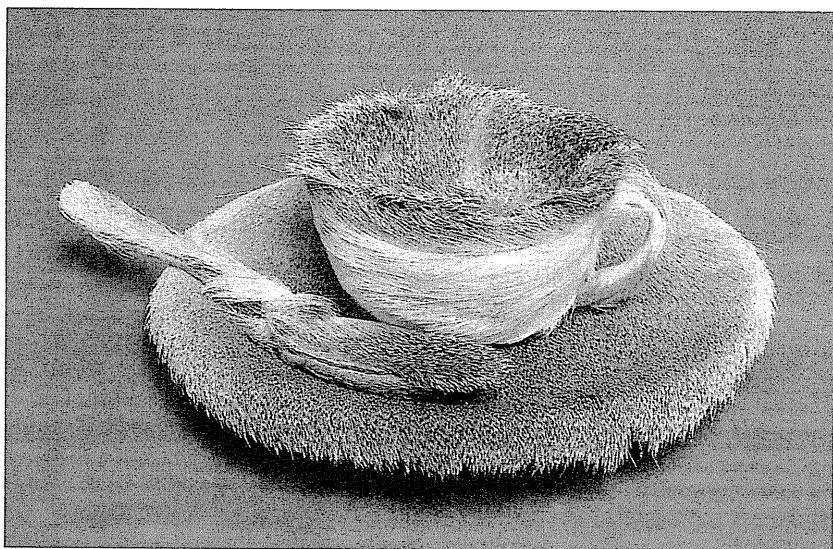
V letech 1930-1934 vytvořil Giacometti předměty-sкульптуры *Unangenehmer Gegenstand* (Nepříjemný předmět), *Drei bewegliche Figuren auf einer Ebene* (Tři pohyblivé figury na jedné rovině), *Kopf-Landschaft* (Hlava-krajina), *Tisch* (Stůl) a řadu soch, které Breton přiřazoval k nalezeným objektům: např. ženskou postavu, která jako by chtěla uchopit rukama něco neviditelného, jako výraz bolestně nevědomé touhy po tom, milovat a být milována, jako hledání skutečného lidského předmětu.

Surrealisté v první polovině 30. let pěstovali výrobu objektů jako kult, který převedli přímo v módu. Patrně také na to reagoval Giacometti, když v roce 1934 náhle vymodeloval svůj *Unsichtbares Objekt* (Neviditelný objekt), idolu podobnou ženskou figuru s rukama, které objímají prázdný prostor jako nádobu, a obrátil se tak, snad i ironicky, (nebo polemicky ?), proti objektománii surrealistů.

Přelomovým rokem v rozvoji surrealistického objektu, asambláží, sculpturny se stal rok 1931. Od roku 1931 se koncentrovali rozhodující surrealističtí umělci na objekt: Max Ernst, Joan Miró, Salvador Dali a na okraji René Mag-

Max Ernst: **Chřesty měsíce**, 1938

Meret Oppenheim: Snídaně v kožešině, 1936

ritte jako i Yves Tanguy. Ústředním bodem se jim staly objets trouvés jako spontánně nalézané, obrazné představy stimulující relikty. V nich se modifikuje nadskutečná realita, uchopitelný výstavní objekt, zaměnitelné předměty, metamorfóza věcí, nalézání objektů se symbolickou funkcí. Erotické, antropomorfní, jedlé objekty, krátce: neomezeně se otáčející arzenál výrazových možností, ve kterých se prolínají sen a skutečnost. Bretonem propagované *Écriture automatique* našlo v inspirativním objektu fascinující podobu a ve skutečném prostoru dostal objekt své místo jako neodmyslitelné faktum.

Surrealistický objekt slavil v roce 1936 na památné výstavě, kterou uspořádal pařížský sběratel primitivního umění Charles Ratton, na široké bázi veřejné uznání, jako umění rovnající se malířství. Na této manifestaci se zúčastnili Picasso, Giacometti, Dali, Duchamp, Oppenheim, Tanguy, Arp, Ernst, Miró. Jejich osobité, částečně pro přehlídku speciálně realizované kusy byly Rattorem ve vitrínách doplněny surrealistickým představám o kolektivní, nevědomé kreativité přiměřeným národopisným materiálem, pracemi duševně nemocných, bizarními minerály, kuriózními nalezenými předměty a podobnými věcmi. Surrealistický objekt se emancipoval od malířství a nabídl pařížským umělcům netušené možnosti rozvoje. V roce 1938 pak už nastoupil konečně své vítězné tažení na Exposition International du Surréalisme. V centru této výstavy jsou objekty a Environmenty. Umělci nalézají stále dokonalejší a svéráznější řešení, jak to umožňují proměny techniky a vynalézání kombinací a nakládání s optickými metodami tvorby.

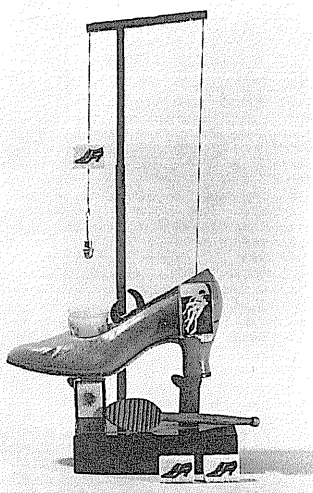
Nejdůsledněji se s objektem vypořádal Salvador Dali. Vytvořil celou řadu spektakulárních kusů, jakými byly *Venus de Milo aux tiroirs* (Venuše Mélská

se zásuvkami), *Veston aphrodisiaque* (Afrodisiakální kabát), *Buste de femme rétrospectif* (Poprsí ženy zahleděné zpět), *Hummer-Telefon* (Telefon s humrem, 1936). Ve svých textech je brilantně komentoval následujícím způsobem: „Tyto objekty, které používají minimum mechanického fungování, bazírují na fantasmatech a úkazech, které sjednocuje to, že jsou vyvolávány nevinnými akty zhotovování.“ Jedním ze závěrečných děl roku 1931 byl realizovaný *Objet obscène de fonctionnement symbolique*, inscenace předmětů s jednoznačným erotickým vyznačováním. Daliho text k jeho práci se čte jako výkaz použitých zastavárenských kusů, jejichž perverzi podtrhoval umělec svými montážemi: „Dámský střevíc, ve kterém stojí šálek vlašného mléka, uprostřed těsta zabarveného jako bláto. Mechanismus je

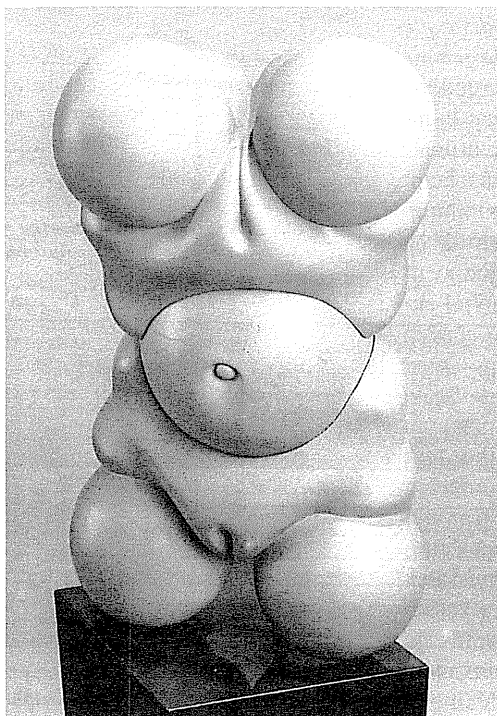
v tom, že kousek cukru s namalovanou botou se spouští dolů. Nyní můžeme pozorovat, jak se rozpouští v mléku – přirozeně s obrazem boty. Objekt doplňují další části příslušenství (na kostce cukru nalepený chlup z přirození, malé erotické foto), ke kterým patří doplňovací dóza na cukr a zvláště lžice, se kterou lze pohybovat olověnou koulí v botě.“

Zatímco Dali vyvolával erotické fluidum navzájem jemně laděným poetickým kupením věcí, které divák refleктоval ve svém podvědomí a dal se jimi podněcovat ve své psyché, postupuje Hans Bellmer se svou *Poupée* z let 1936/37 přímočařeji. Vytváří sexobjekt, který je současně idolem a současně exkurzí do anatomie ženského těla. Bellmerova *Poupée* patří sice jednoznačně do kontextu surrealistických objektů, odlišuje se však zásadně od Daliho prací, neboť se vyznačuje odhodlanou plastickou kvalitou. Namísto asambláže předmětů, jak ji předvádí Španěl, vytváří Němec uprchlý před nacisty do Paříže Hans Bellmer svou figuru důrazně objemově, a to jako loutku s koulovitými klouby, pojetí loutky pouze obměňuje a chápe ji spíše jako objekt k vlastnímu zviditelnění než jako skutečnou skulpturu, jak ukazují pozdější varianty, které mu sloužily především jako modely pro fotosérii uveřejňovanou na stránkách časopisu *Minotaure*, což Bellmera v kruhu pařížských surrealistů rychle proslavilo.

Svrchovaně zajímavé příspěvky k proměně předmětu dodával Meret Oppenheim. Vedle slavného kožešinou potaženého šálku, podšálku a lžice (*Snídaně v kožešině*) to byla ve stejném roce 1936 ještě práce *Ma gouvernante – My Nurse – mein Kindermädchen*, která byla vystavena v basilejské galerii

Salvador Dali: *Obscenní objekt symbolického fungování*, 1931

Hans Bellmer: **Loutka**, 1936

Marguerite Schulthessová a dosáhla značné pozornosti. Na stříbrném podnose leží dvě bílé ženské boty s vysokými podpadky, které jsou k sobě těsně svázané šňůrou. Přes podpadky jsou uvázané papírmaše, jaké byly používány v restauracích na ozdobu drůbežích stehen a jehněčích kotlet. Aranžmá sugeruje stylové jídlo, které ironicky není k jídlu, ba naopak představuje povýšením botů porušení dobrých mravů, které nedovolují, aby se boty ocitly na stole. Je to všechno nebo se skrývá za touto rovinou ještě něco podstatnějšího, například strach nebo snové přání? Potlačený éros, který spoutává ženu, dvojí morálka licoměrné konvence našly v této práci sublimované

umělecké zpřítomnění, které usiluje stále znovu o reflexi. Kurt Seligmann vytvořil variantu, ve které přetáhl hlubokou polévkovou mísu bílým kuřecím peřím.

Max Ernst, který konstruoval několik trojrozměrných prací už během své dadaistické periody, zúčastnil se také rozvoje objektového hnutí ve třicátých letech. Nepřijal však Dalim a Bretonem doporučené metody, aby aranžoval objekty z hotových a nalezených předmětů, nýbrž zvolil pro své práce vlastní cestu, která se opírala sice o mimoumělecké banální prvky, které však nevtahoval bezprostředně do výsledných realizací. Svě předlohy víceméně neutralizoval až k nepoznání.

Léto roku 1934 trávil Max Ernst společně s Giacomettim v engadinské horské oblasti Maloja u Stampy. Na vycházkách našli společně v korytu řeky velké, ledovcem ohlazené kameny, jejichž tvar v podobě vejce vyprovokoval Ernsta k vyřezání reliéfu právě vylíhnutého ptáka. V jednotlivých obdobích (1934-1935, 1944, 1948, 1967) vytvářel pak hybridní bytosti mezi rostlinami, zvířaty, lidmi, kterými obohatil surrealistický svět metaforických objektů, asambláží a skulptur o nové groteskní druhy. Největší, nejkomplexnější z těchto kompozitních skulptur je betonový odlitek *Capricorne* (Kozorožec), který

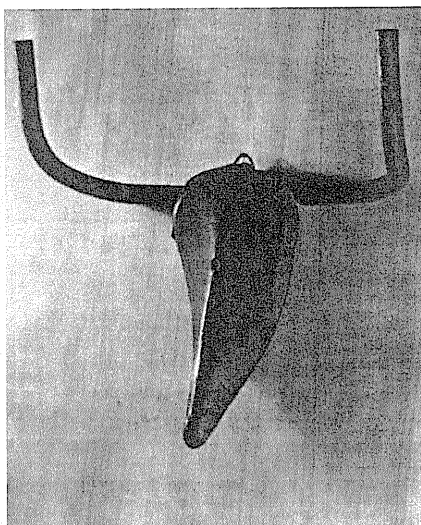
Ernst postavil roku 1948 před svým domem v bizarní krajině v Arizoně: je to portrét rodiny s ženou, která se jmenovala Dorothe Tanning a s oběma huňatými psy. Muž je zobrazen jako pánovačně trůnící Kozoroh, žena jako půvabně protažená vodní bytost s účesem v podobě ryby. Kompozici pak harmonicky dotvářejí motivy z koláží a obrazů, archetypické prvky, mezi nimi i ohlasy indiánského umění. Je to umělecky silná skladba, sestavená z nalezených předmětů a z modelovaných figur, a lze říci, že patří k nejodhodlanějším transformacím surrealistické obrazotvornosti.

V roce 1934 zhotovil sádrouvou figuru *Habakuka*. Jeho tělo tvoří

dva do kovu odlité a v protikladném smyslu navzájem sesazené květináče. Další díla: dvojitá stěla *Les asperges de la lune* (Chřesty měsíce, 1935) se vrací zpět k výtvarům z odložených rour a *Oiseau-Tête* (Pták-hlava, 1934-1935) k tepaným plechům. Max Ernst perzifluje v těchto pracích, které pendlují příznačně mezi kategoriemi objekt a soulptura, na jedné straně s motivem sloupu a na straně druhé těla; jsou zároveň degenerovanými vegetabilními bájeslovními bytostmi. Jsou již předznamenány v Ernstových frotážích lesů z cyklu *Histoire naturelle*. Těmito a podobnými kusy byl Max Ernst tenkrát jediným surrealistou, který byl předurčen k bronzovým plastikám, protože ho méně inspirovala věčná evokativní síla odlitých prvků triviálních použitých předmětů než jejich plastické vyzářování. *Chřesty* jsou vůbec inteligentním objevem formy, kde obě mají půvab objektu a účinku odtělesněné figurální plastiky.

René Magrittem roku 1932 vytvořená Napoleonova posmrtná maska, pomalovaná modro-bílými formacemi mraků, které autor dal příznačně titul *L'avenir des statues* (Budoucnost soch), ukazuje nový druh a způsob odcizení. Zprofanovaný devótní objekt je doslovně odsvěcen a jako umělecké dílo je předmětem snů a spekulací, stejně jako *Ceci est morceau de fromage* (Toto je kousek sýru, 1937).

Také Joan Miró vždy kombinuje znovu nalezené předměty, kameny, předměty vyvržené na pláž, řemeslné nářadí s modelovanými partiiemi, které pak spojuje do celku při odlévání do bronzu. Zde je podstatný rozdíl mezi těmito pracemi a bezprostředním apelem *objets trouvés*, které často doplňuje malbou, jak ukazuje např. *Homme et femme* (Muž a žena, 1931). Joan Miró se počítá k těm umělcům, kteří se už velice brzy zabývali objektovými asamblážemi

Pablo Picasso: *Hlava býka*, 1942

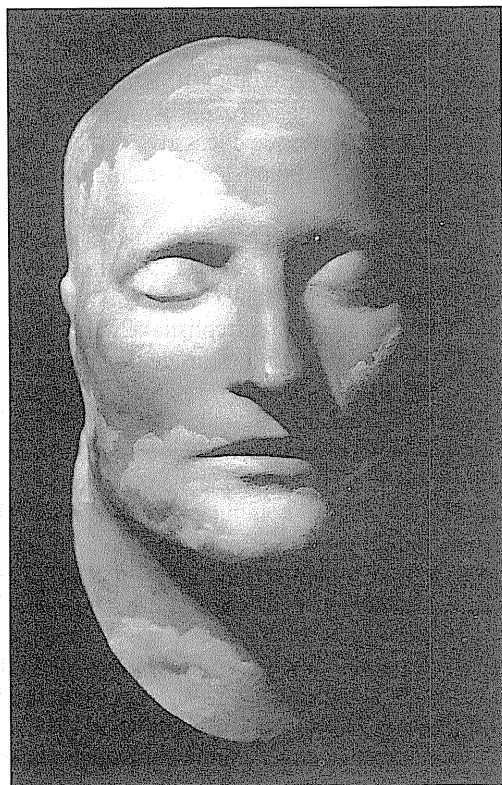
Hans Bellmer: *Loutka*, 1934

a konstrukcemi, a to od roku 1928. V průlomovém roce 1931 vytvořil kromě několika drobnějších reliéfů velkou asambláž nazvanou *Personnage* (Osobnost), složenou z černého deštníku, který korunuje kus nábytku v podobě štaflí, z nichž vystupuje hůl v místě mužského přirození. Asambláž se stala událostí na Salonu odmítnutých, který zorganizoval André Breton pro výstavu surrealistického umění. Publikum fascinovaly otevřené erotické narážky, které Miró zachycoval i na svých menších reliéfních montážích z triviálních nalezených předmětů, které označoval jako *Peinture-objets* a *Sculpture-objets*. Působí vesměs hravě a jasně. Květiny připomínající pískové formičky, malé ozubené

kolo, technický děrovací štítek jsou prezentovány v *Peinture-objets* přesně a věcně, a to na pozadí malby, takže vzniká zvláštní propojení malbo-sкульптуры, stejně jako i na dalším *Sculpture-objet* (1931-1932). Později, v letech 1953 až 1956, spolupracoval s hrnčířem Llorensem Artigasem, s kterým zkoušel experimentovat s neobvyklými směšeninami terakoty, s její oxidací a vypalováním. Z této spolupráce vychází řada mateřských, groteskních, monstrózních žen a ptáků dětsky radostných a rozmanitých forem. Od roku 1966 tvoří soulptury pro park Fondation Maeght v Saint-Paul-de-Vence, kam umísťuje monumentální moderně pojaté plastiky. Montuje, hňuje, krouží břichově oválně vyčnívající nebo do špice trčící variace nad tělesnými objemy s radostí z biomorfního vzrůstání, vzbuzující a vyvolávající staromediteránní jasné mateřství. Hustí plastické dílo, které jde daleko nad příležitostné návrhy malíře.

Pro surrealistické sochařství udělal mnoho také Oscar Dominguez, který přišel poprvé do surrealistické kavárny na Place Blanche koncem roku 1934. Kromě toho, že o něco později objevil novou metodu surrealistické malby, tzv. dekalk (dekalkománii) a byl schopný malíř, vytvářel s naprostou suverenitou a mimořádnou jistotou surrealistické předměty. Tvořil stále nové konstrukce,

ve kterých spojoval protikladné prvky, např. sochu *Hocha vytahujícího si trn*, kde místo trnu byla figura probodnuta střepinou skla, kterou použil i v objektu nazvaném *Daktylograph*. V *Exaktní senzibilitě* tvoří základ asambláže bílá koule, ze které vyčnívá ruka s injekční stříkačkou obracející se ke kouli. Většina z Dominguezových objektů se nedochovala. Jen některé z nich máme na fotografiích, např. dílo nazvané *Arrivée de belle époque* (Příchod krásné doby, 1936). Je to figura ženy uprostřed přeříznutá pravouhlým obrazovým rámem. Dominguez si vybudoval ve svém ateliéru na Montparnassu obrovský černý stůl ve tvaru koncertního křídla a jako židli použil červeným saténem potažený trakař (podobně vypolstrovaný trakař pořídil pro několik milovníků surrealistických asambláží).

René Magritte: **Budoucnost soch**
(**Napoleonova posmrtná maska**, 1932)

Vedle surrealistického nábytku umístil bílými štráfky postříkaný starý gramofon, který nehrál. Talíř se však otáčel, nikoliv ale pod zvukovým ramenem, nýbrž pod nataženou rukou a z ozvučnice vystupovaly dvě ženské nohy.

Jestliže se surrealisté ve třicátých letech angažovali v objektovém umění, pak Picasso se podílel na jejich programových pronikáních do třetí dimenze jen okrajově. Po několikeré spolupráci s Gonzálezem na svařovaných pracích ze železných částí se obrátil po roce 1931 v Boisgeloup k silně plastickým pracím, které byly skládány z kompaktních objemových předmětů. Tématy jsou ženské busty a hlavy. Daleko ovšem nejpozoruhodnější a z jeho předchozího díla nevycházející je to, že v roce 1942 začal rovněž provozovat objektové umění. Vytvořil z úzkého sedla bicyklu a řidítek dnes již proslavenou *Tête de taureau* (Hlava býka). Je to jeho nejjednodušší a ve své neobvyklosti nejvýstižnější zpřítomnění zvířecí lebky. Holduje se zde prastarému mýtu býka, ale v rovině suverénního duchovního gesta, které se stalo odvážným postupem

abstrakce a přesvědčivým symbolem soudobé metafory. Nabízí se tu srovnání s Duchampovým *Kolem od bicyklu* z roku 1913. Jak Duchamp, tak i Picasso sestavil své dílo ze dvou částí. Záměr je však podstatně jiný. Zatímco z Duchampova díla vychází rozpor dvou objektů jako polemické zobrazení nepřekonatelné roztržky, jde Picassovi o to, prozkoumat evokující sílu předmětů a prostřednictvím přemístění banálních prvků skutečnosti vytvořit vyšší skutečnost.

Jistým specifickým rysem českého surrealismu je sochařství, odlišné například od objektů a klecí Alberta Giacomettiho. Vyznačuje se tvarovým elementarismem, užíváním neklasických materiálů, ale také zvláštní vynalézavostí, která ho odlišuje od surrealistického sochařství v ostatních evropských zemích. Vyhranilo se především ve třicátých letech a vyneslo do popředí některé osobnosti evropského formátu, k nimž lze počítat sochaře Vincence Makovského, který se již koncem dvacátých let inspiroval výrazovou silou neopracovaného přírodního balvanu, jak je to patrné na figuře *Ležící ženy* (1930), kde kombinuje opuku s plechem a kovaným železem. Reliéf *Žena s vázou* (1933) je vytvořen kombinací mnoha různorodých prvků – korku, vosku, zápalek, dehtu, tkaniny a motouzu; soudobá kritika označila toto dílo za obłudnost představující cosi jako kout smetiště. Dalším dílem Makovského byl reliéf (nezachovaný) *Ženská postava se stopami kroků* (1934), reprodukováný v Nezvalově sborníku *Surrealismus* (1936); jednalo se o torzo schouleného ženského aktu, narušeného hlubokými otisky bosých nohou. K němu se řadí i *Léda* (1935), asambláž ze sádry, plechu a drátu, *Dívčí sen* (1932) a *Dívka s děckem* (1933).

Podnícen tušením v hlubinách hledal sílu imaginace v kameni Josef Wagner. Jeho *Bludný balvan* (1929), poznamenaný podobou člověka, ale i cyklus *Torza* (1934) připomínají magickou sílu menhirů.

Surrealistické objekty vytvářel v letech 1934–1936 rovněž Zdeněk Rykr. Skládal je z bizarních a často efemérních materiálů nalezených na smetišti. K imaginativním polohám se kolem poloviny třicátých let přiblížil v řadě objektů, dokonce i s motivy Španělska, sochař Ladislav Zivř. Objevil tzv. techniku muláže, která spočívala v kombinování přírodních materiálů s litou sádrrou, v níž vytvořil patrně nejvíce svých surrealistických plastik, které vystavoval spolu s Františkem Grossem, Františkem Hudečkem, Bohdanem Lacinou, Václavem Zykmondem a Miroslavem Hákem v galerii Burianova divadla D 37.

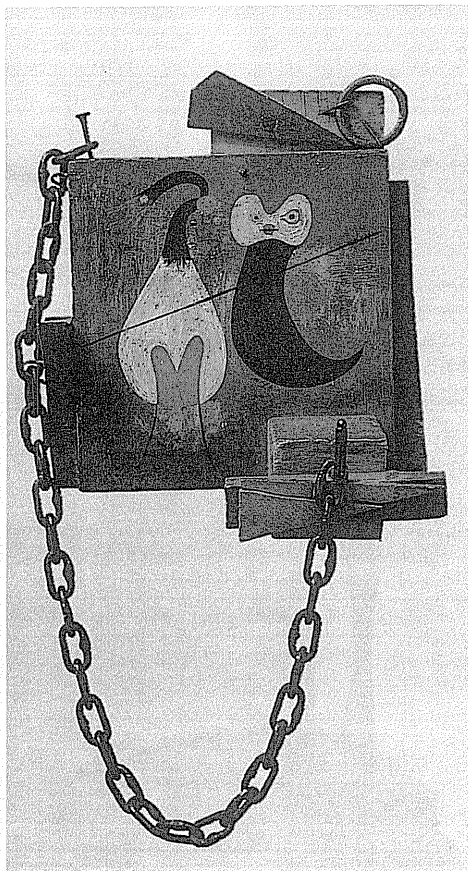
Kromě nejvýznamnějších představitelů českého surrealismu Štyrského, Toyen a Makovského dospělo ve třicátých letech k surrealistickému projevu ještě několik dalších malířů z generace Devětsilu, kteří z nejrůznějších důvodů zůstali mimo rámec pražské skupiny. Většina z nich prošla vývojem od autonomních znaků syntetického kubismu k symbolickým objektům imaginativního iluzionismu: František Janoušek, jehož expresivní vize byly obdařeny mocnou vnitřní energií přetavující celou obrazovou skutečnost v pulzující organismus vnitřnosti a ožvlýchlých hmot. Stejně jako v kolektivním vědomí lidstva

převládaly i v jeho imaginaci destruktivní instinkty a temné síly chaosu, vyúsťující v apokalyptickou vizi světové katastrofy. Pro imaginativní dílo Františka Muziky je charakteristické prolínání řádu s lyrickou emocí, racionální spekulace s básnickou intuicí. Jeho tvorba vyvrcholila za války v elegických vizích zpustošené Matky-Země, v obrazech antropomorfovaných skal a hybridních předmětů. Alois Wachsman se ztotožnil se surrealismem v polovině třicátých let.

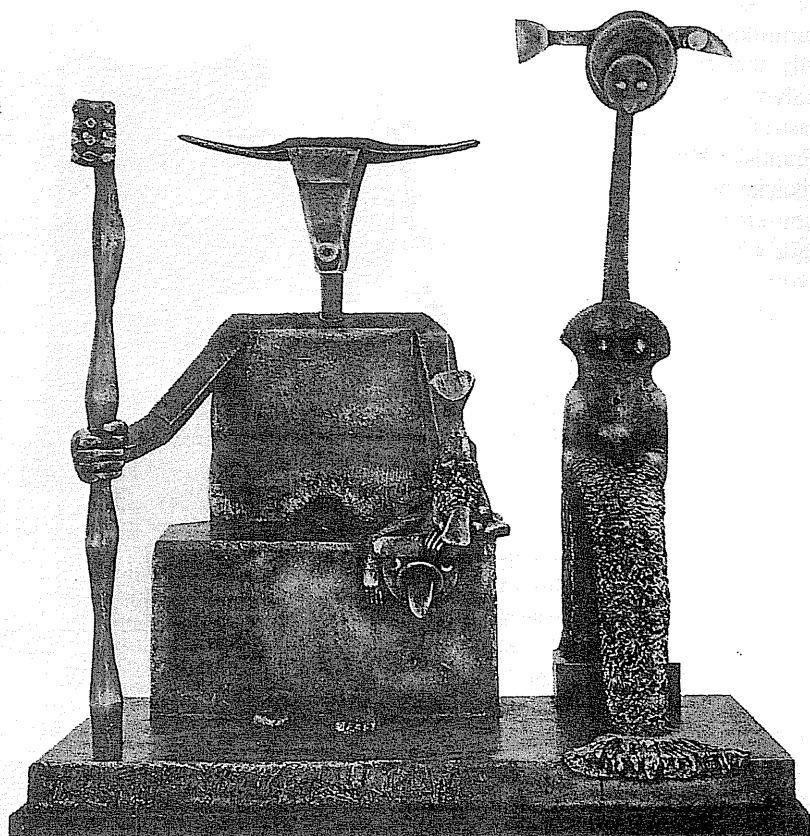
Surrealismus se ve třicátých letech dotkl i tvorby Vojtěcha Tittelbacha, Vladimíra Sychry a Adolfa Hoffmeistera a fotografie, v níž český surrealismus dosáhl pozoruhodných výsledků. Kromě Štyrského je třeba připomenout Františka Vobeckého, který ve svých fotografiích kombinoval asambláž, koláž a dekalk, Karla Teiga s jeho imaginativními fotomontážemi na jediné téma, kterým byla nekonečná metamorfóza ženského těla, erotická fantasmata a přeludy. Ženu viděl jako součást organické přírody ve skalních masivech, ale i v architekturách a v technických výtvozech. Experimentátor Jindřich Heisler vytvořil novou techniku, tzv. fotografiku, která mu umožnila fixovat básnické představy přímo na desku negativu.

Paralelně s Nezvalovou oficiální skupinou surrealistů se kolem výtvarného kritika Jindřicha Chalupického vytváří první malé seskupení mladších umělců: František Gross, František Hudeček a Ladislav Zív. Ti praktikují surrealismus, ale pro osobní rozpory mezi Chalupickým a Štyrským nedojde ke sjednocení obou skupin.

Ve čtyřicátých letech na program surrealismu navázala jednak brněnská Skupina Ra (Rakovník): Václav Zykmond, Bohdan Lacina, Josef Istler, Václav Tikal, sochař Jaroslav Puchmertl, fotografové Vilém Reichmann, Miloš Kore-

Joan Miró: **Muž a žena**, 1931

Max Ernst: *Capricorne (Kozorožec)*, 1948

ček, z básníků Ludvík Kundera, Zdeněk Lorenz, jednak skupina tzv. spořilovských surrealistů. Kolem Karla Teiga se ještě v roce 1948 semklo několik umělců a teoretiků, kteří se hlásili k surrealismu nebo k němu již dříve patřili: Vladislav Effenberger, Václav Tikal, Josef Istler, Mikuláš Medek a další.

Závěrem připomeňme retrospektivní výstavu českého surrealistického umění a s ní spřízněných imaginativních projevů dalších českých malířů, která nesla název *Imaginativní malířství 1930-1950* a která se konala v roce 1964 v Alšově jihočeské galerii na Hluboké. Poslední expozicí věnovanou tomuto tématu byla pak výstava *Český surrealismus 1929-1953*. Proběhla v letech 1996-1997 v Městské knihovně v Praze a byl k ní vydán obsáhlý katalog.

Z historie a současnosti univerzity**Slovanský seminář v roce 1945**

DUŠAN JEŘÁBEK*

Procitání k životu; pozvolné, těžké – ale provázené snahou nás všech vytvořit v našem městě a v naší zemi co nejrychleji základní podmínky existence. Vojenské velitelství města pomáhalo v té první, ještě válečné době zajišťovat nejnnutnější; jenže fronta byla dosud za humny – bojovalo se ještě o Řečkovice, Soběšice a další místa severně od Brna. Mezitím docházely zprávy o pražském povstání; sledovali jsme je s napětím i úzkostí. Ale konečně nastal devátý květen; v té noci, jež mu předcházela, propukla kanonáda, která mnohé vyděsila; jako by se Němci protiútokem vrhli znovu do města. Ale to ruští vojáci oslavovali zprávu o německé kapitulaci. Ulice skryly svoje rány a šrámy pod československými a sovětskými vlajkami; a nad námi se klenula zářivá jarní obloha.

Vrátili se moji rodiče se sestrou – naštěstí všichni zdraví, ač vytrpěli víc, než se v tom zastrčeném venkovském hnízdě dalo předpokládat; zrovna tam – v takzvaném tikovickém kotli – se odehrály kruté boje.

Začali se vracet známí z německých kriminálů a koncentráků. Co chvíli zazvonil u našich dveří někdo z nich a vždycky to bylo shledání skoro nesku-tečné. Zvláště na dvě vzpomínám: to když se přihlásili Robert Konečný a Jiří Kroha. Oba dva klidní a plní elánu do nové práce; s otcem, pokud vím, vůbec nemluvili o svých vězeňských zážitcích, ale jen o tom, co je třeba udělat pro obnovu brněnského kulturního života.

Moje první cesta vedla na Filozofickou fakultu. S kamarády Hoškem, Čapkem a ostatními, s mnoha dalšími známými i neznámými jsme pomáhali, kde se dalo, aby se škola, kterou jsme už tenkrát považovali za svoji, co nejdříve vrátila opět k životu. Nebylo to nijak snadné. Seminární knihovny – více nebo méně v troskách – byly shledávány po soukromých úkrytech; že se z nich mnoho zachránilo, zvláště z vzácné knihovny slovanského semináře, na tom měl velkou zásluhu poslední děkan fakulty před sedmnáctým listopadem devětatřicátého roku, profesor Bohuslav Havránek; a vedle něho i řada obětavých zaměstnanců školy. Daleko bolestnější než mezery v knihovnách byly ovšem ztráty mezi učitelským sborem: oběťmi nacistů se stali Vladimír Groh, Josef Tvrdý, Jan Uher, Stanislav Sahánek, Bedřich Václavek a ještě po osvo-

*) V nakladatelství Barrister&Principal vyšly na jaře tohoto roku vzpomínky profesora Filozofické fakulty MU Dušana Jeřábka (1922-2004) Brno – kulturní město předválečné a válečné. Se svolením nakladatelů publikujeme úryvek, který se týká počátků obnovy výuky po konci druhé světové války.

bození rozmnožila ty ztráty smrt vynikajícího muzikologa Vladimíra Helferta, který zemřel na následky věznění v Terezíně.

Už v polovině června začalo se na fakultě – třeba improvizovaně – vyučovat. Budovy, pracovny a posluchárny zdaleka nebyly ještě uvolněny a připraveny, ale letní semestr přece se rozběhl. V čele fakulty stál jako děkan nadále profesor Havránek, děkanskému úřadu vládl stejně jako před válkou tajemník – pak už s titulem ředitele – Karel Hošek. U toho se také konal zápis – tehdy velice jednoduchý. Stačilo maturitní vysvědčení a vzhledem k poválečné situaci potvrzení o státní spolehlivosti. Je ovšem pravda, že značné obtíže nastaly pro nás nováčky ve chvíli, kdy jsme si do indexu měli zapsat příslušné přednášky, cvičení a semináře. Tu nezbylo než žádat o radu starší, už zkušené vysokoškoláky. Ale i to jsme zvládli – také s pomocí pana pedela Volšíka, který měl s námi trpělivost a choval se k nám všem s otcovskou laskavostí.

První přednášky, které jsem začal navštěvovat, mě však pořádně vyděsily. Nejvíce to platilo o staroslověnských výkladech pana profesora Josefa Kurze. V posluchárně přeplněno, přednášejícího jsme ode dveří sotva viděli, natož slyšeli, a co jsem slyšel, to mi znělo beznadějně nesrozumitelně. A nejen mně. O přestávce, kdy se pan profesor s námi dal na chodbě do řeči, jsme se mu k tomu svému zmatku a bezradnosti přiznali; utěšil nás se svým milým úsměvem, že ho to nijak nepřekvapuje a že po prázdninách začne s námi probírat staroslověnštinu tak říkajíc od abecedy. – To jsme už v počátcích našeho vysokoškolského studia pochopili, že takový ohled na studentské začátečníky nebýval dříve nijak běžný. Univerzitán – jak jsme se dovídali od starších kolegů – byl zpravidla hosen do proudu studia a na něm záleželo, aby se v něm neutopil. Netvrdím dnes, po těch dlouhých letech vysokoškolského působení, že to bylo správné; ale stejně tak si nemyslím, že je nutné vodit mladého člověka s maturitou od vstupu na vysokou školu tak za ruku, jak se to v minulých letech stávalo u nás dost často zvykem.

Ten první, letní semestr byl krátký – trval asi jen měsíc, do poloviny července, a měl hlavně formální význam – započítával se totiž do počtu semestrů, vyžadovaných pro absolutorium. Počet se lišil podle ročníků – studenti nejvíce zdržení ve studiu nucenou přestávkou dostávali nejvyšší úlevy. Pamatujili se dobře, tedy posluchači postižených generací měli povinnost vykázat šest nebo – jako u mého ročníku – sedm absolvovaných semestrů. Ale musím připomenout, že tyhle úlevy průměrnému studentovi příliš velké výhody nepřinášely: látku ke státním zkouškám musel samozřejmě zvládnout v obvyklém a předepsaném rozsahu, takže většina posluchačů – a já mezi nimi – stejně si na zkoušky troufala až po obvyklých čtyřech a osmi semestrech. Ale abych byl přesný – studijní, nejenom časovou slevu dostali jsme přece: místo vyžadovaných dvou písemných státních prací (totéž, co je dnes práce diplomová) stačila v našich „válečných“ ročnících jen jediná.

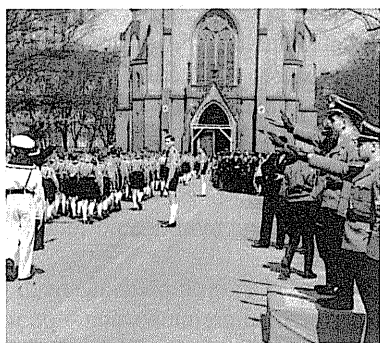
Skutečné, i když stále ještě ne – pokud šlo o podmínky výuky – normální studium začalo až na podzim roku 1945. Školní rok byl zahájen slavnostně v aule Filozofické fakulty nástupním projevem nového děkana, profesora

Dušan Jeřábek

Brno – kulturní město předválečné a válečné

O divadle, literatuře, výtvarném umění a významných osobnostech univerzity v letech 1922-1948

J. L. Fischera. Jeho zvolení do čela školy pro první rok jejího obnoveného života jistě mělo i hlubší význam. Fischer, který prožil válku v okupovaném Holandsku, patřil v předmnichovské republice k levicovému křídlu české inteligence. Jako filozof a sociolog působil výrazně v našem kulturním životě, a to jak svými vědeckými pracemi, tak svou publicistickou činností, zasahující často a záměrně do oblastí veřejné, politické problematiky. Jako úzký spolupracovník Bedřicha Václavka redigoval Fischer po léta s ním a s Jiřím Mahenem vynikající brněnskou revue *Index*, zasazoval se při nejrůznějších příležitostech

o pokrokovou orientaci společenského vývoje v naší republice a v Evropě vůbec, podílel se v Brně na práci Levé fronty, byl předsedou Společnosti přátel demokratického Španělska a vystupoval energicky proti fašismu i proti kapitalistické politice naší vlády v době mnichovské krize.

Svoji myšlenkovou orientaci a své názorové stanovisko vyjádřil nový děkan nejen v nástupním projevu, ale i v další své činnosti na fakultě; to jsem ovšem mohl poznat až v průběhu svého studia, kdy jsem se stal členem Fischerova filozofického semináře. Zatím však – v prvních semestrech – měl jsem plnou hlavu starostí se studiem češtiny; to jsem si samozřejmě od počátku stanovil jako úkol první a nejdůležitější – a teprve po složení první státnice z tohoto předmětu chtěl jsem přemýšlet o oboru druhém. To tehdy bylo možné; sám jsem v tom směru kolísal po dvě léta mezi filozofií a angličtinou.

Studium češtiny přivedlo mě od prvních dnů pobytu na fakultě do prostředí tehdejšího slovanského semináře. Tenkrát – poznamenávám jen pro mladší generace – neexistoval ještě dnešní systém kateder; ten vznikl teprve při reorganizaci našeho vysokého školství roku 1951. Seminář znamenal na univerzitě výukové a badatelské středisko jednoho nebo více oborů. Slovanský seminář v Brně sdružoval bohemistiku, slavistiku, rusistiku a studium dalších slovanských jazyků (jež však byly zastoupeny jen lektory). V první době po osvobození měl seminář jen tři řádné profesory – Františka Trávníčka, Bohuslava Havránka a Franka Wollmana; mrtev byl Arne Novák, Roman Jakobson se nevrátil z Ameriky. – Rychle však byli jmenováni profesori noví: Antonín Grund, Josef Kurz, Jan Vilikovský a Adolf Kellner. Jako mimořádný profesor působil už dosluhující Sergej Vilinskij. Ředitelem semináře byl Adolf Kellner, vynikající dialektolog, tehdy asi čtyřicetiletý. Vedle profesorů podíleli se na výuce také docenti a lektori; ti však tehdy patřili do svazku univerzity jen volně, měli svoje zaměstnání – většinou středoškolských profesorů – a na vysoké škole plnili obvykle malý týdenní vyučovací úvazek.

Se svými učiteli češtiny seznamoval jsem se ovšem jen postupně, jak to umožňoval běh studií. Daleko dřív a důvěrněji jsem poznal prostředí slovanského semináře z denního styku s jeho asistenty, knihovníky a posluchači, jež jsem potkával ve studovně a knihovně.

Seminář obnovil po osvobození svoji činnost ve svých předválečných prostorách, v přízemí budovy na ulici Sirotců, jež byla přejmenována – po umučeném vynikajícím profesoru fakulty – na ulici Vladimíra Groha. Pracovny profesorů, asistentů a krásná studovna, na protější straně chodby velká a bohatá knihovna slovanského semináře – to bylo nejvlastnější „slovanské“ území fakulty; k němu pak přibýly ještě některé profesorské pracovny v prvním poschodí. – V nejzazší přízemní místnosti, na samém konci chodby za tmavou předsíní sídlil asistent Václav Křístek – z hlediska nás posluchačů skutečný vládce semináře. Studoval už před válkou, po válce rychle studia dokončil, a teď tedy už patřil k adeptům dráhy vysokoškolského učitele. Ale ne k takovým, kteří proto – jak často tomu bývalo – dávali studentům najevo svoji důležitost a povýšenost. Václav Křístek dovedl si zachovat svoji autoritu, i když

se k nám mladším choval přátelsky, kolegiálně a vřdycky laskavě. Pomáhal nám od prvních krůčků ve studiu, dveře jeho pracovny vřdycky pro nás byly otevřeny a vřdycky si udělal čas k tomu, aby vysvětlil obtížnou partii látky nebo pomohl ve vyhledávání studijní literatury. Sám svým nejvlastnějším oborem byl dialektolog, ale to jsme tehdy ani nevěděli. Jen jsme v jeho pracovně nejednou zaslechli něco z vážných rozhovorů, které vedl s menším černovlasy studentem a které obvykle se týkaly lašských nářečí; teprve časem jsme se dověděli, že ten mladý muž – patřící na rozdíl od nás také už k předválečné studentské generaci – se jmenuje Arnošt Lamprecht. Jeden z několika mých pozdějších kolegů, jejichž přátelství patřilo k základním hodnotám mého života.

V sousedství Křístkovy pracovny – vlastně před ní – byla největší a snad nejpříjemnější seminární místnost; před válkou v ní sedával Arne Novák. To jsem si dokonce sám pamatoval, protože mě tam jednou, jak jsem na to zde už vzpomínal, pozval, abych si odnesl knihy ke studiu. Teď ta místnost, plná regálů s knihami, sloužila za útulek asistentkám Pavle Antošové a Ludmile Čuprové. Jejich hlavním úkolem, pokud vím, bylo uvést do pořádku seminární knihovnu, která samozřejmě velice utrpěla událostmi minulých let. Pomáhal jim v tom zřízenec pan Kuchyňka, dobrý duch slovanského semináře. Knihovna byla umístěna v téže chodbě naproti asistentkým pracovnám; výpůjční službu a katalogizaci knih obstarávalo několik knihovníků – studentů. Sám jsem k nim za čas patřil; a tak atmosféru těch míst plných učení, ale i mladého studentského veselí podnes mám kdesi hluboko v paměti.

Přední místo mezi strážci a znalci knihovny měl nejstarší z nás; jmenoval se Josef Veselý a i on pamatoval jako začínající posluchač fakultu už z devětatřicátého roku. Ale autoritu získával si především svými vědomostmi. V knihovně se orientoval jako málokdo, mnoho četl a dobře se vyznal v české, ruské i polské literatuře. Pokládali jsme proto za přirozené, že si jej profesor Trávníček vzal s sebou v šestačtyřicátém roce na Pedagogickou fakultu jako asistenta; tehdy se tato škola zakládala a Trávníček se stal jejím prvním děkanem. – Z ostatních přátel, s nimiž jsem trávil čas mezi regály slovanské knihovny, aspoň některé chci připomenout.

Patřil k nim především student, který od počátku svého pobytu na fakultě upoutával učitele i kolegy svým enormním talentem, ale i pilí a pracovní systematickostí. Jmenoval se Jaroslav Bauer. Vzbuzoval pozornost ve výuce – především v seminářích profesora Kurze a Trávníčka; mezi sebou znali jsme jej jako vážného, vřdycky vnitřně vyrovnaného člověka s železnou sebekázní. Všechny jeho vlastnosti ho přímo předurčovaly k vědecké dráze, která se mu vskutku v příštích letech otevřela. Bauer se stal vynikajícím vysokoškolským učitelem a jako náš přední jazykovědec vytvořil dílo trvalých hodnot – ačkoli mu k tomu osud dopřál tak málo času; onemocněl těžce už ve svých sedmatřiceti letech a zemřel o sedm let později, na začátku roku 1969.

Docela jiným typem mezi námi mladými byl znamenitý rusista Jaroslav Burian. Už jako student vynikal perfektními jazykovými znalostmi; v literárních

seminářích profesora Wollmana pak prokazoval výrazné analytické schopnosti při výkladech a řešení složitých teoretických otázek. Ale v jeho bystrém intelektu a za skly jeho brýlí probleskovalo něco víc než jen nadání k vědě. Druhou, nám všem stále zřetelnější stránkou jeho talentu byla vloha fabulační, imaginativní a fantazijní. Stačil malý podnět k tomu, aby tuto vlohu prokázal a rozvinul v improvizovaném vyprávění – v úvaze, ale také fiktivním příběhu, jímž obvykle komentoval, dokládal nebo parodoval některé ze svých nebo našich společných zážitků nebo dobových zkušeností. Bývala to radost, zábava i požitek sledovat řetěz jeho myšlenkových asociací, často zdánlivě absurdních, přece však logických. Jeho vyprávění trvala někdy celý kus večera; záleželo to hodně na posluchačstvu, jímž se dával inspirovat a jež nutně potřeboval k podnícení své představitosti a toho, co snad se dalo nazvat virtuózní myšlenkovou hrou. Ale právě proto, že tyto jeho projevy byly přímo podmíněny kontaktem s posluchači, a omezovaly se tedy jen na ústní podobu, zapadly navždy a žijí jen v troskách vzpomínek těch, kdo Jaroslava Buriana znali. Není už dávno mezi námi. V životě potkalo ho málo štěstí, kus viny na svém osudu měl i sám – kdo z nás ji nemá! – a zůstaly po něm jen jeho práce z dějin ruské literatury. Neříkám, že je to málo; ale je to jen část toho, co tento výjimečně nadaný člověk po sobě mohl zanechat.

Další a další jména kolegů a přátel z těch pěkných, i když docela ne zrovna lehkých dob vybavují se mi v paměti. Mnohá z těch jmen stala se známými, ba proslulými ve vědeckém světě. Arnošt Lamprecht – už vzpomenutý dialektolog a jazykovědec širokého zaměření; rusisté Roman Mrázek a Stanislav Žaža; indoeuropeista Adolf Erhart; paleoslovenista Radoslav Večerka; literární historik Milan Kopecký; jazykový teoretik Milan Jelínek; bohemista a stylistik Jan Chloupek; literární teoretik Jiří Levý; estetik a kritik Oleg Sus; odborník v dějinách sovětské literatury Miroslav Mikulášek; znalec historického vývoje češtiny Miroslav Grepl; ti všichni a vedle nich i další vytvořili vědeckou generaci, která – snad smím to tak říci – nezůstala nic dlužna generaci svých předchůdců, svých učitelů.

Významné osobnosti naší univerzity

Václav Černý

(1905-1987)

Dne 2. 7. 2007 si připomínáme 20. výročí úmrtí profesora Václava Černého, českého romanisty a komparatisty, jehož dílo ovlivnilo několik generací českých badatelů a svým významem zasáhlo do vývoje literární vědy v evropském kontextu.

Václav Černý se narodil 26. 3. 1905 v obci Jizbice u Náchoda v rodině venkovského učitele. Gymnázium začal navštěvovat v Náchodě, v letech 1921-1924 pokračoval ve studiu na Lycée Carnot v Dijonu. Francouzská zkušenost V. Černého přivedla mimo jiné k zájmu o filozofii a její vztah k literární tvorbě, v průběhu své badatelské práce se opětovně vracel k filozofickým aspektům literatury i literární kritiky a zdůrazňoval jejich význam pro interpretaci jednotlivých děl. V letech 1924-29 V. Černý studoval češtinu a francouzštinu na FF UK, stal se žákem F. X. Šaldy a v roce 1928 získal doktorát za předloženou práci *Bergson a současná francouzská poezie*. Po několika letech působení jako středoškolský učitel se V. Černý věnoval práci tajemníka v Institut des études slaves v Ženevě (1930-34). Současně se na ženevské univerzitě roku 1931 habilitoval prací o Bergsonovi a přednášel zde srovnávací literaturu až do svého návratu do Prahy v roce 1934. Habilitaci na FF UK získal v roce 1936 na základě spisu *Essai sur le titanisme dans la poésie romantique occidentale entre 1815 et 1850*.

S Filozofickou fakultou v Brně se Václav Černý poprvé dostal do kontaktu během svého působení na gymnáziu Křenová v letech 1929-30. Ve svých *Pamětech* vzpomíná na její tehdejší vyučující, dodává však, že jej obohatilo především seznámení s osobnostmi brněnského kulturního života. V letech 1938-39 se do Brna vrací jako mimořádný profesor zdejší katedry romanistiky, brněnské studenty považuje za „opravdovější“ a jejich národní cítění za „jadrnější, svéráznější a hlubší“ než u studentů v Praze. Mezi jeho brněnskými žáky byl i Antonín Zatloukal, pozdější významný český romanista působící v Olomouci.

Po druhé světové válce byl V. Černý jmenován profesorem obecné a srovnávací literatury na FF UK, kde přednášel do roku 1951, kdy byl donucen univerzitu opustit. V následujících letech pracoval v Kabinetu pro moderní filologii ČSAV v Praze (1954-60) a v archivu ČSAV (1960-68). Krátce se na FF UK vrátil v roce 1968, po roce 1970 bylo jeho působení na univerzitní půdě opět nežádoucí. Po podepsání Charty 77 se publikační možnosti pro Václava Černého ještě více omezily, pracoval však na svých *Pamětech* a připravoval publikaci některých studií, které vyšly až po roce 1989.

Je obtížné stručně vymezit rozsáhlou tvorbu Václava Černého. Nejdříve je třeba zmínit jeho komparatistické a barokologické dílo, jež mělo ohlas i v zahraničí. Již od třicátých let se V. Černý věnoval problematice literárního baroka a jako jeden z prvních badatelů se snažil aplikovat barokní kritéria i na francouzskou literaturu. Barokní problematikou se systematicky zabývá ve studii *Esej o básnickém baroku*, kterou vydal v roce 1937. Významné jsou dále jeho francouzsky psané barokologické studie, které vyšly na počátku 50. let v zahraničních časopisech. Nejrozsáhlejší práce věnovaná evropskému baroku, *Essai sur le baroque littéraire de France et d'Europe*, však zů-

stala pouze v rukopise z přelomu 50. a 60. let, jenž je dnes uložen v Památníku národního písemnictví v Praze. Rozsáhlá práce se zabývá formováním barokní estetiky a hledáním identity evropského baroka. Části textu V. Černý v 80. letech přepracoval a připravil k vydání, tyto studie nyní tvoří součást práce *Až do předšíně nebes. Čtrnáct studií o baroku našem i cizím*, která vyšla roku 1996.

Václav Černý se dále zabýval českou středověkou literaturou (*Staročeská milostná lyrika*, 1948), obdobím romantismu a současnou literaturou českou i francouzskou. Důležitým příspěvkem ke studiu moderní literatury a filozofie byl Černého *První sešit o existencialismu* (1948), v němž představil českému prostředí francouzský existencialismus, především pak tvorbu J.-P. Sartra. *Druhý sešit o existencialismu*, který vyšel až v roce 1992, přináší pohled na českou poezii 40. let prisma-tem existencialistického výkladu. Kromě badatelské činnosti je nutné připomenout i překladatelské aktivity Václava Černého. Zmíjme například jeho překlad *Dona Quijota* z roku 1931 či edici překladů *Kěž hoří popel můj. Z poezie evropského baroka* z roku 1967. Pro české prostředí byl rovněž významný překlad Bergsonova *Dvojího pramene mravnosti a náboženství* (1936), práce J. Ortegy y Gasseta *Vzpoura davů* (1933) a Montaignových *Esejů* (1966). V neposlední řadě je nutné zmínit Černého editorskou a literárněhistorickou práci. V roce 1960 Václav Černý během přípravy inventáře zámeckých knihoven objevil na zámku v Mladé Vožici dva anonymní rukopisy ze 17. století. Na základě detailní stylistické analýzy prokázal, že jejich autorem je Pedro Calderón de la Barca. Objevení dosud neznámých divadelní her *El gran duque de Gandia* a *No hay que creer ni en la verdad* zajistilo českému vědci mezinárodní věhlas. Nucený odchod z univerzitního prostředí tak Václava Černého paradoxně přivedl k jeho nejvýznamnějšímu úspěchu v oblasti literární historie. Tato událost je svědectvím o nezdolnosti badatelského úsilí V. Černého a dokumentuje jeho celoživotní „závod s nekrutějším režimem současných dějin, a také nejnekulturnějším a ke kultuře nejlhostejnějším“, který popisuje ve svých polemicky laděných *Pamětech*.

D. PICHOVÁ

Výročí profesora Josefa Hrabáka

Dne 6. července jsme si připomněli dvacáté výročí úmrtí profesora Josefa Hrabáka, významného brněnského literárního vědce. Josef Hrabák se narodil 3. 12. 1912 v Brně. Po maturitě na reálném gymnáziu vystudoval obor čeština a francouzština na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, kde byli jeho učiteli B. Havránek, R. Jakobson, A. Novák, F. Wollman a P. M. Haškovec. V r. 1937 získal doktorát za práci *Staropolský verš ve srovnání se staročeským*. Od r. 1935, kdy začal také odborně publikovat, učil na středních školách v Brně, jen v letech 1936-37 působil v Lipníku n. Bečvou. V roce 1937 byl přijat za člena Pražského lingvistického kroužku, od r. 1945 pak přednášel na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, kde se r. 1946 habilitoval prací *Smilova škola* a byl pověřen vybudováním filologického semináře na nově zřízené Pedagogické fakultě. Od r. 1948 zde byl profesorem, v letech 1953-78 působil jako profesor české literatury na Filozofické fakultě (v letech 1954-60 též jako děkan a v l. 1953-70 jako vedoucí katedry české a slovenské literatury a literární vědy); v l. 1973-74 vedl staročeský seminář na Univerzitě Karlově. V 50. letech 20. stol. současně vybu- doval a vedl oddělení starší české literatury v Ústavu pro českou literaturu ČSAV v Praze, od 1961 podnítil zřízení jeho brněnského pracoviště (jež externě vedl) i literárního oddělení Moravského muzea. Roku 1956 dosáhl hodnosti doktora filologických věd prací *Studie ze starší české literatury*, r. 1965 byl zvolen členem korespondentem ČSAV. V práci vědecké a vědeckoorganizační, která vždy široce zasahovala do obecného kulturního dění, neustal ani po odchodu do důchodu (r. 1978). Během své vědecké kariéry podnikl studijní a přednáškově cesty do SSSR, Polska, Jugoslávie, NDR, NSR, Anglie, Francie, Bulharska.

Základním rysem Hrabákovy literárněvědné metody se stal univerzální přístup k řešení literárněvědných otázek, spojující do jediného systému práce s nejrůznější tematikou, ať už se jedná o práce z teorie literatury i literární historie staršího a novějšího období nebo o re-

cenze prací literárněvědných či beletristických děl od nejstarší doby až do současnosti.

Již v prvních Hrabákových pracích nacházíme zárodky širokého pracovního záběru i komplexního pohledu na literární tvorbu. Srovnávací studium staročeského a staropolského verše, při němž uplatnil aspekty lingvistické i literárněvědné, se stalo základnou pro Hrabákovu bádání v oblasti literární historie, versologie i komparistiky. Dílčí hlediska a metody těchto disciplín propojil a doplnil je o stanovisko literárněkritické. Na počátku svého badatelského vývoje se Hrabák věnoval především problematice versologie, spojené se zájmem o starší českou literaturu, která mu poskytovala rozsáhlý materiál k literárněvědným závěrům a stala se východiskem jeho teoretických analýz. Jejich výsledkem jsou soubory *Studie ze starší české literatury* (1956) a *Ze starší české literatury* (1964). Na specifika charakterizující starší literaturu a nedostačtěně poznaná místa předobrozeneckého literárního vývoje poukázal Hrabák v souboru statí *K metodologii studia starší české literatury* (1961), v nichž formuloval potřebu jejich specializovaného studia. Zjištěná bílá místa se pak snažil zaplnit vlastní badatelskou i ediční aktivitou, zaměřenou především na památky a prvky starší literatury, které obsahovaly tendenci k zlidovění písemnictví. Jeho edice *Seďm interludií* (1953) V. F. Kocmánka a lidové knížky *Fortunatus* (1970) obrátily pozornost k památkám literární historii do té doby přehlíženým. K literárněhistorické syntéze svého dosavadního díla dospěl svou koncepcí prvního dílu akademických *Dějín české literatury* (1959), na jehož vydání se podstatně podílel jako redaktor i jako autor.

Současně však neustupuje do pozadí ani Hrabákovu zájem o literární teorii, jak o tom svědčí práce *Úvod do teorie verše* (1956), *Studie o českém verši* (1959) a *Z problémů českého verše* (1964) i populárně pojatý výklad *Umíte číst poezii?* (1963). Soustavné zkoumání materiálu starší i novější literatury vyústilo vydáním široce pojatých prací literárněhistorických i literárněkritických. Hrabákovu literárněvědné dílo tedy uzavírají syntézy, jimiž završil své pojetí české literatury jako vnitřně diferencovaného, leč jednotného celku. Výsledky jeho předchozího bádání v oblasti literární teorie shrnul ve své *Poetice* (1973),

přehled vývoje a rozvětvení nejproduktivnějšího žánru současné literatury pak přineslo *Čtení o románu* (1981), nepřehlížející ani masovou zábavnou produkci. Výrazem Hrabákovy přesvědčení o potřebě chápat vývoj české literatury jako nepřerušovaný proces je soubor studií *Jedenáct století* (1982), v němž autor sleduje vývoj české literatury od počátků staroslovenské kultury až k přezce 60. a 70. let 20. století a podává zároveň reprezentativní průřez svým literárněvědným dílem.

Univerzálnost necharakterizuje pouze Hrabákovu vědecký přístup k literatuře, ale také rozsah jeho badatelského pole a v neposlední řadě využitelnost jeho vědeckého díla jak okruhem badatelů, tak širší veřejností. Vedle své činnosti vědecké působil J. Hrabák jako člen redakční rady a několik let také jako vedoucí redaktor časopisu *Česká literatura*, od r. 1961 také jako vedoucí redaktor *Listů filologických*. Byl rovněž jedním z hlavních redaktorů *Výboru z české literatury* a rozvíjel novou koncepci edice *Památky starší české literatury*. Jeho pedagogické nadání se projevilo nejen při přípravě vysokoškolských a středoškolských učebnic, ale také v tom, jak příspěvky o starší literatuře prosazoval do časopisů orientovaných hlavně na současnou produkci a do denního tisku. Přísně vědeckou a popularizační práci však u Hrabáka nelze ostře oddělit, neboť i ve svých odborných publikacích usiloval o přehlednost a srozumitelnost výkladu.

A. VÍTOVA

Doba talentům nepřála. (In memoriam doc. MUDr. Jaroslava Filkkuky, CSc.)

Doc. Filkkuka byl patologem. V odborné veřejnosti byl uznávaným odborníkem s mimořádnými znalostmi a schopnostmi. Žil však v nesprávné době. Když dnes přehlédneme objem jeho výsledků, jsme překvapeni jejich vysokou hodnotou, rozměrem jeho zájmů, jeho nesmírnou tvůrčí a životní aktivitou. Odešel náhle ve svých 60 letech, plný energie, mladického nadšení i zevnějšku, na začátku doby, která

již dovedla jeho osobnost objektivně a spravedlivě hodnotit a ocenit. Nechtěl proto tato vzpomínka představuje alespoň symbolickou splátku na dlužné spravedlivé hodnocení jeho osobnosti a práce, kterou v rámci Masarykovy univerzity vykonal.

Narodil se v roce 1930 v Brně, v intelektuální rodině, matka byla učitelka, otec inženýr. Vystudoval reálné gymnázium v Králově poli, v roce 1949 byl přijat na Lékařskou fakultu MU, kterou dokončil s vyznamenáním v roce 1955. Již jako medik se zapojil do vědecké práce, která se stala souběžným i určujícím atributem jeho odborného i soukromého života. Pracoval na Anatomickém ústavu u prof. Žlábka a později u prof. Uhra na Ústavu experimentální patologie.

Po promoci byl umístěnkovým systémem přidělen do nemocnice v Brezně nad Váhom. Jeho programem však nebyla práce klinika, chtěl se věnovat výzkumu. Možným únikem z přiděleného místa byla cesta přes konkurzní řízení. V roce 1956 byl přijat na místo odborného asistenta Katedry normální anatomie LF v Olomouci, kde se zapojil do výzkumu v moderních metodikách histochemie enzymů. Stal se spoluvůrcem přístroje na mrazovou sublimaci tkání. Za svého krátkého působení v Olomouci publikoval v histochemické problematice dvě práce: Sušení tkání ve zmrzlém stavu, Sušení ve zmrzlém stavu přístrojem s automatickou regulací teploty.

V roce 1959 se vrátil do Brna na pracovní místo odborného asistenta Ústavu patologické anatomie LF MU u prof. Švejdy. V šedesátých letech (od roku 1962) se intenzivně věnoval výzkumu buněčného jádra experimentálních a některých lidských tumorů. V metodice používal a rozvíjel cytofotometrii, chromozomální analýzu, stanovení DNA pomocí feulgenometrie, metodiky s akridinovou oranží, autoradiografii a histochemii. V roce 1964 mu byl udělen vědecký titul kandidáta lékařských věd, téma obhájené práce: *Cytofotometrické stanovení množství DRA v jádrech buněk BŠ tumoru, Walkerova tumoru, L-buněk v lymfocytech periferní krve*. V roce 1965 získal roční Humboldtovo stipendium na Ústavu patologie v Diessenu u prof. Sandrittera. Tam podrobně studoval metodiky k patomorfologické analýze buněčného jádra (morfometrii, histochemii, kvantitativní stanovení DNA, vyšetřování

morfologie chromozomů). Společně s prof. Sandritterem publikoval práci zaměřenou na ztrátu bazických jaderných proteinů během fermentativní izolace DNA. V roce 1966 byl již opět v Brně, kde pokračoval v onkologickém výzkumu. Jeho přístup k oboru byl vysloveně progresivní, moderní, předbíhal tehdejší českou patologii, která se převážně zabývala podrobnou klasifikací a tříděním histologických změn.

Okupace v roce 1968 ho zastihla ve Švédsku, kde trávil s manželkou a s dcerou dovolenou. Jeho žena odmítla se do okupovaného Československa vrátit. Dr. Filkuka se však vrátit chtěl. Octnul se v dilematu. Komunistus odmítal jak v rovině filozofie, tak v rovině praxe, současně byl člověkem se sociálním citěním intelektuála. To vše nešlo dobře dohromady. Byl srostlý se svou zemí, znal dobře její historii, byl především patriot a jeho jediným smyslem života bylo pokračování v již nastartované vědecké práci. Jen na jeden rok se stal emigrantem ve Švédsku, přijal místo na oddělení patologie v nemocnici v Kalmaru. V roce 1969 se vrátil do Brna a očekával, že se vrátí i jeho žena s dcerou. Ta však definitivně návrat odmítla a zůstala s dcerou ve Švédsku. Zůstal v Brně, v roce 1969 se rozvedl a v roce 1971 se podruhé oženil. Jeho druhé manželství bylo velmi šťastné.

V průběhu šedesátých let publikoval celkem 15 prací zveřejněných v našich a zahraničních časopisech. Výsledky jsou přehledně shrnuty ve *Zprávě celostátního výzkumného plánu Cytogenetika experimentálních tumorů (mikrospektrofotometrické stanovení DNK v buňkách hyperplázií a nádorů)* z roku 1970. V souvislosti s řešenou problematikou se stal vysoce kvalifikovaným a uznávaným odborníkem ve složitých moderních metodikách výzkumu funkce a struktury jaderného chromatinu. Své metodické znalosti prezentoval v monografii *Basic staining of cell nuclei*, vydané v roce 1981. Doc. Filkuka je hlavním autorem této knihy, která má vysokou odbornou úroveň. Jeho znalosti problematiky byly skutečně obdivuhodné, stejně jako schopnost jednoduše vyložit složité věci. Měl vysoce vyvinutý smysl pro aktuální problémy medicínského výzkumu. Jeho znalosti i výsledky byly odbornou veřejností vnímány, výzkumnými týmy byl vyhledáván ke spolupráci. V sedmdesátých le-

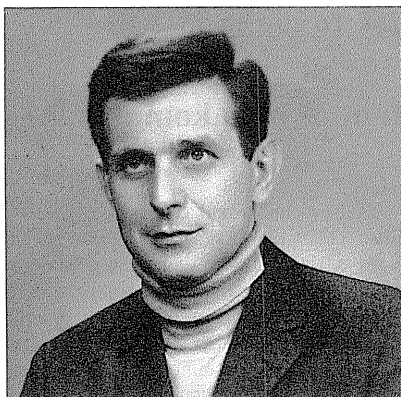
tech byl významně zapojen na programech státního výzkumu. Podílel se na práci týmu prof. Vašků (výzkumné centrum „Náhrada a podpora srdce“ při Ústavu patologické fyziologie LF MU), byl zaměřen na změny jádra kardiomyocytů při srdeční ischemii. Dále se podílel na práci týmu prof. Kořístka II. chirurgické kliniky (celostátní výzkumný plán-transplantace jater). S dr. Kleinvachtem z Biofyzikálního ústavu Československé akademie věd pokračoval v problematice studia buněčného jádra nádorových buněk. Podílel se také na vývoji cytostatika Cisplatinu ve spolupráci s firmou Lachema. V průběhu sedmdesátých let byl autorem a spoluautorem třiceti publikací. Práce na uvedených úkolech pokračovaly úspěšně i v osmdesátých letech.

V roce 1982 byl za soubor svých publikací jmenován docentem patologie. Celkem byl do roku 1990 autorem a spoluautorem 73 publikací, jedné významné monografie a 3 učebních textů. Většina jeho publikací jsou práce experimentální a metodické. V menším počtu jsou zastoupeny práce čistě patomorfoloické. Byl šťasten, když se mohl věnovat výzkumným otázkám a řešit problematiku, kterou si zvolil. I. Patologicko-anatomický ústav mu to umožňoval, to mu stačilo. Žádné výhody pro sebe nevyžadoval a nikomu neublížil.

Měl vynikající jazykové znalosti, aktivně znal němčinu, ruštinu, angličtinu a švédštinu.

Když přehlížíme soubor jeho prací a hodnotíme jejich obsah, neubráníme se obdivu. Uměl řešit složité a časově náročné úkoly, které vyžadovaly spojení znalostí z patologie, biochemie, fyziky a matematiky. Jen málo odborníků je takto komplexně vybaveno. Souběžně s prací „výzkumníka“, kterou miloval, ještě zvládl autoptickou a bioptickou patologii a průběžně prováděl diagnostická vyšetření. Uměl poutavě přednášet medikům, studenti si ho oblíbili a vysoce hodnotili. V roce 1980 byl za pedagogickou práci oceněn bronzovou medailí LF, což byla nepřiměřeně malá odměna za jeho komplexní velké úsilí. Přesvědčivě přednášel své nálezy na našich i mezinárodních sjezdech a stal se významným reprezentantem patologie na LF MU.

Politicky organizován nebyl ani o žádné členství v politické straně neusiloval. Tato skutečnost, stejně jako politický „vrubek“ z krátkodobé emigrace, měla nesporný vliv na

výsledek jmenovacích řízení na místo přednosti I. Patologicko-anatomického ústavu, ve kterém byl upřednostněn člen KSČ s odůvodněním, že je starší a zkušenější. V následném jmenovacím řízení komise rozhodla pro jiného uchazeče s ohledem na nižší věk a dlouhodobou perspektivu. Doc. Filkuka tato pro něho nepříznivá rozhodnutí komentoval s humorem, že ve svém životě promeškal „těch správných deset minut“ požadovaných pro optimální věk šéfa ústavu.

Doba, v které žil, však talenty jeho typu nevyhledávala, alespoň ne na vedoucí místa. Měl prostě smůlu. Jeho náboj k altruistické ochotě a úsilí o maximální využití času se mu stalo osudným. Za dosud nejasných okolností se jeho vůz čelně střetl s nákladním autem. Snad šlo o mikrosnánek. Manželka a dcera na zadním sedadle byly pohromy uchráněny. Za několik dní po události, 5. března 1990, doc. Filkuka v Úrazové nemocnici následkům podlehl. Nedočkal se již jmenování profesorem a dalších forem zhodnocení, které se mu nastartovaná změna společenského klimatu chystala udělit. Měl ještě schopnost vytvořit v rámci naší Lékařské fakulty i Univerzity mnoho dobrého. Soubor jeho vlastností ho předurčoval do významných funkcí ve vedení vysoké školy.

K. DVORÁK

Jak to vidím já

Humor jako komunikace

Podle sociologa, etika atd. prof. PhDr. I. A. Bláhy (1879-1960, žaka TGM a mého učitele na FF MU) rozumovým pojítkem mezi lidmi by měla být pravda, citovým pojítkem láska a volním pojítkem spravedlnost. Tato tři pojítka jsou nebo mohou být v různé míře a podobě obsažena i ve zvláštním druhu komunikace, za něž lze považovat humor.

Slovo humor pochází z latiny a značilo původně vlhkost, tekutinu, šťávu, přeneseně pak vodu, mléko, slzy (odtud v humoru spojování pláče a smíchu). Koncem 17. století se slovo humor ujímá ve významu směšna – vtipna a proniká v 18. století do všech evropských jazyků. Dnes značí určitou náladu, star myslí, leturu nebo i svěťový a životní názor.

Podstatu humoru se pokoušeli vystihnout Platon, A. A. C. Shaftesbury, Al Bain, J. Paul, H. Bergson, M. Eastman, H. Höffding, S. Leacock a jiní, u nás pak F. X. Šalda, K. Teige, V. Černý, F. Krátký, R. Pytlík, V. Budínský a další. Z našich uvedu teorii humoru Miroslava Skály (1924-1989, mimo jiné autora šesti humoristických próz – od *Svatební cesty do Jiljí až po Moji dvojnici*): „Mít humor je umět se dívat určitým způsobem na svět, vidět jeho rozpory, jejich směšnou stránku a spíše se jim usmívat než se smát. O smíchu mám jinou představu: vidím poschodovou budovu a v ní sídlí různé druhy smíchu. V přízemí burácí nejnižší druh, jímž se vítězně smál primitiv, když rozbil druhému hlavu, tím se vítězně směje vandal, když uráží v parku soše ruku, nebo mazák v druhém ročníku vojenské služby, když nutí bažanty, aby dělali stokrát „K zemi!“ do bláta nebo čistili kartáčkem na zuby schody atd. Ve vyšších poschodích této budovy se ozývá smích, který vzniká krátkým spojením při poznání věcí společenských, např. nad kresbami Renčínovými, Jiránkovými; pro ně platí Vančurovo smát se znamená lépe vědět. V nejvyšších poschodích je pak slyšet, ale spíše neslyšet tichý smích, smích smíšený s pláčem – Gogolův, Swiftův, Hellerův a dal-

ších. Tito velikáni svým smíchem pláčí nad chorobami společnosti, ve které žijí.“ (J. Sedlák – L. Sedláková: Humorista Miroslav Skála. Personální bibliografie, 1990, s. 9.)

Nejčastěji se vyskytující humor je humor slovní, ať už šířený ústně (vtipy, anekdoty, historky, později vydávané knižně), nebo literárně (epigramy, aforismy, básně, humoresky, humoristické povídky, novely, romány, komedie). Na druhém místě co do výskytu je kreslený humor. Humor nalézáme ale i v hudbě (zvláště v operetách a veselých operách a muzikálech), též v baletu, dále – i když v malé míře – v malířství, sochařství a výjimečně také v architektuře (např. betonárka ZAPPA v podobě obrovitého děla a po boku stojících dvou napoleonských vojáků u Holubic poblíž Brna), ve vědě (např. recesní antinobelovky udílené americkou Cambridge), ve filozofii (Nasreddin a ve vyšší formě např. Diderotův *Jakub fatalista a jeho pán*, nebo ve filozofických apokryfech J. Cetla *Ale vždyť to byli filozofové*.) atd.

Humor jako komunikace má řadu stránek.

Tak už úsměv jako jemná forma humoru spojuje lidi, jak se zpívá v písni *A smile is a funny thing* (alternativním to textu k známějšímu textu *Should auld acquaintance be forgot*; jde o známý valčík na rozloučenou), kde v druhé sloce se o úsměvu říká, že „mnohem podivuhodnější je vidět, co úsměvy mohou udělat: vy se usmějete na někoho, on se usměje na vás, a tak jeden úsměv udělá dva“.

Humor uvolňuje napětí mezi lidmi a odregulovává agresivnost lidí. O tom píše například K. Lorenz v knize *Takzvané zlo* (1992, na s. 229): „Smějí-li se lidé z téhož důvodu, vytváří se mezi nimi stejný pocit bratrské sounáležitosti, jako když se nadchnou pro tytéž hodnoty. Společně se smát je nejen předpokladem skutečného přátelství, nýbrž takřka již prvním krokem k jeho vzniku.“ (Stručněji to vyjádřila herečka Helena Růžičková: „Když se lidé spolu dovedou smát, pak spolu dovedou i žít.“) K. Lorenz však zároveň upozorňuje na možný rub smíchu, a to v podobě výsměchu: „Třebí-li nezaslouženě někoho bezbranného; výsmát se dítěti je zločin.“ – Ovšem výsměch může za-

působit i kladně, jak napsal J. Neruda: „Často výsměch chybu napravil.“ (Báseň *Humor* jesti kvítko stobarevné ve sbírce *Hřbitovní kvítí*.)

Lidé se smyslem pro humor prospívají jak sobě, tak jiným. Je nám s nimi dobře, jsou proto oblíbeni a vyhledáváni (např. J. Sovák). Lidé bez smyslu pro humor v takové oblibě naopak nebývají. O tom se zpívá v písničce z doby první ČSR „Vesele, jen vesele život musíš brát, když se tváříš kysele, kdo tě má mít rád?“ – O smyslu pro humor píše i M. Zeman v knize *Jak jsem se myšlil v politice* (2004, na s. 246-7): „Václav Klaus téměř nemá smysl pro humor. Když jsme spolu při povodních v roce 1997 nastupovali do helikoptéry, abychom obhlédli zatopenou krajinu, neudržel jsem se a říkám mu: ‘Vašku, polovina národa nenávidí mě a polovina tebe. Dovedeš si představit, jak by se celý národ radoval, kdyby ta helikoptéra s námi spadla?’ Půl hodiny se mnou nemluvil. Takže abych se Klausovi pomstil (...) ocituji anekdotu, která se mi na rozdíl od něho strašně líbila: Přijdou Klaus a Zeman do pekla. Na trůnu sedí ďábel. Jako první předstupuje před ďábla Klaus. Vedle ďáblovu trůnu se zjeví tlustá, ošklivá babice. A ďábel říká: Václave Klausí, máš mnoho, mnoho hříchů. A proto jsi odsouzen po celý svůj nekonečný pobyt v pekle žít s touto ženou. Jako druhý předstupuje Zeman. Vedle ďábla se objeví Claudie Schifferová. A ďábel říká: Claudie Schifferová, máš mnoho, mnoho hříchů...“

Humor jako komunikace má i význam léčebný a umravňující. Existuje tzv. léčba humorem. Tato myšlenka vznikla v roce 1986 v USA. V ČR už sedmý rok docházejí „zdravotní klauni“ na dětská oddělení 34 nemocnic, aby překonávali strach, nudu a smutek dětských pacientů. „Smích léčí“ stojí v názvu prostředního dílu Sovákovy trilogie. Dávná lidová moudrost praví „Veselá mysl – půl zdraví“. Režisér J. Menzel prohlásil, že se záměrně svými humornými filmy snaží uzdravovat lidi. – A mravní význam – účinek humoru? Humor v nejhlubším svém smyslu („smích přes slzy“) v tragikomedii má katarzní účinek na člověka – očisťuje ho, pozvedává, umravňuje. O tom napsal Ch. Morgenstern: „Smích a úsměv jsou dveře a brány, jimiž se dá do člověka propašovat mnoho dobrého.“

Obdobně herec J. Sovák: „Když je někdo veselý, obyčejně nebývá opravdu zlý.“

A nakonec k několika humoristickým aktuálnostem: Rozruch až teroristické akce vyvolaly známé dánské karikatury proroka Mohameda jako teroristy. U nás zareagovali negativně Romové na J. Krampolův vtip o Romovi, který projevil zájem o hliníkovou tabuli u silnice. (Rozruch však kupodivu nevyvolala anekdota Lucie Bílé vyprávěná romskou díkci: „Pane policaji, ukradli mi kabelku.“ – „A co jste v ní měla?“ – „Třicet pět peněženek.“). Poláky zase nadzvedl televizní spot v NSR líčící Poláky jako zloděje. A co fici billboardu „Padouch nebo hrdina – my jsme jedna rodina“, kde s fousatým starcem v burince je M. Kalousek a vedle výzva „Volte KDU-ČSL.“; zřejmě podvrh ze strany konkurentů KDU-ČSL. – Potřetí – postižení uvedenými vtipy je označují za nehoráznost, sprostotu, nemorálnost. Jejich autoři se zase odvolávají na svobodu projevu. Můj názor je, že i svoboda projevu musí mít určité meze. A tou je neurážet, neubližovat jiným lidem či skupinám lidí. Mravnost zde stojí nad svobodu. To lidé zpravidla pochopí, až se jich to dotkne osobně. Tak např. V. Havel obhajoval svobodu projevu v případě amerického porno časopisu *Hustler*, který uveřejnil karikaturu kněze (známého z TV), jak souloží na záchodě se svou matkou. Ale když M. Knížák uveřejnil známý plakát o Václavkách a psu Dášence, ihned protestoval.

JIRÍ SEDLÁK

Jak je to jinde ve světě

Drobečky z amerického kontinentu

USA, opět střelba ve škole

Dne 16. dubna 2007 přišel do budovy své univerzity VIRGINIA TECH v Blackburg 23letý student a zahájil palbu na spolužáky a učitele; za 2 hodiny jich zastřelil 32 a 17 zranil. Nebyl to čin ojedinělý, letos bylo v USA už 8 případů, kdy někdo předvedl střelbu, byť i v menší míře. Průměrně denně je tu 28 případů smrti způsobených střelnou zbraní – jsou známy jen místně. Před časem bylo podobné střelení i v Anglii, Německu a také tři případy v Kanadě. Většinou jsou to muži, kterým se podle jejich mínění ukřivdilo, a oni to pak všem ukáží – narcismus. Střelec často končí sebevraždou. I v tomto případě zanechal video, a tak okusil dočasné nesmrtelnosti; o video se media rvala. Viděli jsme stránky časopisů, jak střelec vypadal, kde bydlel, co tomu říká jeho babička, truchlící davy včetně prezidenta Bushe – úplné šílenství médií.

V USA je zhruba jedna střelná zbraň na obyvatele, tedy 300 milionů. Platí tu poněkud nejasná část ústavy z r. 1787, že občané mají právo vlastnit a nosit zbraň. Dvě následující staletí změnila situaci. Dnes je tu jednodušší koupit pistoli než třeba auto. Američané mají lásku ke zbraním, což dokazují četné výstavy a sběratelství zbraní. Aby ústavní právo o zbraních bylo zachováno, o to se stará mocná National Rifle Association (NRA). Dosud platilo nařízení vydané po masakru Columbie 1999, že do školy zbraně nesmí (lékařský časopis tehdy identifikoval za 5 let 220 smrtelných případů střelby ve školách). Nyní někteří tvrdí, že proto teď bylo 32 mrtvých, protože nikdo z nich neměl při sobě zbraň, aby se bránil. Ve školách existují cvičení (i někde v Kanadě), aby se děti mlčky ukryly pod lavicemi, když uslyší střelbu nebo určený signál.

Za mého mládí ani my, ani naši učitelé nesouhlasili do školy pistole; nezdá se mi, že jsem byl o něco ochuzen.

Problém chybějícího potomstva

Všechny pokročilé státy mají identický problém – nízká porodnost a z toho plynoucí úbytek obyvatelstva. Počet dětí na ženu je 1,5, zatímco na udržení populace musí být 2,1. Předpokládá se, že úbytek v některých zemích bude možno nahradit imigrací. Jednou z příčin tohoto stavu je emancipace žen ve 20. století. Sem ovšem také náleží možnost regulace oplození, potraty, zaměstnanost žen a z toho plynoucí plánovaná bezdětnost nebo odklad mateřství po třicítce a názor, že malá rodina (1 dítě) je nejlepší řešení. Někdy však starší páry chtěli zrušit svou bezdětnost a často se podrobí nezaručeným a drahým metodám zvyšující pravděpodobnost oplození. Když jsou úspěšní, mají větší pravděpodobnost abnormalit, často pak končí adopcí. Následek tohoto problému bude, že za 10 – 20 let bude nedostatek pracovníků; mezitím se pro nedostatek dorostu budou rušit jesle a školy. Léčba je imigrací, kde často chybí skupina zručných dělníků. O tuto skupinu bude velký zájem a soutěž. Ti by měli živit penzisty předchozí generace. Bohužel většina imigrantů do USA prý má nízkou upotřebitelnost („low skills“). Roli tu hraje i xenofobie. Jaké je jiné řešení? Zrušit dobu odchodu do penze? Platit každé ženě za dítě vychované do 17 let? Chválí se metoda Francie; umožnit schopným ženám kariéru i mateřství. Obyčejně se po mateřství zastaví postup i plat žen („pokuta za mateřství“). Vhodná daňová politika může umožnit ženám kariéru i mateřství. Podle odhadů má porození a výchova dítěte v USA hodnotu dolarů 800.000 až 1,5 milionu. Dnes existují dva modely: evropský – umožnit děti těm, kteří mají finanční prostředky – a severoamerický model (USA a Kanada): vy jste se rozhodli mít děti? To je vaše osobní rozhodnutí; nepočítejte s tím, že vám nějak pomůžeme.

Soukromé univerzity v Kanadě

Čínská vláda nedávno varovala své studenty, kteří chtěli studovat v Kanadě a získat tím diplom MBA (Master of Business Administrati-

on). Tato záležitost vedla k následující akci provinciální vlády Britské Kolumbie: bylo nařizeno zrušit Lansbridge University ve Vancouveru (soukromý podnik) k 1. květnu letošního roku. Tím přijde 300 čínských a indických studentů o možnost získat vytožený diplom MBA, za který už zaplatili zhruba 40.000 dolarů školného. Provinční vláda tam zrušila 3 jiné soukromé univerzity, které směly vydávat diplomy na základě falešných informací. Soud zakázal Worldid University ve Vancouveru vystavovat diplomy. Nyní je spor o tom, zda příslušný soud má vůbec takovou pravomoc. Univerzita prý má administrativu ve Vancouveru, ale je umístěna jinde. Moje osobní poznámka: Před léty jsem četl, že v USA je možno získat některé diplomy prostě po zaplacení určité sumy; ty diplomy nebyly v USA uznávány, ale jinde snad ano. Snad to temné pole bylo už vyčištěno.

Izrael: konec romantického družstevnictví?

Základem sionismu, tj. touhy židů po návratu do původní vlasti Palestiny, byl Herzl svou knihou vydanou 1898. Původní forma návratu byla zemědělská družstva (kibucy) na pozemcích, které bohatí západní židé odkupovali od palestinských Arabů. Z těchto družstev byla nejstarší Degania, založená roku 1910 dvanácti ruskými Židy. Pracovníci v kibucech byli placeni všichni stejně, podle potřeby, ze společné pokladny, majetek byl společný. V některých kibucech byly děti vychovávány ve skupinách, bez účasti rodičů. Z dětí kibuců vrostli později velitelé izraelské armády v bojích s Araby.

Bylo tedy teď jistě překvapení, když Degania zavedla platy podle výkonů a povolila soukromý majetek obydlí (TIME 7. 5. 2007); tedy zřejmě ústup od socialistického principu. Není to prý neúspěch, ale příznak vývoje. Dnešní Izrael hodnotí kreativitu a volné podnikání víc než socialismus. Některé „kibucníky“ bylo nutno školit, jak si mají otevřít bankovní účet a jak používat kreditních karet. Jen 1,7 % Izraelců žije dnes v kibucech.

Máme malou osobní zkušenost s kibicem. Jako účastníci mezinárodního genetického kongresu v Jeruzalémě 1981 jsme mohli volit

ubytování buď v hotelu Hilton, nebo v kibucu Maale Hahamisha v Judské vrchovině, nedaleko od Jeruzaléma. Tento kibuc je zařízen také jako letovisko, má jídelnu a ubytování, velký bazén, slouží jako letovisko Jeruzalémským. Se svým rozhodnutím ubytovat se v kibucu jsme byli spokojeni, pobyt jsme si libovali a můžeme tento kibuc všem návštěvníkům Izraele doporučit.

Co Američané nejraději navštěvují

Uvádíme prvních deset nejoblíbenějších turistických objektů Američanů, fakta poprvé letos shromáždil magazín Forbes Traveler. Mnohé čtenáře překvapí, že tu chybí např. Stonehenge, Angor Wat a jiné atrakce. Vyloučena byla místa náboženských poutí (např. Mekka) a obchodní centra (např. Mall of America v Minnesotě). Počet návštěvníků v milionech (m):

1. Times Square, New York (35 m)
2. National Mall and Memorial. Washington (25 m)
3. Disney World Magic Kingdom, Lake Buena Vista, Florida (16,6 m)
4. Trafalgar Square, Londýn. (15 m)
5. Disneyland Park Anaheim Kalifornie. (14,7 m)
6. Niagarské vodopády. (14 m)
7. Fisherman Harf, Nat. Recreation Area, San Francisco. (13 m)
8. Disneyland Tokyo. (12,9 m)
9. Notre Dame, Paříž. (12 m)
10. Disneyland Paříž, Marne-la-Valée. (10,6 m)

Je na čase zavřít „hotel Kanada“?

Velká rozloha Kanady potřebuje víc obyvatelstva. 800.000 žádostí o imigraci očekává na ministerstvu imigrace své vyřízení. Zhruba stovka států (i USA a Kanada) dovoluje dvojí občanství svým příslušníkům. Tak například 40.000 Italo-Kanaďanů (část 3 a půl milionu Italů žijících v zahraničí) zvolilo do italského parlamentu svého poslance, a efektivně svrhlo dosavadní italskou vládu.

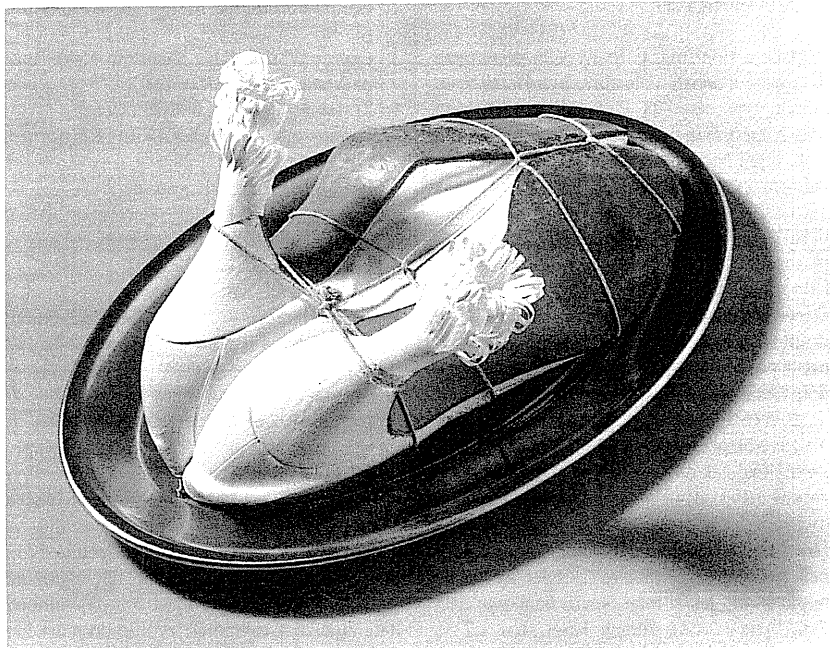
V Kanadě žije 200 různých etnických skupin (národností) o různém počtu.

Před tyranii v Somálsku uprchlo do Kanady 100 tisíc Somálců, mnozí získali kanadské občanství a po změně režimu se mnozí vrátili do Somálska.

Somálský Kanaďan Afrah byl v tyranské vládě, desítky Kanaďanů jsou v revoluční vládě; tedy kanadští občané jsou na obou stranách! Podobná situace byla v Chorvatsku, kde jistý Chorvatský Kanaďan byl ministrem obrany a „etnický čistil“ Srbskou enklávu v Chorvatsku, kterou bránili kanadští vojáci. Nedávno 15 tisíc Libanonců s kanadskými pasy v Bejrútu požadovalo evakuaci před izraelským bombardováním (evakuace stála kanad-

ského poplatníka 94 milionů dolarů). Později se 7 tisíc vrátilo do Bejrútu. 200 tisíc občanů Hongkongu má i kanadské občanství. Co kdyby se museli evakuovat? Některé etnické skupiny nedoporučují svým příslušníkům účast ve volbách v Kanadě! Mnozí tedy pokládají Kanadu za dočasný útulek, za „hotel“; sice neplatí daně v Kanadě, ale požadovali by kanadské sociální požitky (= penze). Je to rozdíl od USA, kde američtí občané žijící v zahraničí musí platit USA daně.

DUŠAN SOUDEK

Meret Oppenheim: *Ma gouvernante – My Nurse – mein Kindermädchen*, 1936

Náš rozhovor

Rozhovor s novým děkanem Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity doc. RNDr. Josefem TRNOU, CSc.

Spectabilis pane děkane, dne 1. února 2007 jste nastoupil do funkce děkana Pedagogické fakulty MU, pro níž Vás volilo 20 (z jednadvaceti hlasujících) členů jejího Akademického senátu. Dovolte mi, abych Vám za redakci univerzitní revue Universitas položil několik otázek. Vědomě nekladu otázky týkající se témat, která byla předmětem rozhovoru s Vámi publikovaném v Muni.cz (únor 2007, s. 3). Funkci děkana přejímáte po doc. Vladislavu Mužíkovi, v jehož kolegiu jste byl činný jako proděkan. V čem navázete na jeho program a v čem budete prosazovat svoji vizi?

Obě funkční období doc. V. Mužíka jsem jako proděkan pro rozvoj fakulty a v druhém období i jako statutární zástupce spoluvytvářel a spolurealizoval jeho program. Hlásím se například k autorství současné podoby strukturovaného studia učitelství naší fakulty. Troufám si tedy říct, že naše programy jsou velmi blízké. V programové spolupráci pokračujeme i nadále, protože doc. V. Mužík je mým proděkanem. Oběma nám jde o udržení a prohloubení vedoucího postavení Pedagogické fakulty MU mezi ostatními pedagogickými fakultami v ČR. V měnících se podmínkách chci jako děkan klást důraz mj. na základní a aplikovaný výzkum, zkvalitnění a zefektivnění výuky, funkčnější propojení fakulty s učiteli v praxi a také na systémové řešení efektivního řízení činnosti fakulty, včetně zlepšení pracovních a studijních podmínek studentů a pracovníků.

Čím bylo motivováno Vaše rozhodnutí kandidovat na funkci děkana?

Spektrum motivů, které mě přivedly k rozhodnutí kandidovat, bylo relativně pestré. Mezi ty hlavní patřila podpora a důvěra akademické obce, předchozí ověření vlastních manažerských schopností a možnost prakticky realizovat mé představy.

V roce 2005 jste v Pedagogické orientaci (č. 1) napsal: „Pokud zůstaneme v činnosti oborových didaktik na současném stavu, dojde ke stagnaci a také ke snižování pozice učitelských studijních programů a fakult, které je realizují. Došlo by i ke snížení úrovně učitelské profese.“ Když zdůrazňujete význam oborových didaktik pro profilaci pedagogických fakult, může akademická obec očekávat, že se jako jeden z nemnoha docentů oborové didaktiky na Pedagogické fakultě MU budete snažit posílit jejich pozici?

Ano, je to jedna z mých hlavních priorit, zároveň ale snad ta nejtěžší. V citovaném článku jsem uvedl přehled problémů oborových didaktik a naznačil možnosti zlepšení tohoto neuspokojivého stavu. Dobrých oborových didaktiků je jako šafránu. Málo komu se totiž chce opustit relativně klidný přístav jedné mateřské vědy a dostat se mezi několik mlýnských kamenů příslušného vědního oboru, pedagogiky, psychologie, sociologie aj. a čekat, kdy jej některý z nich semele s poukazem na nekvalifikovanost a přílišné zaměření na aplikační výstupy do školské praxe. Vedle pedagogiky jsou právě oborové didaktiky jádrem specifčnosti Pedagogické fakulty v rámci MU, jakýmijsi „rodinným stříbrem“. Budu proto mj. nadále podporovat specializaci našeho doktorského studijního programu „Pedagogika se zaměřením na oborové didaktiky“ a cílevědomě tak vytvářet podmínky pro postupné zlepšení situace oborových didaktik.

Projeví se (a jak) Vaše vědecká orientace a specializace didakti-

ka fyziky také ve vztahu k doktorandskému studiu tohoto zaměření?

Již se projevila: jsem členem dvou oborových rad doktorského studia, a to Pedagogiky na naší fakultě a také oborové rady nově akreditovaného doktorského studia Didaktiky fyziky na Přírodovědecké fakultě UP v Olomouci. Dalším mým projevem je současné vedení dvou a brzy tří doktorandů tohoto zaměření. Na naší Pedagogické fakultě úzce spolupracuji s kolegy z ostatních přírodovědných kateder na vytvoření doktorského studia Didaktiky přírodovědy (Science Education) jako novinky v ČR.

Využijete platformy této revue i k tomu, abyste nepedagogické akademické veřejnosti ozřejmili specifčnost oborů studovaných na pedagogické fakultě ve vztahu k týmž oborům studovaným na přírodovědecké a filozofické fakultě?

Na Pedagogické fakultě MU nemáme žádné identické studijní obory jako na sesterských fakultách naší univerzity. Mezifakultními dohodami jsme si jasně rozdělili své úkoly, takže spolupracujeme a doplňujeme nabídku MU zákazníkům – studentům. Jsem přesvědčen, že v rodině konkurence nemá místo. Přesto se rád pokusím přispět k osvětlení specifík studia na Pedagogické fakultě. Sám jako absolvent Přírodovědecké fakulty MU stále ještě zaslechnu zbytečné degradující poznámky o „pajdáku“, které často pramení z neznalosti nebo nepochopení naší důležité práce. V nebyvale rostoucí domácí i zahraniční konkurenci by každá fakulta naší univerzity zřejmě měla plnit velmi kvalifikovaně určitou speciální roli v mozaice vědy a vzdělávání. Domnívám se, že Pedagogická fakulta by měla garantovat pedagogický výzkum a pedagogické studijní programy, zejména pak studium učitelství.

Domnívám se, že vstoupit do učitelského sboru pedagogické fakulty by měl mít právo jen ten, kdo sám prošel učitelskou praxí na tom stupni školy, pro který chce své studenty připravovat?

Pokud sdílíte můj názor, budete se snažit změnit i požadavky pro konkurzní řízení?

Tento názor nesdílím. Na pedagogické fakultě mají místo odborníci mnoha oborů. Jsme totiž jediná pedagogická fakulta v ČR, která připravuje učitele všech aprobačních všeobecně vzdělávacích předmětů pro ZŠ a řady předmětů pro SŠ. Pro jejich přípravu potřebujeme odborníky ve vědeckých a uměleckých oborech, pro které výuková praxe na ZŠ nebo SŠ není nutná. Pokud se zaměříme na pedagogii a zejména oborové didaktiky, pak jejich vlastní učitelská praxe je zpravidla samozřejmostí. Pro oborové didaktiky je navíc optimální, pokud učí na ZŠ nebo SŠ i během své akademické kariéry. Jsou to pro ně klinická pracoviště, kde si ověřují své objevy v praxi. Já sám jsem takto klinicky do loňského školního roku učil jednu třídu na ZŠ a gymnáziu.

Jste v pořadí již třetí děkan, který se hlásí k pedagogice, přestože nebyla předmětem jeho studia. Pedagogická fakulta je mj. editorem celostátního pedagogického časopisu Komenský. Máte v úmyslu posílit pozici edukačních věd na fakultě ještě jiným způsobem?

Není pravda, že jsem pedagogiku nestudoval, ve svém indexu mám podpis prof. Mojžíška. Je ale pravda, že během mého studia učitelství matematiky a fyziky pro střední školy na Přírodovědecké fakultě MU byla nabídka pedagogických disciplín v 70. letech velmi chudá a dobově podmíněná. Tento hendikep jsem se snažil zmírnit studiem pedagogiky v rámci rigorózního řízení a později v svém doktorském studiu. Od nástupu na fakultu úzce spolupracuji s řadou pedagogů a psychologů, společně s nimi také publikuji. Pokud jde o posílení pozice pedagogiky na naší fakultě, tu si musí naši pedagogové budovat sami. Myslím, že mají na čem stavět. O rozmachu pedagogiky na Pedagogické fakultě MU po roce 1990 svědčí mj. vznik tří nových specializovaných pracovišť, která se postupně vyčlenila z katedry pedagogiky. Je to katedra speciální pedagogiky, která má vynikající pověst nejen v ČR, ale i v zahraničí. Dále pak kated-

ra sociální pedagogiky a Centrum pedagogického výzkumu. Spolu s katedrou pedagogiky řeší tato pracoviště mnoho výzkumných projektů, pořádají řadu konferencí. Díky kvalitnímu doktorskému studiu pedagogiky máme dobrou potenciál v našich mladých doktorandech. Budoucnost pedagogiky, jako profilujícího oboru naší fakulty, tedy vidím optimisticky. Jako děkan budu všechny pozitivní tendence v rozvoji pedagogiky a jejích specializací monitorovat a plně podporovat všemi dostupnými prostředky.

Jedním z významných profilujících pracovišť fakulty je Centrum pedagogického výzkumu, které prostřednictvím vlastního bulletinu prezentuje výsledky nejnovějších výzkumů. Protože vědecké publikace jím vydávané prokazují vysokou teoretickou náročnost, upevňuje v očích odborné veřejnosti dobré jméno a prestiž fakulty i univerzity. Promítnou se Vaše představy o budoucí podobě fakulty také do pojetí a pracovní náplně této laboratoře?

Ano, mým velkým cílem je vytvořit na naší fakultě významné vědecké pracoviště základního a také aplikovaného pedagogického výzkumu a vývoje. Centrum pedagogického výzkumu je jeho zárodkem.

Dvě otázky z personální oblasti se týkají kvalifikačních nároků na členy akademické obce. Na Pedagogické fakultě působí i učitelé, kteří naposledy zvýšili svoji kvalifikaci před 40 lety a jako odborní asistenti odcházejí do důchodu, což negativně ovlivňuje úroveň fakulty a její prestiž mezi ostatními fakultami naší alma mater. Jaké jsou Vaše záměry týkající se kvalifikačního růstu akademického sboru fakulty?

Výše popsaných učitelů je již na naší fakultě velmi málo. Kvalifikační růst našich učitelů je absolutní nutností, a to nejen z důvodů prestiže fakulty. Jde o akreditační řízení a ze-

jména o úroveň vědecké a umělecké činnosti fakulty a následně kvality výuky. Pedagogická fakulta v minulosti neměla vědecké bádání a uměleckou činnost v centru svých cílů. Protože jsme fakultou výzkumné univerzity, je pro mne jako děkana tvůrčí činnost akademických pracovníků, ale i studentů rovnocennou prioritou se vzděláváním. Tato činnost je předpokladem pro akademický růst. Jako příklad konkrétního finančního motivačního opatření na podporu kvalifikačního růstu mohu uvést zvýšení váhy tvůrčí činnosti při rozdělování finančních prostředků katedrám a financování částí platu za akademické tituly z centrálních prostředků fakulty.

S tím úzce souvisí i publikační aktivity jeho členů. Protože student má právo vědět, v jakém oboru se jeho učitel vědecky angažuje (co, kde a kdy publikoval), měla by mu tyto informace poskytnout fakulta. I když jsou k dispozici na webových stránkách fakulty, nebylo by vhodné v určité periodicitě vydávat přehled publikační činnosti všech učitelů fakulty v daném období? Mohl by sloužit též pro informování širší odborné veřejnosti a při konkurzním řízení.

Jsem přesvědčen, že přehled publikační a další tvůrčí činnosti (např. projekty) akademických pracovníků je dostatečně ošetřen díky Informačnímu systému MU. V dnešní informační době osobních webových stránek apod. je v možnostech a zájmu každého akademického pracovníka, aby produkty jeho tvůrčí činnosti byly zveřejňovány a známy. Neuvažuji tedy o dalších přehledech publikační činnosti. Pokud ale tuto alternativu navrhnou jako funkční moji proděkani, nebráním se jí.

Z úst některých mých bývalých spolupracovníků (nejen z naší fakulty) se občas ozve postesknutí nad tím, že je jejich pracoviště při odchodu do výslužby „vypuštěno“ bez díkůvzdání a bez náznaku zájmu o spolupráci. Jaký je Váš vztah k bývalým zaměstnancům a k seniorské akademické

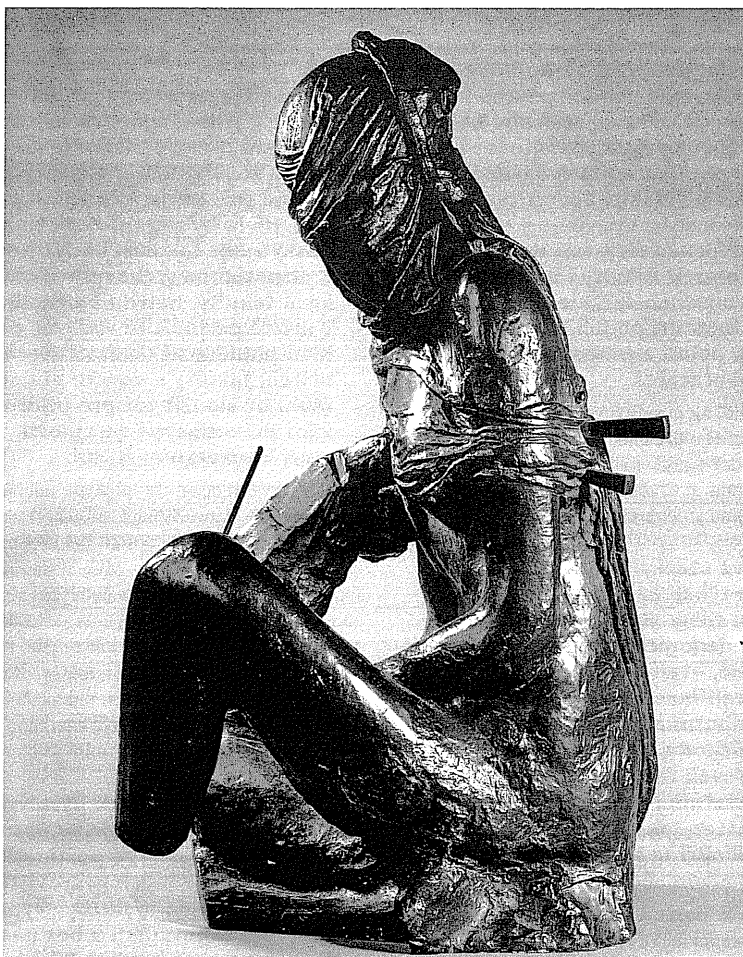
populaci? Můžete situaci v této citlivé sféře nějak ovlivnit?

Já osobně považuji omezování práv člověka díky jeho věku za silné porušení základních lidských práv. Pokud má akademický pracovník naší fakulty chuť pracovat ve vyšším věku, dovolí mu to jeho zdravotní stav a podává-li dobrý tvůrčí výkon, není racionální důvod, aby se ho fakulta zbavovala. Bylo by to i pro fakultu zcela nesmyslné. Na naší fakultě má-

me několik zárných příkladů takových pracovníků. Dovolím si za všechny jmenovat profesory J. Maňáka, R. Šrámka, P. Hausera, J. Hladkého.

Děkuji Vám za odpovědi a za čas, který jste našim čtenářům věnoval.

ZA REDAKCI *UNIVERSITAS* SE TÁZAL
VLADIMÍR SPOUSTA

Vincenc Makovský: *Dívka s děckem*, 1933

Rozhovor s prof. MUDr. Miroslavem Votavou, CSc., přednostou Mikrobiologického ústavu LF MU a FN U sv. Anny

Pane profesore, ve Vaší pracovně vidím diplom, že Národní referenční laboratoř pro stafylokoky Státního zdravotního ústavu v Praze Vám udělila řád Platinové hyaluronidázy za dlouholeté bádání o stafylokokcích, bylo to v den Vašich 65. narozenin, 15. ledna 2007. Co je to za ocenění?

Ale to je vlastně jen taková legrace. Před lety NRL pro stafylokoky přišla s nápadem udělovat badatelům, kteří s ní spolupracují, Řád Zlatého stafylokokka, protože nejdůležitější ze stafylokoků se jmenuje *Staphylococcus aureus*. A protože Zlatého stafylokokka jsem již dostal, vymysleli pro mne Řád Platinové hyaluronidázy. Stafylokokovou hyaluronidázu jsme sice nepopsali, ale prosazujeme její průkaz v terénních mikrobiologických laboratořích jako jednoduchý a levný test k určování stafylokoků.

Ač si to přejeme či nikoliv, takové výročí vede nejen k ocenění vědecko-výzkumné práce, ale nutně i k zamyšlení, co všechno jsme stačili vykonat a jak vyslápnout do třetího věku. Jak tedy vyslapujete?

Plný energie, elánu a s velkým nedostatkem času. Starší kolegové mi říkají, že poslední profesorská léta jsou klidnější, ale já mám pocit opačný – úkolů přibývá. Ale dost možná to může být i tím, že už mi všechno nejde tak rychle. Něco na tom je, že by se ve vedoucí funkci nemělo dlouho přesluhovat, zvláště když jsme si stačili vychovat schopný dorost. Ještě snad „čestné kolo“, ještě dokončit habilitaci kolegyně a pak už budu jenom pouhý vyučující, v současné době vyučující všeobecných lékařů a přírodovědců, ale také bakalářů, zdravotních sester, ošetřovatelek, budoucích

zdravotních laborantů. I pro stármoucího profesora, dokud mu budou stačit síly, bude práce dost.

Vím o Vás, že učíte velmi rád, pro studenty jste napsal dvě desítky učebních textů, zasloužil jste se značnou měrou také o vydání skript pro praktickou výuku v anglickém programu, napsal jste základní učebnici z lékařské mikrobiologie, skripta z mikrobiologických vyšetřovacích postupů a zcela nově pojatý text Vybrané kapitoly z klinické mikrobiologie pro problémově pojatou výuku. Vaše přednášky jsou hojně navštěvovány, je to proto, že jste přísný examinátor?

Ano i ne. Studenti chodí se zájmem o obor, který se jim snažím představit srozumitelně a zábavně, přesto náročně. Víte, já jsem trochu zklamán dnešní nedostatečnou přípravou z gymnázií a také jazykovou úrovní maturantů, od nichž bych pochopitelně a zcela samozřejmě očekával dobrou znalost mateřštiny. A protože si zvolili lékařské povolání, které je náročné nejen na znalosti odborné, ale i na schopnosti komunikační, mrzí mě to dvojnásob. Dnešní studenti jakoby měli malou slovní zásobu, používají mnoho frází, jejich mluva je plná parazitních slov, nečeských složenin a anglických zkomolenin – saskaaréna, sambaškola, outů, operovat –, jejich vyjadřování je nepřesné, slovní zásoba plná anglicismů, o mluvnické správnosti ani nemluví. Vadí mi, že Slovinci, kterých na naší fakultě studuje velmi mnoho, mluví jaksi česko-slovensky, znevažují tím svou mateřštinu, již u nás každý rozumí. Já bedlivě jazykovou úroveň sleduji, vládnout správně mateřštinou považuji za samozřejmou dovednost každého vysokoškolačka.

Snažím se také o to, aby naši studenti znali svou slovesnou kulturu, ponukám je k tomu hádankami z krásné literatury, jimiž končím své přednášky, nabízím jim seznamy knih s medicínskou tematikou a vím, že se mnozí „chytí“, hledají odpovědi v Googlu, motivuje to k rozšiřování, možná i k dohánění všeobecného vzdělání. Výsledkem bývají na začátku poznámky z obecné kulturního přehledu, ji-

miž – jako zahřívacím kolem – zahajují výklad odborných mikrobiologických témat.

I v ústavní praxi jsem těmito nároky znám, i tady působím výchovně. Např. na Tomáškových dnech pravidelně konaných od r. 1992, což je vědecká konference určená pro mladé odborníky v mikrobiologii, pozorují vědomou péči o vyjadřování a o přednes stejně jako o odbornost a přesvědčivou dokumentaci. Pedagogickou kariéru vysokoškolského učitele končím s uspokojením, udělal jsem pro studenty v „neinpaktované činnosti“, jak vtípně poznamenala má kolegyně, více, než byla má povinnost.

Až na několik měsíců strávených na umístěnce v porodnici v Českých Budějovicích a pak v prezeneční vojenské službě jste působil v mikrobiologii. Kdy jste se rozhodl pro tento obor?

Už jako medik. Můj vstup na fakultu po maturitě v r. 1959 byl trochu komplikovaný, nejprve jsem začal studovat dálkově a přitom jsem pracoval ve Fakultní nemocnici na Pekařské jako zřízenec. To byla škola k nezaplacení. Trvala rok, pak jsem přešel na řádné studium a hned ve druhém roce jsem se přihlásil jako volentér na Mikrobiologický ústav u doc. Vojtově a doc. Jandásk. V r. 1962 jsem byl pomocnou vědeckou silou na brněnském detašovaném pracovišti Mikrobiologického ústavu ČSAV u dr. Dostálka. Promoval jsem v r. 1965, nastoupil v Budějovicích, ale ještě téhož roku jsem dostal asistentké místo na katedře mikrobiologie LF UJEP. A pak jsem usilovně pracoval, v laboratorii, na sobě, se studenty, bádál, psal, přednášel na konferencích doma i v zahraničí, pobýval na stážích (Common Cold Research Unit v Salisbury ve Velké Británii, 1969; jako expert Ministerstva zdravotnictví v r. 1988 na Kubě) a postupoval po povinném i zásluhovém kariérním žebříčku – v r. 1971 a 1979 jsem složil atestace I. a II. stupně, v r. 1979 jsem se po obhajobě práce *Interferon a věkový faktor při virové infekci* na Přírodovědecké fakultě v Brně stal kandidátem lékařských věd, po obhájené disertaci *Serologická diagnostika EB-virových nákaz* r. 1991 docentem mikrobiologie a v r. 2003 profesorem. Mezi léty 1965-1979 jsem byl asistentem, do r. 1993 pak zástupcem přednos-

ty a poté přednostou Mikrobiologického ústavu LF MU a FN U sv. Anny v Brně.

To se tak snadno dnes vyjmenovává, ale od jednoho stupínku k tomu dalšímu bylo vždy několik let práce – badatelské, organizační i pedagogické. Která vědecká témata Vás zaujala?

Zpočátku jsem se věnoval úloze interferonu ve věkových rozdílech ve vnímavosti vůči virům. Po stáži v Británii jsem krátce studoval užití tkáňových kultur v diagnostice respiračních virů a poté jsem se věnoval sérologické diagnostice EB-virových nákaz, kultivačnímu průkazu *Chlamyda trachomatis*, následoval znovu návrat do školství a já jsem se zaměřil na *Rhodococcus equi* u člověka a sérologii *Arcanobacterium haemolyticum*. Průběžně mě také zajímalo diagnostické využívání hemolytických interakcí mezi mikroby a průkaz faktorů patogenity stafylokoků. Jedním z těchto faktorů je tvorba slizu a od ní jsem plynule přešel k otázkám mikrobiálního biofilmu, které teď na ústavu spolu s mladými kolegy řešíme.

A to je právě to, o čem bych chtěla vědět víc, protože to byl Váš největší vědecký úspěch.

Měl jsem štěstí, že jsem se zabýval tím stafylokokovým slizem a podařilo se mi tak vyrovnat krok se současným světovým trendem v mikrobiologii. V přírodě totiž všichni mikrobi žijí usazení na povrchu čehokoliv, co je ponořeno do vody – na kamenech, na kýlech lodí, na kusech dřeva... a jsou obaleni slizem, s nímž dohromady vytvářejí vrstvu zvanou *biofilm*. Tak nějak šťastně jsme se k tomuto problému dostali, byl jsem u samého počátku, a to mě těší, dnes je to módní téma a my dříve, než se jím stalo, jsme o něm uveřejnili dvě práce. Od dob Pasteura a Kocha se pracovalo jen s čistými suspenzemi bakterií, jakmile se v nich objevil sliz, šup s tím do kanálu. – A ejhle, ten sliz, který bakterie vylučují a obalují se jím, ten sliz není amorfni, tvoří se v něm průduchy, kanálky, jakési „echo“ budoucích orgánů s cévním systémem. Bakterie v biofilmu mají jiné vlastnosti než bakterie volně, jsou až stokrát odolnější vůči antibiotikům

a dezinfekci, biofilm je chrání před nepříznivými podmínkami, a to v přírodě i v lidském těle, navíc blízké kolonie uvnitř biofilmu vzájemně spolupracují. Zničit biofilm je většinou velmi potřebné, ale obtížné. To bylo téma mé profesorské přednášky – *Mikrobiální biofilm* (v r. 2002). Měl jsem v tom „vědeckou kliku“, vědecké štěstí, ani vlastně nevím, jak to pojmenovat.

Ale rčení – štěstí přeje přípravným – jste tím opětně potvrdil. Přes 60 odborných časopiseckých prací, 27 učebních textů a monografií, 78 koncepčních a příležitostných prací, 146 domácích a 42 přednášek na mezinárodních konferencích, 19 obhájenných závěrečných výzkumných zpráv a disertací, to nesporně představuje poctivou přípravu. Já ještě dodám, že se také – pokud máte volnou chvíli – vedle četby věnujete výtvarné práci. Vaše linoryty jsem viděla např. na samostatné výstavě ve svatoanenské kapli a rádi bychom je také představili veřejnosti na Druhém autorském čtení Literárně-uměleckého klubu LF MU v říjnu tohoto roku.

Když ke všem těm aktivitám připočteme ještě členství a funkce v odborných českých i mezinárodních společnostech, ve vědeckých a oborových radách, ptám se: Kdy Vám zbývá čas na soukromí?

Myslím, že dost obecně platí o klinických lékařích, o vědeckých a současně i pedagogických pracovnících, že v podstatě žijí svůj soukromý a profesní život jako těžko dělitelný celek. Nelituji toho, kdysi v mládí jsem se rozhodl pro medicínu a z ní pro mikrobiologii, přání něco v tom oboru dokázat se mi splnilo. Docela klidně a spokojeně se ohlížím po uplynulých letech, ale ještě se také umím dívat dopředu. Dcera i syn mají svůj samostatný život, manželka je už v důchodu a já mám ke své oblíbené práci zcela volné ruce a ještě dost sil.

A já Vám přeji, aby se Vám ještě dlouho ve zdraví dařilo pracovat a vychovávat lékařský dorost zaujatý svou profesí stejně oddaně, jako jste sám.

Děkuji Vám za rozhovor.

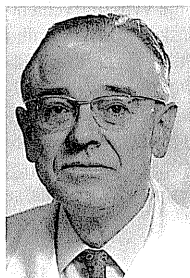
VERA LINHARTOVÁ

Errata

Omlouváme se autorům i čtenářům za chyby, kterých jsme se dopustili v minulých číslech:

Č. 4 2006 (D. Soudek: Osudy českého národa v posledních staletích) – s. 66, sloupec 1., ř. 27: Místo „...korunovace Ferdinanda Josefa I. za krále.“, má být: „...korunovace Františka Josefa I. za krále.“

Č. 1 2007 (D. Soudek: Kniha „America alone“) – s. 64, sloupec 2., ř. 9: Místo „...státem: všechna odpovědnost za jedince...“, má být: „...státem: zatím co v Evropě je všechna odpovědnost za jedince.“

Č. 2 2007 chybí u medailonku I. Hrazdiry Nedožité 90. narozeniny Jaroslava Staňka na s. 68 fotografie doc. Staňka, kterou přikládáme až nyní.

Panorama knih

Danuše Kšicová, Jaroslav Vaculík: Rodinná kronika volyňských Čechů *

Dějiny českého osídlení na Volyni máme detailně zpracovány v rozsáhlé práci Jaroslava Vaculíka.¹ Téměř však postrádáme zprávy o tom, jak vypadal každodenní život jednotlivých rodin emigrantů, jaké byly jejich individuální osudy v cizí zemi. Před nedávnem vydala Masarykova univerzita nevšední publikaci, která by neměla zůstat nepovšimnuta širší veřejností. D. Kšicová a J. Vaculík, pracovníci naší univerzity, vzorně připravili k vydání kroniku jedné z mnohých českých rodin, které se v r. 1864 usídlily ve Volyňské gubernii. Tuto kroniku začal psát v r. 1886 František Duha.

Jako správný kronikář zapsal Fr. Duha i kus paměti svého otce a vylíčil osudy svého rodu „od Adama“. Začal pojednáním o rodinách svých rodičů v českých Všeradicích. Popsal, jak v r. 1869 vyjeli Duhovi (rodiče, šestiletý syn František a jeho sestra) z Čech vlakem do Lvova, jak s celým skrovným majetkem cizím povozem dorazili v únoru po několikadenní strastiplné cestě do vesnice Curkov (správně Podcurkov). Tam zpočátku několik měsíců bydleli v židovské krčmě, na jaře začali pracovat na zakoupených pozemcích, káceli lesy, obdělávali zanedbaná pole, později postavili dům, koupili krávy, koně, vůz, zemědělské nářadí. Otec pracoval jako zedník. Neuvěřitelně těžké začátky se zlepšily, když se v r. 1873 nedaleko Curkova začalo se stavbou železnice. Kronika obsahuje vypsání rychlého hospodářského, společenského i kulturního vzestupu Čechů. Češi mýtili lesy, pěstovali žádaný chmel, cukrovku, jetel, zakládali knihovny, postavili českou školu, hráli ohotnické divadlo, založili hasičský a pěvecký spolek, pořádali plesy. Byli vzorem pro místní mužiky. Obec se později osamostatnila a Fr. Duha se stal starostou.

František Jan Duha (Františkovi přibýlo po nuceném přejetí pravoslavní jméno Jan – Ivan) píše také o svém soukromém životě: o narození dětí, o úmrtí rodičů i svých nezletilých dětí, o úspěších i neúspěších v podnikání, o neúrodě, o různých nešťastných událostech, o problémech ve vztazích s ruskými vesničany i s ruskou správou, zkrátka o životě se všemi radostmi i strastmi. Život na Volyni rozhodně nebyl jednoduchý. Přišla první světová válka a na Volyni také poznali, co jsou to boje mezi bolševiky a bílými a Poláky. Po vytyčení hranice mezi Polskem a Sovětským svazem se část rodiny ocitla v Polsku a část v Sovětském svazu. Širší rodina byla tak rozdělena, skončil jakýkoli styk členů rodiny a z Polska nemohli přijít ani na pohřby svých příbuzných a např. museli sledovat smuteční obřad na hřbitově z druhé strany hranice.

V r. 1935 první kronikář František Jan Duha zemřel. V kronice od r. 1937 pokračoval jeho syn Emilián. Tato část je už stručná a končí r. 1952, rokem úmrtí jeho manželky Marie.

V doslovu se dočteme o pohnutých osudech členů Duhovy rodiny před válkou, během ní a po ní. Prozradím jen tolik, že Emilián spolu se svým synem Emilem přišel s Rudou armádou až na Moravu a zde se usadil. Dokonce se mu podařilo repatriovat i celou rodinu a úspěšně hospodařil do kolektivizace na statku v Babicích u Šternberku.

Je třeba uvést, že vydavatelé opatřili kroniku cenným úvodem a doslovem, obsáhlými vysvětlivkami a četnými fotografiemi. Texty částí kroniky museli upravit, aby tak usnadnili jejich četbu. Pokud jsem mohl porovnat fotokopie rukopisu několika stránek, jejich úpravy byly oprávněné a velice uvážlivé. Duhovi ovládali češtinu obdivuhodně dobře (za to nepochybně vdělili své zálibě v četbě českých knih), problémy však měli zejména s psaním i a y, s kvantitou samohlásek, s rozlišováním skupin mje x mně. Nejslabší vědomostí se u nich projevil v nadměrném užívání kroužkovaného ů a velkých písmen. Nicméně je s podivem, že lidé, kteří neprošli systematickou školní výukou, byli s to tak slušně zvládnout záležitost našeho pravopisu.

Čím kronika zaujme? Podmanivým vylíčením neuvěřitelných životních cest českých emigrantů, kteří doufali v snadné zbohatnutí v Rusku. Některé pasáže se tu čtou jako do-

1) Jaroslav Vaculík, Dějiny volyňských Čechů I.-II., Praha 1997-1998, III., Brno MU 2001

brodružné povídky. Kronika nám poodhalila kus přetěžkého života vystěhovalců, kteří začínali znovu na zpustlém úhoru nebo na vymýcené pasece, a doložila, že život zejména v Sovětském svazu byla vpravdě křížová cesta.

V této zprávě jsem chtěl upozornit na interesantní publikaci a doporučit ji k četbě všem čtenářům našeho časopisu. Mohu zaručit, že je to četba poutavá a že nikdo nebude litovat.

J. BALHAR

* Masarykova univerzita 2006, 144 s.

Petr Havlan: Majetek státu v platné právní úpravě *

Autor, dlouholetý pedagog právnické fakulty MU, předkládá čtenáři svoji vysoce prakticky zaměřenou publikaci. Tématem je, jak již samotný název napovídá, *majetek státu* pohledem právníka.

Již po přečtení úvodních pár stránek je jasné, že publikaci napsal autor aktivně propojený s praxí. Doc. JUDr. P. Havlan CSc., člen katedry správní vědy, správního a finančního práva výše zmíněné fakulty, je totiž vzácným příkladem *osvěžujícího* skloubení teorie a praxe, který takřka celý svůj profesní život působí jako akademický pracovník a souběžně jako právník ve veřejné správě. Pro úplnost dodejme, že v současné době pracuje na Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových (ÚZSVM). O tom, že autor není v „majetkověprávní problematice“ žádným nováččkem, svědčí jeho předešlé vydání této publikace, a to v roce 2002. Dalším literárním dokladem o průběžném zájmu autora o tuto právní oblast je i řada jeho článků v odborném tisku, např. v Právních rozhledech či v slovenském časopisu *Justičná revue*.

Proč dochází k druhému vydání této úspěšné publikace? Možná napsat k dané problematice něco nového a přitom užitečného? Druhé vydání recenzované publikace je především reakcí na četné změny právní úpravy hospodaření a nakládání se státním majetkem. Nutno si uvědomit, že samotný zákon o majetku státu byl od prvního vydání této publikace již de-

větkrát (!) novelizován, čímž počet jeho celkových novelizací dosáhl úctyhodného počtu patnácti.

P. Havlan navíc analyzuje a relativně srozumitelně vysvětluje i změny v předpisech souvisejících.

Publikace je rozčleněna do deseti základních kapitol. Zmíňme např. kapitolu věnovanou právním aspektům vymezení vlastního pojmu „majetek státu“. Gros celé publikace tvoří kapitoly cílené do problematiky hospodaření a nakládání s majetkem státu. Nesmíme však opomenout část (kap.8) o odpovědnosti při hospodaření se zmíněným majetkem (např. odpovědnost fyzických osob, organizačních složek státu a státních organizací).

Chvályhodným shledáváme, že integrální součástí knihy je i soubor 16 nejdůležitějších vzorů úkonů při hospodaření a nakládání s majetkem státu, např. vzor pro dohodu o splátkách splatného dluhu nebo relevantní vzory darovací smlouvy či nájemní smlouvy. Na závěr publikace autor vybral znění sedmi nejdůležitějších právních předpisů, které je určitě dobré mít takto po ruce. Studie obsahuje věcný rejstřík a seznam použité literatury.

Publikace vychází z právního stavu platného k 1. lednu 2006, takže jde v současnosti o neaktuálnější knižní produkt, kterým český trh odborné literatury v tomto směru disponuje.

Dodejme, že docent P. Havlan se nespokojuje pouze s důkladným analytickým rozborrem současné české právní úpravy, ale navíc přidává sumu námětů a doporučení, jak tuto úpravu správně aplikovat v praxi.

Nebudeme jistě daleko od pravdy, že i v zcela nedávné minulosti (především v 90. letech minulého století) připomínala správa veřejného majetku (tedy jak státního, tak i obecního) spíše *vražďení neviňátek – myšleno daňových poplatníků* – než smysluplnou správu věcí veřejných. A bohužel leckde tento stav trvá s různou mírou intenzity dodnes. Nejsm samozřejmě tak naivní, abych se domníval, že jedna publikace napraví zmíněný neveselý stav, nicméně všem pracovníkům veřejné správy, kteří mají opravdový zájem pečovat o státní majetek jako řádní hospodáři, musíme Havlanovu knihu doporučit.

Vzhledem ke skutečnosti, že revue *Universitas* čtou především pracovníci a pracovnice již aktivně působící v akademické obci (tedy

především pedagogové), mám zato, že je vhodné anotovanou publikaci rovněž doporučit i budoucím veřejnosprávním pracovníkům, jež nyní studují na naší univerzitě, a to jak v bakalářských, tak i magisterských studijních programech.

P. KOLMAN

* Praha: Linde, 2006, 2. aktualizované a doplněné vydání, 463 s.

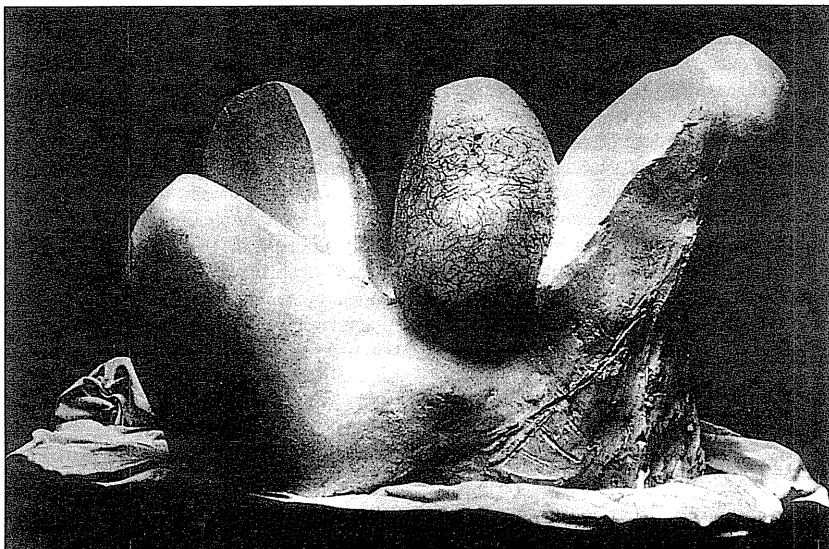
Karel Janků, Petr Janků a spol. Kardiovaskulární choroby v těhotenství*

Dlouholeté vlastní zkušenosti lékaře internisty s kardiovaskulárním zaměřením a konziliárních spolupracovníků vedly k vydání druhého úplně přepracovaného pojednání o kardiovaskulární problematice v těhotenství. Hlavní autor a editor publikace pracoval více než 30 let jako ústavní internista – konziliář na I. a II. gynekologicko-porodnic-

ké klinice Masarykovy univerzity v Brně. Spoluautoři jsou významnými odborníky a přispěli nesporně k její kvalitě. Monografie se zabývá mezioborovou spoluprací internisty – kardiologa a porodníka v léčebně-preventivní péči o ženy trpící v období těhotenství srdečními nebo cévními chorobami jak vrozenými tak získanými. Podkladem pro publikaci jsou zkušenosti s velkým souborem nemocných se srdečními a cévními chorobami, které byly diagnostikovány, dispenzarizovány a léčeny v brněnské porodnici, jedné z největších tohoto druhu v České republice. Dispenzarizace těhotných se opírá o registr vrozených a získaných srdečních vad, který byl založen v 50. letech dvacátého století ve Fakultní dětské nemocnici tehdejší přednostou kardiologického oddělení doc. Šumberou a jeho spolupracovníky.

Poměrně rozsáhlá problematika je přehledně členěna do 26 kapitol, práce je doplněna řadou grafů, tabulek a obrázků, včetně bohaté nejnovější literatury na konci každé kapitoly. Seznam použitých zkratk a věcný rejstřík umožňuje rychlou orientaci.

V obecné části se autoři věnují vlivu těhotenství na hemodynamiku a homeostázu, hemokoagulační změny za fyziologických

Vincenc Makovský: *Dívčí sen*, 1932

i patologických stavů vyvolaných kardiovaskulárními chorobami. Upozorňují na komplikace, specifické rizikové faktory pro těhotné se srdečními a cévními chorobami a na rizika pro jejich plod. Obsáhle a velmi cenná je kapitola zabývající se kardiologickými léky – indikacemi, vzájemnými interakcemi a kontraindikacemi v době těhotenství a bezprostředně po něm v době laktace, což ocení i praktičtí lékaři. Za další důležitou kapitolu pokládám poznámky autorů k včasné, důsledné a kontinuální dispenzaci žen s kardiovaskulárními chorobami od prvních dnů gravidity na specializovaném pracovišti, v perinatologickém centru.

Speciální část se zabývá otázkami dědičnosti vrozených srdečních vad, získanými srdečními vadami a infekcemi kardiovaskulárního systému v těhotenství. Velmi důležité jsou pasáže o hypertenzi v těhotenství a o cévních komplikacích včetně podrobného rozboru možných komplikací žilních.

Publikace je určena gynekologům, především porodníkům, internistům, kteří pracují jako konziliáři na porodnických a gynekologických klinikách a odděleních. Mohou být cennou pomůckou pro neonatology, kardiochirurgy, anesteziology a praktické lékaře. V neposlední řadě může posloužit lékařům v postgraduální výchově.

Od první publikace „Kardiovaskulární problematika v těhotenství“ vydané doc. K. Janků v roce 1983 uplynulo již více než 20 let. Mnohé se od té doby změnilo, a tak lze jen s potěšením přivítat, že se kolektiv autorů ujal této důležité problematiky. Kniha nepochybně přispěje ke zvýšení odborné úrovně všech našich zdravotníků.

K. ZEMAN

* Sborník prací LF MU, č. 121, Masarykova univerzita, Brno 2005, 319 s.

K lokálním dějinám kinematografie*

V roce 2004 zahájil Ústav filmu a audiovizuální kultury na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity výzkumný projekt Filmové Br-

no, jehož záměrem je provést výzkum lokálních dějin filmové kultury v moravské metropoli. Mezi první výstupy projektu v roce 2005 se vedle workshopu „City – Media – Space“, konaného v pražském Goethe-Institutu, zařadil také sborník *Kinematografie a město*, jenž vyšel jako druhý svazek filmologické řady SPFFBU.

Editor Pavel Skopal zařadil do sborníku tuce příspěvků, jež spojuje základní metodologické východisko: konceptuální model sítě. Pojem mediální síť pomáhá vysvětlit doktorand z katedry mediálních studií Amsterdamské univerzity Floris Paalman, jenž v úvodním příspěvku nazvaném *Město jako kinematografická síť* uvádí, že s jeho pomocí lze „kromě spojení mezi žánry a druhy filmů sledovat i vazby mezi různými médii, například fotografií, grafickým designem a architekturou“. Paalman ukazuje, že chápat film jako součást širší mediální sítě je nejen účelné, ale má to i své konkrétní dopady, kupříkladu při sledování vztahu mezi propagačními filmy a urbanistickými projekty v určitém městě.

Následující stať filmového teoretika Petra Szczepanika tuto myšlenku realizuje při výzkumu vztahů mezi průmyslem, urbanistickým rozvojem a médii v Batově Zlíně 30. let. Pokouší se ukázat, jak média ve Zlíně (tisk, film, rozhlas, televize, telefon apod.) napomáhala tomu, aby se obyvatelé ztotožnili s ideologií firmy a své životní zvyklosti přizpůsobili potřebám „ideálního průmyslového města“. V síti jiných médií – filmu a malířství – sleduje Petra Trnková aktivity brněnských fotoamatérů na počátku 20. století a bohemistka Iva Gajdošiková v textu *Avantgarda jako kritika*, akce a politika rozšiřuje pojem sítě na vnímaní prostoru, v němž se odehrávaly aktivity brněnské avantgardy v meziválečném období: organizování přednášek a výstav, promítání filmů či vydávání časopisů.

Dva příspěvky sledují činnost dvou významných osobností brněnského kulturního a vědeckého života: Františka Kalivody a Jaroslava Boučka. Zuzana Marhoulová představuje Františka Kalivodu (1913-1971), vůdčí osobnost brněnské avantgardy, jako filmového kritika a redaktora, přičemž upozorňuje zvláště na jeho publikační aktivity v *Moravské tribuně*, *Středisku* a *Indexu* a redakční úsilí v časopisech *Měsíc*, *Ekran* a *Telehor*. Vědeckou

práci profesora Jaroslava Boučka (1903-1985), uznávaného odborníka v oblasti výzkumu fotografického obrazu, sleduje ve svém příspěvku Pavlína Vogelová. Její přehledová studie rekapituluje široký záběr aktivit významného vědce i jeho úzký vztah k fotografické a filmové praxi a brněnskému kulturnímu prostředí. Tématu vědeckého filmu se věnuje rovněž Lucie Česálková v článku „Filmují sny. Sny rostliny Amicie!“, v němž představuje a v širších souvislostech dobové kinematografie komentuje nerealizovaný scénář fikčního filmu brněnského přírodovědce Vladimíra Úlehly.

Vedle studií obsahuje sborník také oddíl Edice a materiály, v němž autoři a editoři přibližují kupříkladu dějiny brněnských kin amatérského historika Václava Nováka (Pavel Skopal) nebo filmové plakáty brněnského ty-

pografa a pedagoga Antonína Jera (Marika Kupková).

Sborník *Kinematografie a město* se pokouší ukázat, že výzkum dějin kinematografie ve specifických kulturních, sociálních či urbanistických podmínkách konkrétního místa a prostoru otevírá nejen problémy v pravém smyslu slova „lokální“, ale významně souvisí také s historií filmu obecně. Slibné jsou také další anoncované výzkumy, které mají na publikované texty navázat: za pozornost stojí zvláště otázka vztahu kinematografie k dobové populární kultuře a alternativním volnočasovým aktivitám.

D. KROČA

* SP FF MU, řada filmologická (O), č. 2, Masarykova univerzita, Brno 2005, 248 s.

Redakci Universitas došlo

pokračování ze str. 9

- mladých vědeckých pracovníků a doktorandů. Masarykova univerzita Brno, 2006
- Souhrnná zpráva o činnosti veřejného ochránce práv 2006*. Kancelář veřejného ochránce práv, 2007
- Stanislav Balík, Břetislav Dančák, Vít Hloušek (eds.) *Politika v České republice 2004*. Masarykova univerzita Brno, 2005
- Sport a kvalita života 2006*, kolektiv autorů. Masarykova univerzita Brno, 2006
- Střední Evropa a evropská integrace*, ed. Marta Goňcová. Masarykova univerzita Brno, 2006
- Jiří Vystoupil, Andrea Holešinská, Josef Kunc, Martin Šauer, *Návrh nové rajonizace cestovního ruchu ČR*. Masarykova univerzita Brno, 2007
- Šrámek, Vladimír, *Divoký advent*. Masarykova univerzita Brno, 2006
- Tomáš Sirovátka (editor), *Sociální vyloučení a sociální politika*. Masarykova univerzita Brno, 2006
- Vývojové tendence podniků II*, svazek I. Ed. prof. Ing. Ladislav Blažek, CSc. Specifický výzkum Katedry podnikového hospodářství. Masarykova univerzita Brno, 2006

- Vývojové tendence podniků II*, svazek II. Ed. prof. Ing. Ladislav Blažek, CSc. Specifický výzkum Katedry podnikového hospodářství. Masarykova univerzita Brno, 2006
- Vývojové tendence podniků II*, svazek III. Ed. prof. Ing. Ladislav Blažek, CSc. Specifický výzkum Katedry podnikového hospodářství. Masarykova univerzita Brno, 2006
- Železniční doprava*. Zdeněk Tomáš, Tomáš Pospíšil, Ekonomické aspekty železniční dopravy. Masarykova univerzita Brno, 2006
- Železniční doprava*. Martin Kvizda, Ekonomické dějiny železniční sítě České republiky. Masarykova univerzita Brno, 2006
- Železniční doprava*. Daniel Seidenglanz, Železnice v Evropě a evropská dopravní politika. Masarykova univerzita Brno, 2006
- Železniční doprava*. Martin Kvizda, Tomáš Pospíšil, Daniel Seidenglanz, Zdeněk Tomáš. Masarykova univerzita Brno, 2006.
- XI. Setkání biochemiků a molekulárních biologů*. Sborník příspěvků. 31. ledna – 1. února 2007. Masarykova univerzita Brno, 2007

Z glosáře Pavla Blatného**DÍKUVZDÁNÍ**

Svým interpretům, organizátorům, různým propagátorům či rovnou jenom příznivcům – sledujícím můj umělecký život „step by step“ (krok po kroku) vzdávám čas od času díky deskami, notami, knihami nebo různými video či audio nahrávkami „z mého života“. Někdy mám ale dojem, že výsledný efekt se rovná házení hrachu na něco, či dávání perel někomu. A tedy vizte a slyšte:

Věnoval jsem několik svých cédéček, de facto již předposledních (ty poslední si pečlivě strážím) jistému příznivci item propagátorovi. „Díky, vřelé díky,“ slyšel jsem bezprostředně. „Hned si to všechno pustím,“ ubezpečoval mě takřka se slzami v očích. Ale asi nepustil dodnes. Při každé své návštěvě u něho vidím i z křesla, kde sedávám, směrem k polici, kde má uskladněny CD i desky, že na těch mých je stále nesejmutý igelitový obal (v tom jsou staré desky ve výhodě – jejich používanost či nepoužívanost se nepozná). Ještě zjevnější byla dokonce zásilka mých produktů literárního slova poštou (kniha a vystříhané příspěvky z časopisů a novin). Příjemce telefonoval s dojemnými slovy díky. „Teď mám na dlouhou dobu zajištěno čtení před spaním,“ ubezpečoval. Po několika týdnech jsem jej navštívil a vpravdě „hrou osudu ošidnou“ jsem uviděl svou obálku, a to neotevřenou, jak leží na kraji jeho psacího stolu. Leč co já – ještě hůře dopadl klasik, jehož deskami jsem vzdal své díkyvdání generálintendantovi jistého mezinárodního festivalu v dálné zemi za jeho pozvání mne k dirigování mých skladeb. Byl to takřka kompletní Janáček, na kterého se avantgardně orientovaný superšéf netvářil příliš nadšeně, nicméně poděkoval vroucími slovy a desky (aniž mi bylo jasné proč), položil na vršek jedné vysoké skříň ve své kanceláři. Po roce jsem opět navštívil tento festival a při návštěvě pana intendanta a při bezděčném pohledu na stejnou skříň jsem na ní uviděl jakési tlusté, černé desky. S mrazením v zádech jsem ihned pocítil jakési podvědomé podezření. V nestřeženém okamžiku jsem se vplížil do této kanceláře, odkryl desky a – jak správně předpokládáte – našel pod nimi svého „uleželeho Janáčka“. Nikdo necht se nediví, že jsem si ho hned vyzvedl, tj. sundal a odvezl zpátky domů.

A na konec historka týkající se tentokrát hned několika mých kolegů, kde díkyvdání má opačný směr. Jistý renomovaný koncertní houslista založil – a to je důležité říct, že za bolševika – nový kvartet, se kterým se chtěl věnovat jen soudobé hudbě. I vyzval hned několik skladatelů k napsání novinek, pochopitelně jemu věnovaných. Stalo se. Tentokrát to byl onen interpret, který vzdal slova díkyvdání svým autorům a posléze v dopisech či po telefonu sděloval, že s kvartetem již na dílech pracují, cvičí je a uvedou hned na nejbližším koncertu v zahraničí, a to v jedné kulturně významné západní zemi. Mistr tam skutečně vycestoval a hned tam požádal o azyl a zůstal. Tím ovšem případ neskončil. Po čase se všem mým kolegům, tvůrcům objednaných

kvartetních novinek, ozvala samotná STB s oznámením, že se mají dostavit k převzetí poštovní zásilky patřící do zabaveného majetku jistého emigranta. Samozřejmě byl to on a ty zásilky byly neotevřené balíky s partiturami, tedy party kvartetních novinek, pečlivě zabalené a zapečetěné tak, jak je páni autoři sami odeslali.

ROZČAROVÁNÍ

Tak jsem zase na brněnském festivalu potkal dobrého známého, který vede v daleké zemi jediné tamní středisko soudobé české hudby. Vždycky jsem se domníval, že je to nějaký rozsáhlý areál, v stejně rozsáhlé rezidenční bibliotéce v hlavním městě, až jsem zjistil při osobní návštěvě, že je to vyčleněný pokoj v jeho rodinném domě, navíc v městě malém. A dodejme ještě, že tento propagátor a znalec českých tvůrců ani není muzikolog, ale matematik a – zkrátka – náš fanda. Stejně jsem byl rozčarován, když jsem se byl představit generálintendantovi obrovského mezinárodního festivalu soudobé hudby (opět v jiné daleké zemi), a neviděl jsem, jak jsem si představoval, skleněný mrakodrap postavený na hraně – třeba jako známá „kostka“ budovy rozhlasu v Bratislavě –, nýbrž opět rodinný dům, tentokrát už luxusní vilu ve tvaru koncertního křídla, kde tento superšéf nejen režíroval desítky svých koncertů, součástí, společenských akcí se stovkami zahraničních účinkujících, hostů item místních celebrit. Když mu utekl podomek, nosil i kufry svých hostů na pokoj, anžto někteří přišedší byli (kvůli šetrnosti) ubytováni i v této jeho vile (pan intendant byl singl). Další zastavení, kde jsem tzv. povytáhl obočí či potřásal hlavou, byl Dům skladatelů v jistém evropském, starobylém a sídelním městě. Zvenčí mě nezklamal. Byl to historický palác, nebyl však obsazen od sklepa až po střechu místními skladateli, tvořícími či provádějícími svá díla v řadě sálů, studoven, nahrávacích studií, doplněných o knihovny a společenské či relaxační místnosti. S úlekem jsem zjistil, že v tomhle domě s hrdým názvem je vyhrazen skladatelům jen jeden byt. V jednom pokoji se úřadovalo, v kuchyni se po koncertě podávaly chlebičky a ze dvou větších pokojů (s vysokým stropem a dobrou akustikou) byl zřízen koncertní sál se třemi řadami sedadel. Protože se na soudobou hudbu nikde na světě nehrnou davy, návštěva koncertu, kterého jsem se zúčastnil a která by byla označena v sále brněnské konzervatoře jako poloprázdno, zde jsem mohli říct, že bylo nabitó. Včetně historického prostředí pak pohoda. A jsem na samém konci svých rozčarování a je to snad příběh ze začátku nejsmutnější, ve kterém již vystoupím z anonymity, do které jsem předchozí zážitky skrýval. Jde o Švýcarsko a hlavní město Bern. Zde jsem svého času měl prostor jak v oficiálním rozhlase, tak v jednom soukromém rádiu, které mělo vynikající pověst jako propagátor všeho nového, avantgardního, alternativního. Zde jsem měl mít několikahodinový profil v *rozhovoru nad snímky z desek, kazet, rozhlasových snímků* etc. Nepřekvapilo mě už, když jsem – na rozdíl od výškové budovy rozhlasu státního – ve-

šel do normálního obytného domu a zazvonil u bytu v 2. poschodí. Pak jsem byl už jen dojat, jak se říká, až k slzám. Celé studio byla prakticky svobodárna, kde v hlavním prostoru byl mikrofon a křesla, načež kompletní nahrávací i vysílací technika ležela na kuchyňské lince v příslušném koutě. A odtud to vše šlo „live“ ven – do celého světa. Nicméně závěrem musím dodat, že i když jsem v životě zažil lesklé a blyštivé okamžiky (třeba Smetanova síň v Praze, sál berlínské filharmonie), tak toto původně smutné a dojemně vyhlížející rozčarování, patří díky právě takovému prostředí a díky nadšení obou pánů, co náš pořad realizovali, k těm nejhezčím vzpomínkám mého už pětasedmdesátiletého života.

ALC-HAJMR

Jak vidíte ze způsobu zápisu této neblahé choroby, bude se jednat v tomto příspěvku zřejmě o nadsázku. Nadsázku v tom smyslu, že tak označuji všechny události svého života, které překračují vše, co shrnujeme pod společným názvem „skleróza“. A to je právě v mém současném věku klíčový problém. Když se tak setkáváme – my spolužáci z gymnázia (maturita 1950) – soutěžíme především v tom, kdo více zapomíná. Prvním úkolem bývá vzpomenout si na jména našich odešlých spolužáků – a těch je už dvaadvacet! Těch, co nás zbylo, je pak rovná fotbalová jedenáctka a z každého setkání (které je už každoroční) máme, my žijící, strach, kdo bude příště zase chybět. Ale zpět k naší – nazvěme ji „sklerotické soutěži“. Při vybavování polozapomenutých či úplně zapomenutých jmen dochází často k této situaci: Jméno máme takzvaně už „na jazyku“, každý ale většinou jiné. „Ano – to byl ten, co seděl hned vpředu za Šárkou. Jak on se to... bylo to určitě od Z – Zoufal, nebo S – Soukal?“ – „Ale ne, ty myslíš asi Zouhara, který se ti plete navíc s Coufalem, ti seděli spolu až vzadu vlevo u oken, a tenhle byl určitě od B – Barvík?“ – „Blbost – to byl Brunclík, takovej sportovec, s mohutnými černými vlasy. Ten, o kterém mluvíme, byl takovej střízlík se zrzavými vlasy – ano, ano vidíte, už jste si také vzpomněli – určitě byl od R – ale jak jen – tak nějak Roubal, nebo Rousal? Hebelka! Bravo! Hebelka – já to hned věděl.“ Vzpomínání posléze přechází v soutěž o nejneuvěřitelnější sklerotický zážitek „z našeho života“. A tady už může zvítězit jen story, které já osobně říkám „al-chajmr“. Posledně jsem zabodoval historkou „s mlékem“. Ráno ho totiž nosím ze sklepa (myslím onu papírovou krabici z obchodu). Žena volá z pokoje: „Mléko už je nahoře v lednici, nic nemusíš nosit.“ Ano, ano, hned jsem si je tedy z lednice vyndal a postavil na linku. Do sklepa jsem nicméně sestoupil – jako každodenně – pro citrony, žrádlo pro psa etc. I vzal jsem kýžené, dal do košíku a říkám: „A ještě mléko – už ho беру.“ A stalo se. Tehdy poprvé jsem nazval tuto situaci „alc-hajmrem“, ale i když má story v soutěži zvítězila, nebyl jsem já sám tímto vítězstvím příliš opojen. A tu mi osud v minulých dnech přihrál situaci daleko významnější. V jednom dni se mi totiž v rozhlase na Vltavě vysílaly

skladby hned ve dvou pořadech. Bylo to dopoledne, což je důležité. V pořadu „Rondo“ mělo být představeno moje nové profilové CD: „P.B. – Jubileum“ a posléze v „Hudebním matiné“ v 10,15 měly zaznít jisté mé novinky. „To si musím natočit,“ řekl jsem si a v 8,30 jsem si do své věže založil zbrusu novou kazetu. Současně jsem ještě řešil jinou věc; musel jsem totiž vyřídit ten den ještě něco ve městě, ale usoudil jsem, že když tam půjdu až po těch pořadech (tak nějak za poledne), tak vše stihnu. V 8,55 jsem sestoupil ze své pracovny do přízemní haly a pohodlně se posadil. Dodejme teď důležitou věc: Má věž stojí v hale hned vedle televizního přístroje. A já také, jak už mám ve zvyku, pustil jsem si hned televizi. Mám tam vždy nachystán už hudební kanál Mezzo. V okamžiku, kdy jsem tam uviděl jakýsi pro mne zcela nezajímavý program, začal jsem uvažovat, proč jsem si šel vlastně televizi pustit? „Vždyť tam nic není, a já mám přece práci ve městě. To mě podrž! Proč tam vlastně chci jít až v poledne? Vždyť můžu jít hned! A to taky udělám!“ A udělal jsem. Nutno dodat, že manželka nebyla doma a nikdo mi tudíž nebránil v mém počínání. Až jsem už delší dobu pobýval ve městě, konečně jsem se rozpomenul a jako šílený jsem uháněl k domovu. Pozdě! I druhý pořad byl již odhlašován. A teď pozor! Místo pocitu deprese a bití hlavou o stěnu mě oblila nečekaná radost: To je přece pravá bomba – skutečný alc-hajmr, jakého jsem zatím nedosáhl! Mé vítězství na setkání spolužáků je tedy opět zajištěno!!